

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Kablan

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE
TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer Faruk URAL

İSTANBUL-2023

ÖZ

**MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE
MUKAYESESİ**

Ömer Faruk URAL

Tarih boyunca Müslümanlar Kur’ân’ı daha iyi anlamak, ona daha iyi hizmet etmek ve sonraki nesillere aktarmak için büyük çabalar sarf etmişlerdir. Bu doğrultuda yapılan en önemli faaliyetlerden biri de Kur’ân’ın ezberlenmesidir. İslâm tarihi boyunca hâfızlık, tüm Müslüman toplumlar tarafından önemsenmiş ve kültürel farklılıklara göre bunun kolaylaştırılması için farklı yöntem ve teknikler kullanılmıştır. Bu çalışma, İslâm tarihinde önemli bir yere sahip Murâbitlar Devleti’nin temellerini attığı, günümüzde de faaliyetleri devam eden, mahzara sistemini incelemeyi, Türkiye’deki Kur’ân eğitimiyle kıyaslamayı, aralarındaki benzer ve farklı yönleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın örneklemini olarak Moritanya İslâm Cumhuriyeti seçilmiştir. Bunun sebebi mahzaraların Moritanya çöllerinde geleneksel yapılarını koruyarak eğitim-öğretim faaliyetlerine devam ediyor olmalarının yanı sıra Moritanya toplumunda hâfızlık oranının yüksek olmasıdır. Bir de Moritanya’daki hâfızlığın sadece Kur’ân’ın Arapça metninin ezberlenmesini değil, doğru bir şekilde yazılmasını da kapsamasıdır. Çalışmada mahzaraların kuruluşu, tarihî süreçte

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

geçirdiği aşamalar ve hali hazırda geldiği nokta incelenecektir. Yine bahsi geçen kurumların Fransızlar'ın işgaliyle bölgede başlayan istiklal mücadelesindeki katkılarından ve kurulan yeni devletteki öncü rollerinden bahsedilecektir. Ayrıca sömürge düzeninin dayattığı eğitim sisteminin tahribatları ve mahzaraların buna karşı verdiği mücadeleler araştırılacaktır. Çalışma giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Girişte çalışma hakkında genel bilgiler verilecektir. Daha sonra birinci bölümde kısaca İslâm'ın bölgeye girişinden bahsedilecek ve kurulan eğitim müesseseleri hakkında detaylı bilgi verilecektir. İkinci bölümde ise resmî ve gayr-i resmî eğitim kurumları ayrı ayrı incelenecek ardından gayr-i resmî eğitimden mezun olanların devlette görev alabilmeleri için verdikleri mücadeleden ve sisteme entegre ediliş sürecinden bahsedilecektir. Bu aşamada devlet kurumları ve buraların mahzaralar açısından olumlu-olumsuz etkileri incelenecektir. Üçüncü bölüme gelince burada Kur'an eğitim metodu ve materyalleri üzerine durulacaktır. Dördüncü bölümde ise Moritanya'daki eğitim kurumlarıyla Türkiye'deki eğitim müesseseleri hakkında genel bir kıyaslama yapılacak ve mahzara sisteminin Türkiye'de uygulanabilirliği tartışılacaktır. Nihayetinde tüm bu verilerden hareketle bir sonuca varılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hâfızlık, Kur'ân Eğitimi, Moritanya, Şinkît, Mahzara, Medrese.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

ABSTRACT

QUR'ANIC EDUCATION IN MAURITANIA AND COMPARISON WITH TURKEY

Ömer Faruk URAL

Throughout history, Muslims have made great efforts to understand the Qur'an better, to serve it better and to pass it on to the next generations. One of the most important activities in this direction is the memorization of the Qur'an. Throughout Islamic history, memorization has been considered important by all Muslim societies and different methods and techniques have been used to facilitate it according to cultural differences. This study aims to examine the mahzara system, the foundations of which were laid by the Murâbitlar State, which has an important place in Islamic history, and whose activities continue today, to compare it with the Qur'anic education in Turkey, and to identify the similarities and differences between them. The Islamic Republic of Mauritania was chosen as the sample of the study. The reason for this is that the maharas continue their educational activities in the Mauritanian deserts by preserving their traditional structures, as well as the high rate of hâfiz in Mauritanian society. In addition, khafız in Mauritania includes not only the memorization of the Arabic text of the Qur'an but also the correct writing of the Qur'an. This study will examine the establishment of the mahzaras, the stages they went

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

through in the historical process and their current status. It will also discuss the contributions of these institutions to the struggle for independence that began in the region after the French occupation and their pioneering role in the new state. In addition, the ravages of the education system imposed by the colonial order and the struggles of the mahzaras against it will be investigated. The study consists of an introduction and four chapters. In the introduction, general information about the study will be given. Then, in the first part, the introduction of Islam to the region will be briefly mentioned and detailed information will be given about the educational institutions established. In the second part, official and unofficial educational institutions will be examined separately, and then the struggle of graduates of unofficial education to be able to work in the state and the process of their integration into the system will be mentioned. At this stage, state institutions and their positive and negative effects on the mahzaras will be analyzed. As for the third chapter, it will focus on Qur'anic education methods and materials. In the fourth section, a general comparison will be made between the educational institutions in Mauritania and the educational institutions in Turkey and the applicability of the mahzara system in Turkey will be discussed. Finally, a conclusion will be drawn based on all these data.

Keywords: Khafiz, Qur'anic Education, Mauritania, Şınkît, Mahzara, Madrasa.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

ÖNSÖZ

Hicr sûresi 9. âyetinde “Kesin olarak bilesiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz.” buyrulmaktadır. Bu âyetle İslâm ümmetine Kur’ân’ın korunacağı garantisi verilmiş, aynı zamanda onu korumanın her Müslüman bireyin sorumluluğunda olduğuna da işaret edilmiştir. Kur’ân’ı korumak çeşitli şekillerde anlaşılmıştır. Onun lafızlarının korunması, lafızlarıyla beraber manalarının da korunması bunlardan bazılarıdır. İslâm ümmeti bunların her biri için gayret etmiş ve Kur’ân’ı hayatın merkezine alma ve zamanın getirdiği tehditlere karşı onu korumak için her devirde yeni yöntemler arayıp bulmaya çalışmıştır. Hâfızlık müessesesi de bu bağlamda yapılmış çalışmalardan biridir. Bu bağlamda İslâm ümmeti tarafından Kur’ân hâfızlığı, mukaddes bir kurum olarak kabul edilmiş, her devirde ve şartta yeni nesiller arasında yayılmaya çalışılmıştır. Hâfızlık için müesseseler kurulmuş ve bunun daha fazla yaygınlaşması için çaba gösterilmiştir. Bu meyanda başarıları her toplumda kendi gelenek ve göreneklerine göre törenler yapılmış ve hediyeler takdim edilmiştir. Bu bağlamda Moritanya’da da hafızlık faaliyetleri oldukça yaygındır.

Moritanya’da yürütülen mahzara sistemindeki hafızlık eğitimi, Türkiye’dekinden farklı bir şekilde yürütülmektedir. Şöyle ki bölgede hâfızlık toplumda çok yaygındır. Bu meyanda ülkede insanlar daha küçük yaşlarda Kur’ân ile tanışmakta ve onu ezberlemekle meşgul olmaktadırlar. Aile

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

fertlerinden birisinin veya mahallede gönüllü bir şeyhin kısa sûreleri yazmasıyla mahzaraya başlayan öğrenci, bu sûreleri doğru ve güzel bir şekilde okumaya, konuyla ilgili telaffuz problemlerini en aza indirmeye gayret eder. Bu safhalar geçildikten sonra talebe, zamanla kendi dersini kendi yazar ve ezberler. Hizb ve sümün taksiminin yaygın olduğu Moritanya’da Kur’ân, ahşaptan yapılan ve “levh” denilen tahta parçalarına yazılır ve ezberlenir. Hâfızlığın tamamlanmasıyla diğer İslâmî ilimlere dair bilgiler de aynı şekilde bu levhlere yazılır ve ezberlenir. Böylece öğrenci, aile ocağında başladığı ilim yolculuğuna büyük mahzaralarda devam eder. Mahzaralardan mezun olanlar, kendi mahzaralarını açıp ilim öğretme yetki ve salahiyetine sahip olabileceği gibi, farklı bir iş hayatına da atılabilir. Devlette görev almak isteyenler ise belirli prosedürleri yerine getirdikleri takdirde ilgili kurumlara başvurarak diploma alabilir ve sonrasında da resmî kurumlarda görev yapabilirler.

Görüldüğü üzere Moritanya’daki hâfızlık eğitimi, bizdekinden son derece farklı bir şekilde verilmektedir. Bu bağlamda bizde hâfızlık yöntemiyle ilgili bu farklılığı inceleme isteği hâsıl oldu ve danışmanıma bu durumu arz ettiğimde bu değişikliklerin ortaya konulmasının faydalı olacağı kanaati hâsıl oldu. Bu vesileyle çalışmamın başından sonuna kadar ilgisini ve desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Kablan Hocam’a ve değerli görüşleriyle tezime katkıda bulunan muhterem jüri üyelerim Prof. Dr. Abdullah Emin Çimen ve Dr.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Öğr. Üyesi Üveys Ateş hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Yine teze şekil ve içerik açısından katkıda bulunan Dr. İzidbih Limam’a ve Moritanya seyahatimde daima yanımda olan dostum Mustafa Elemin’e müteşekkir olduğumu bildirmek isterim.

Çalışmak bizden, başarı Allah’tandır.

Ömer Faruk Ural

İSTANBUL - 2023

İÇİNDEKİLER

İçindekiler

ÖZ.....	I
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE SINIRLILIKLARI	4
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	7
4. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR VE ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI..	8

BİRİNCİ BÖLÜM

MORİTANYA VE MORİTANYA'NIN TARİHİ

1. MORİTANYA.....	10
2. MORİTANYA'NIN TARİHİ SÜRECİ.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN DÖNEM MORİTANYA'SINDA KUR'ÂN EĞİTİMİ

2.1. RESMÎ KURUMLAR.....	24
2.1.1. Diyanet İşleri ve Eğitim Bakanlığı	24
2.1.2. Kur'ân Eğitim Kurumları	26
2.1.2.1. Temel İslâm İlimleri İmam el-Hadramî Enstitüsü.....	27

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

2.1.2.2. Temel İslâm İlimleri Abdullah b. Yasin Enstitüsü.....	28
2.1.2.3. Temel İslâm İlimleri Bûbekr b. Âmir Enstitüsü.....	28
2.1.3. Örgün Öğretimde Kur'ân Eğitimi.....	30
2.1.3.1. İlkokul.....	31
2.1.3.2. Ortaokul	32
2.1.3.3. Lise	32
2.2. RESMÎ OLMAYAN EĞİTİM KURUMLARI.....	32
2.2.1. Mahzaralar.....	33
2.2.1.1. Tanımı ve Tarihi.....	33
2.2.1.2. Mahzaraların İlmî Yetkinlikleri ve Moritanya'da Bekâ Mücadelesi.....	36
2.2.1.3. Hedefleri.....	43
2.2.1.4. Özellikleri.....	44
2.2.1.4.1. Şifâhî Eğitim.....	45
2.2.1.4.2. Göçebelik ve Bedevilik	45
2.2.1.4.3. Üniversite	46
2.2.1.4.4. Ücretsiz Eğitim.....	47
2.2.1.4.5. Ferdî Eğitim	47
2.2.1.4.6. Doğallık.....	48
2.2.1.4.7. Kapsamlı Konu Anlatımı	48
2.2.1.4.8. Ezberleme Gücü	48
2.2.1.4.9. Etkileşim	48
2.2.1.4.10. Eğitim	48
2.2.1.4.11. Eşitlik-Talebe ile İlgilenme	50
2.2.1.5. Çeşitleri.....	55
2.2.1.5.1. Aile veya Mahalle Mahzaraları.....	55
2.2.1.5.2. Tek Şeyhin Eğitim Verdiği Mahzaralar.....	56
2.2.1.5.3. Birçok Şeyhin Eğitim Verdiği Mahzaralar.....	56
2.2.1.5.3.1. Kur'ân Mahzaraları.....	56
2.2.1.5.3.2. Şer'î İlimlerde Uzmanlaşmış Mahzaralar	58

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

2.2.1.5.3.3. Birçok İlmi Bünyesinde Barındıran Mahzaralar.....	59
2.2.1.6. Öğrenci ve Öğreticiler	60
2.2.1.7. Mekânlar	61
2.2.1.8. Şer'î İlimlerin Eğitimi	62
2.2.1.9. İlimde Meşhur Şehirler ve Mahzaralar	67
2.2.1.9.1.Meşhur Şehirler.....	67
2.2.1.9.1.1 Oualata'dır (ولاتا).....	68
2.2.1.9.1.2. Ouadane'dir (وادان).....	69
2.2.1.9.1.3. Tichitt (تيتشت).....	71
2.2.1.9.1.4. Şinkît (شنقيط).....	71
2.2.1.9.1.5. Tinîkî (تنكي).....	72
2.2.1.9.1.6. Tidjikja ve Nema'ya (تجكة و النعمة).....	73
2.2.1.9.2.Meşhur Mahzaralar ve Şeyhleri.....	74
2.2.1.9.2.1. El-Kehlâ ve's-Safrâ (محاضرة الكهلي والصفراء).....	74
2.2.1.9.2.2. Ehl-i Elmâ Mahzarası (محاضرة اهل ألما).....	76
2.2.1.9.2.3Yahzihi b. Abdü'l-Vedûd Mahzarası (محاضرة يحظيه بن عبد الودود).....	77
2.2.1.9.2.4. Şeyh Mâû'l-'Ayneyn Mahzarası (محاضرة شيخ ماء العينين).....	78
2.2.2 Enstitüler	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİM METODU VE MATERYALLERİ

3.1. KUR'ÂN EĞİTİMİ VE HÂFİZLİK SİSTEMİ.....	80
3.2. RESM İLMİ.....	87
3.3. ŞER'Î İLİMLERİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM METODU.....	89
3.3.1. ÖĞRENCİ KABULÜ.....	89
3.3.2. Öğretim Metodu ve Ders Aşamaları.....	90
3.3.3. Öğretimin Dayandığı İlke.....	92
3.3.4. Ders Müfredatı	96

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

3.3.5. Tatil Düzeni	98
3.3.6. Mezuniyet.....	99

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MORİTANYA’DA SÜRDÜRÜLEN KUR’ÂN EĞİTİMİNİN TÜRKİYE’DEKİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. EĞİTİM YÖNTEMİ.....	101
4.2. EĞİTİM MATERYALLERİ.....	103
4.3. KURUMLAR.....	105
4.3.1. Resmî Kurumlar	105
4.3.1.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Kur’ân Eğitimi.....	105
4.3.1.2. Örgün Öğretimdeki Kur’ân Öğretiminin Mukayesesi.....	115
4.3.2. Sivil Kurumlar	123
SONUÇ	125
KAYNAKÇA	130
EKLER.....	140

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.md. : Adı geçen madde

b. : ibn

bk. : Bakınız

b.y. : Basım Yeri Yok

c. : Cilt

d. : Doğumu

dia : *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*

dib : Diyanet İşleri Başkanlığı

h. : Hicrî

Hz. : Hazreti

m. . Milâdî

ö. : Ölümü

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

s. : Sayfa

s.a.v. : Sallallahu aleyhi vesellem

Ter. : Tercüme Eden

thk. : Tahkik Eden

ts. : Tarihsiz

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

v.s : Vesaire

vb. : Ve benzeri

Yay. : Yayınevi/yayınları

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

Murâbitlar Devleti, Abdullah b. Yâsin'in,¹ Tidra adasında kurduğu ilim ve cihat halkasıyla başlamış, oradan doğuya doğru ilerleyerek Fas'a, ardından da İspanya'ya ulaşmıştır. Murâbitlar, fetihlerle Endülüs Devleti'nin yıkılmasını 400 yıl kadar daha geciktirmişlerdir. Murâbitlar'ın Moritanya'daki İslâmî eğitim açısından da kalıcı etkileri olmuştur. Şöyle ki Tidra adasında kurulan bu ilk ilim halkası ve ardından gelen İmam Hadramî gibi ilimde derinleşmiş âlimlerin gayretleri, İslâm'ın Sahra bölgesinde yayılmasına ve etkin bir güç hâline gelmesine sebep olmuştur. Bu kişilerin kurdukları mahzaralar, din eğitimi vermekle beraber birer cihat merkezleri olmuştur. Bu bağlamda mahzaralar Moritanya halkının sosyal yapısını da şekillendiren kurumlardır. Bu müesseselerde izlenen eğitim yöntemi Sahra'nın karakteristik eğitimi hâline gelmiş ve mahzara olarak isimlendirilmiştir. Mahzaralar, bölgede oynadıkları etkin rolle varlıklarını uzun bir süre sürdürmüşlerdir. Bu kurumlar Fransızlar'ın sömürge devrinde halkı onlara karşı örgütlemiş ve istiklalin kazanılmasında etkin rol oynamışlardır. İstiklalden sonra kurulan devlet temelli örgün eğitim, mahzaraların nüfusunu azaltsa da halkın itimadını azaltmamıştır. Fransızlar'ın

¹ Abdullâh b. Yâsin el-Cüzûlî, kendi meşhur tekkesini (ribatını) kurmuş; ilimde, amelde ve dinde terakki etmek isteyenlerin sığınağı haline gelmiştir. Sayıları bin kişiyi bulunca Sanhâce'ye karşı cihat çağrısında bulunmuş ve takipçilerini el-Murâbitûn olarak isimlendirmiştir. Konuyla ilgili bkz. İbn Ebi Zer' (Ebü'l-Hasen), *el-Enîsü'l-mutrîb bi-ravdi'l-kurtâs fî ahhâr-i mulûki'l-Mağrib ve târih-i Medinetü Fas*, er-Ribât, 1972, s. 124.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

baskısıyla mahzara öğrencileri başlangıçta devlet kademelerinde ve örgün öğretimde görevlendirilmeseler de bu müesseseler, zamanla bunun da üstesinden gelmişlerdir.

Çalışma, tarihten günümüze Kur’ân öğretiminin geçirdiği aşamalardan genel olarak bahsetmekte ve hali hazırda bir Batı Afrika ülkesi olan Moritanya’da sürdürülen hafızlık ve İslâmî ilimlere dair eğitimin Türkiye’dekiyle benzerlik ve farklılıklarını konu edinmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm, İslâm’ın birinci ve en temel kaynağıdır. Hz. Peygamber de Kâf sûresi 45. âyette geçen “Uyarımızı ciddiye alanlara Kur’ân’ı durmadan oku.” emri ve benzeri birçok âyet gereği kendisine inen Kur’ân âyetlerini onlara okumuştur. Böylece O, Kur’ân’ın ilk ve en mükemmel muallimi olmuştur. Hz. Peygamber, “Sizin en hayırlınız Kur’ân’ı öğrenen ve öğretendir.”² hâdis-i şerîfiyle de ümmetini teşvik etmiştir. Bu vesileyle İslâm ümmeti hep “nasıl daha iyisini yaparız” çabasıyla Kur’ân eğitim ve öğretimi üzerine kafa yormuş, bunun için her türlü fedakârlığı yapmaktan geri durmamıştır.

Batı Afrika ülkesi Moritanya, Şinkit bölgesinde yer almakta olup bu bölge Murâbitûn Devleti’nden bu yana asırlar boyunca İslâm dünyasında ilim coğrafyası olarak şöhret kazanmıştır. Bu çerçevede bölgede çok değerli âlimler yetişmiş, ayrıca önemli eserler telif edilmiştir. Burada şuna da değinmek gerekir ki

² Sahîh-i Buhârî, “Fedâilü’l-Kur’ân”, Hadis No: 5027.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

dünyevi imkânların fazla gelişmemiş, yaşam tarzının çok kıt imkânlarla sürdürülüyor olması bu coğrafyadaki modern tahribatı azaltmış, halkın geleneksel usûllerle ilim öğrenimine devam etmelerine vesile olmuştur.

Hâlihazırda Moritanya halkının büyük bir kısmı Kur’ân hâfızıdır ve Kur’ân öğretim merkezleri şehirlerde oldukça yaygındır. Şehirlere uzak, elektriğin ve suyun yeterli miktarda olmadığı birçok köyde dahi Kur’ân öğretimi yapılmaktadır. Bu meyanda ülke halkınca bu kurumların daha çok tercih edildiği söylenebilir. Bu yönüyle Moritanya’daki Kur’ân eğitimi faaliyetlerinin Türkiye’dekinden son derece farklılık arz ettiği söylenebilir.

Çalışmada Moritanya coğrafyasındaki Kur’ân öğretim metot ve imkânları incelenecek ve konuyla ilgili Türkiye’deki Kur’ân eğitimine katkının söz konusu olabileceği farklılıklar göz önüne serilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda orada icra edilen örgün eğitimle beraber Kur’ân hâfızlığı uygulaması, Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki iş birliğiyle gerçekleştirilen okul dönemi hâfızlık projesiyle karşılaştırılacaktır. Sonuç olarak Kur’ân hâfızlığının yaygınlaştırılması için kurumsal ve sivil düzeyde neler yapılabileceği tartışılacaktır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE SINIRLILIKLARI

Moritanya’da yapılan Kur’ân öğretimi, dünyanın birçok yerinden öğrenci çekmekte ve merak edilmektedir. İşte bu çalışmanın amacı yapılan öğretimin usûlünü tespit etmek, kuruluşundan bugüne geçirdiği aşamaları ortaya koymak, bunun toplum kültürüne katkılarını araştırmak ve mümkün olan kısımlarının Türkiye’de uygulanabilirliğini tartışmaktır.

Bu bölümde araştırmanın amacını ortaya koymaya yönelik bazı sorular belirlenmiştir. Araştırma sürecinde bu soruların işaret ettiği hususlar tartışılacak, eldeki kaynaklara ve gözleme dayalı verilerle yararlı bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

Bu soruların en önemlileri şunlardır:

- Şınkît bölgesine İslâm’ın gelişi nasıl olmuştur?
- Moritanya mahzarasını oluşturan koşullar nelerdir?
- Murâbıtlar Devleti’nin Kur’ân eğitimine katkıları nelerdir?
- Mahzaranın gelişim sürecinde geçirdiği aşamalar nelerdir?
- Mahzaranın sosyal hayat üzerindeki etkileri nelerdir?
- Moritanya’da benimsenen Kur’ân eğitim metotları nelerdir?

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Bu sualler, konunun kapsamını genel olarak özetlemekle beraber yeri geldikçe her bir soru detaylı bir şekilde cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

Moritanya, Türkiye’ye hem coğrafi olarak hem de kültürel açıdan uzaktır. İki ülke arasında tarihsel birlikteliğin olduğu da pek söylenemez. Türkiye’nin İslâm coğrafyasıyla ilişkilerini arttırmasının ardından Moritanya halkının ticari ve eğitim amaçlı Türkiye’ye teveccühü artmıştır. Bu süreçte Moritanyalıların Kur’ân hâfızlığı konusundaki müşahede edilen üstün başarıları bu coğrafyayı merkeze alan bir çalışma yapmaya teşvik etmiştir. Nitekim kısa bir sosyal medya gezintisi bile ülkedeki ezber potansiyelinin yüksekliğini gözler önüne serecektir. Yine Moritanya, isminde İslâm kelimesinin geçtiği nadir ülkelerden biri olduğu için bir İslâm beldesindeki Kur’ân eğitiminin nasıl yapıldığını araştırmak dikkate değer görülmüştür. Ayrıca Arap âleminde tanınmış Moritanyalı âlimlerin - Türkiye’de çok tanınmasa da- yetişmiş olması “İlim Çin’de de olsa gidip alınız.” mefkûresi gereği bu araştırmayı önemli kılmıştır.

Moritanya, Kur’ân eğitimi hususunda müstesna bir konuma sahiptir. Zira burada diğer Müslüman ülkelere nazaran çok sayıda hâfız bulunmaktadır. Yine buradaki Kur’ân eğitimi diğer İslâm ülkelerinden farklı usûllerle icra edilmektedir. Ülkede eğitimde geleneklere bağlılığın sürmekte, İslâmî ilimler açısından güçlü bir eğitim metodu varlığını devam ettirmektedir. Burada yapılan Kur’ân eğitimi sadece bir eğitim olmanın ötesinde toplumun karakterini

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

şekillendiren bir olgu olup toplumsal ve siyasi olaylara yön verir bir hâldedir. Öyle ki tarihte halkın sömürgeci düzene başkaldırmasındaki en önemli itici ve yönlendirici kuvvet de ülkedeki mahzara denilen eğitim kurumları olmuştur. Buralar, bölgede istikrarın korunmasında da rol oynamıştır.

Bu ve daha birçok dikkat çekici husus sebebiyle araştırma konusu olarak “Moritanya'daki Kur’ân öğretim yöntemleri ve Türkiye ile karşılaştırılması” seçilmiştir. Çalışma, mahzara sistemini bir eğitim kurumu olarak tanımlamayı; hedeflerini ve özelliklerini tespit etmeyi, kökenini, tarihsel gelişimini, toplumdaki konumunu ele almayı ve hafızlık ve İslâmî ilimler açısından Türkiye’deki öğretim yöntemleriyle karşılaştırılmasını hedeflemektedir.

Hakkında yeterince kaynak bulunmaması, konuyla alakalı araştırma yapmayı güçleştirmektedir. Ayrıca örnekleme seçilen ülkenin ezbere dayalı ve şifahi eğitimin daha fazla tercih edildiği bir bölge olması hasebiyle yazılı kaynakların azlığı ve var olanlara da ulaşmadaki zorluk nedeniyle araştırma esnasında fazladan çaba göstermek gerekmektedir. Bunun yanı sıra sözlü kaynakların toplanması, yazılı kaynaklar kadar kolay değildir. Bu meyanda araştırmada kullanılan kaynakları temin için Moritanya’ya gidilip oradaki meşhur eğitim kurumları ziyaret edilmiştir. Yine kütüphanelerde kaynak taraması ve önde gelen eğitim merkezlerinin hocalarıyla görüşmeler yapılmıştır. Bu şekilde sözlü ve görsel kaynaklar çoğaltılmıştır.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Araştırmada Kur'ân öğretiminin tespitinin amaçlanmış olması nedeniyle şer'î ilimlerin öğretimi hususu yüzeysel olarak geçilmiştir. Ayrıca eğitim merkezlerindeki usûlün benzerliği sebebiyle en meşhur birkaç merkezin ziyaretiyle iktifa edilmiştir. Zira diğerlerine ulaşmak yolların düzensizliği ve başkente uzaklıkları sebebiyle pek kolay değildir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmayı incelerken tarihsel araştırma ile analitik tanımlayıcı araştırma yöntemi benimsenmiş; araştırma çalışma planı, bir mukaddime, başlangıç niteliğinde bir giriş ile çerçevelenen dört bölüm olacak şekilde belirlenmiştir. Yine araştırma esnasında tarihsel veri ile güncel kaynak taraması yapılmıştır. Böylece araştırmanın bağlamı tarihsel verilerden koparılmamıştır. Ayrıca sadece tarihî verilere yer verilerek hali hazırın göz ardı edildiği bir çalışmanın ortaya çıkmasından da kaçınılmaya çalışılmıştır.

Çalışma bir giriş ve dört bölümden müteşekkildir. Bunlardan girişte çalışmanın konusu, önemi, amacı, sınırlılıkları ve kaynakları gibi araştırmaya yönelik bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde İslâm'ın bölgeye gelişi, Kur'ân eğitiminin bölgedeki teşekkülü ve gelişimi incelenmiş; bu doğrultuda kurulan kurumlar tarif edilmiştir. Yine öğretici ve öğrencilerin genel özelliklerinden bahsedilerek zihinlerde coğrafyadaki Kur'ân eğitiminin canlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda meşhur birkaç mahzara ve ilimle şöhret bulmuş

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

şahıs ve mekânlardan bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise bahsedilen kurumlarda yürütülen Kur'ân eğitimi daha derin bir şekilde ele alınmıştır. Bu meyanda üçüncü bölümde kullanılan materyaller, okutulan eserler ve hâfızlık metodu mercek altına alınmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise Moritanya'daki Kur'ân öğretim yöntemlerinin Türkiye'dekiyle benzer ve farklı yönleri incelenmiş ve bunların Türkiye'de uygulanabilirliği tartışılmıştır.

4. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR VE ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Moritanya tarihi ve Moritanya'da Kur'ân eğitimi üzerine birçok araştırma ve tezler yapılmıştır. Yapılan araştırmalar çoğunlukla Arapça'dır. Burada tezin Türkçe yapılmış ilk çalışma olacağını belirtmekte fayda vardır. Ayrıca bu çalışmada Moritanya'daki Kur'ân eğitiminin Türkiye'de sürdürülmekte olanla karşılaştırılması yapılmıştır. Bu yönüyle bu tez bir ilk olma özelliğine sahiptir.

Moritanya tarihi üzerine yeterince kaynağa ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra eğitim-öğretimle ilgili sınırlı sayıda kaynak elde edilmişken Kur'ân eğitimi konusunda pek veri bulunamamıştır. Konuyla ilgili faydalanılan temel kaynaklar şunlardır:

- Ebü'l-Abbas Ahmed İbn Hâlid en-Nâsirî, *el-İstiksâ li ahhâri düveli'l-Mağribi'l-Aksâ*, el-Kitab Yayınevi, 1954, Dar'ul-Beyza.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

- İbn Hamdan, *Mevsûatü hayâti Moritanya*, Moritani İlmi Araştırmalar Enstitüsü, Nuakşut.
- Muhammed Yusuf Mukalled, *Şu'arai Moritanya el-Kudemâ ve'l-Mühaddisûn*, el-Ulâ Baskısı, 1962.
- Ahmed Cemal Veled el-Hasen, *Hareketü'l-İmâm Nâsirüiddîn ve Menziletühâ fî Târîhi'l-İslâm*,
- Li Murâbıt Muhammed Salim Veled Adûd, *Ta'likun 'ala Muhâzarati'l-Muhtâr*,
- Veled Hamdan 'an Devri'l-Mahâzır fî Neşri'd-Da've, *Müzekkirâtün Matbûatün*, ty., es-Sekâfe Yayınevi, Nuakşut.
- Mohameden, İzidbih, “el-Mahzara eş-Şinkîtiyye”, Dâru'l-Mâzirî Yayınevi, Tunus, 2021.

BİRİNCİ BÖLÜM

MORİTANYA VE MORİTANYA'NIN TARİHİ

1. MORİTANYA

Moritanya bugün 14.43 ile 27.20 kuzey enlemleri ve 4.40 ile 17.04 batı boylamları arasında, 1.030.700 kilometrekarelik bir alan ile sınırlıdır. Kuzeyinde Batı Sahra, kuzey ve kuzey doğusunda Cezayir, doğusunda Mali Cumhuriyeti, güneyinde Mali Cumhuriyeti ve Senegal bulunmaktadır. Batısında ise -Batı Sahra'nın da sahili de dâhil edilirse- uzunluğu 600 km'yi bulan Atlas Okyanusu vardır. Bunun yanında Moritanya'nın büyük bir kısmı çöl ikliminden oluşsa da sanılanın aksine tamamı çöl olmayıp büyük ormanları vardır.³

Şınkît de denilen bu bölge, geçirdiği tarihî evreler ve burada yaşanan olaylara ithafen birçok isimle anılmıştır. Bu bölümde bu isimlerden ve tarihî arka planlarından söz edilecektir.

Moritanya ismi Avrupalılar tarafından verilmiştir. Bazı tarihçiler bu adın iki kelimedden oluştuğunu söylemişlerdir. Bunlar “Mor” ve “tanya”dır. “Mor” içlerinde Endülüs fethine de katılmış Müslümanlar'ın olduğu Kuzey Afrika halkına verilen isimdir. “Tanya” ise çadır anlamına gelir. Zira bölge halkı kabileler hâlinde ve göçebe yaşamışlardır. Bugün dahi Moritanya içlerine gidildikçe çadırlarda yaşayan insanlara rastlamak mümkündür.

³ Halil en-Nahvi, “Bilâd-ü Şınkît el-Menâra ve'r-Ribât”, *ALECSO*, s. 17, Tunus, 1987.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

“Şinkit Ülkesi” veya “Moritanya” tarihî süreçte değişik aşamalardan geçmiş, her aşamada farklı bir isim almıştır. Bu isimler, Şinkit bölgesinde yaşanmış meşhur tarihî olaylara ışık tutar niteliktedir. Zira bölgeye verilen her adın bir arka planı vardır. Şöyle ki bunlar ya belirli bir zaman dilimini ya ülkede bir dönem hüküm süren etkili bir lideri ya da siyasi, toplumsal ve fikhî arka planı olan önemli bir olayı ifade etmektedir. Bunlardan bazıları aynı manaya gelmekle beraber benzer veya birbirinden tamamen farklı olanlar da vardır. Bu ülkenin yazarlar ve seyyahlar nezdinde meşhur olan isimleri şunlardır: “el-Mülessimûn Çöl”,⁴ “Tekrûr Ülkesi”, “Sanhace Ülkesi”, “Şinkit Ülkesi”, “Meğafira Ülkesi”, “Sahipsiz (Sâibe) Ülke”, “Berzâh Bölgesi”, “Yasasız Ülke”, “Fas ve Bîzâniyye Çölü Ülkesi”, “Bîzân Toprağı” ve bağımsızlıktan sonra “Moritanya”.⁵

Görüldüğü üzere burada kastedilen topraklar aynı olduğu hâlde isimler birden fazladır. Ancak isimler; tarihsel zaman dilimine ve bölgeye bakılan perspektife göre farklılık gösterir. Şöyle ki “Mülessimûn Çölü” bu bölgeye verilebilecek en uygun isimlerden birisidir. Çünkü İslâm’ın ilk asırlarından beri ülkenin sakinleri Lemtûne, Cüdâle ve Messûfe⁶ kabilelerinden oluşan Sanhâcîler

⁴ İsmail Yiğit, “**Murâbıtlar**”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yay., 2020), 31-32: 152-155.

⁵ “Bîzân” kelimesinden Arapça’nın Hassanice lehçesini konuşan topluluk veya içerisine Senegal, Mali, Cezayir ve Güney Fas’ın bir kısmının da bulunduğu Büyük Sahra’da yaşayan topluluk kastedilmektedir. İzidbih Mohameden el-İmâm, **el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**, Dâru’l-Mâziri Yayınevi, s. 12, Tunus, 2021.

⁶ Lemtûne, Cüdâle ve Messûfe kabileleri, Berberi Sanhâce kabileleridir. Soy uzmanlarınca kabul edilen en meşhur görüşe göre soyları Himyer Arapları’na dayanır. Murabıtlar Devleti’ni kuruncaya

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

idi. Bunlar, yüzlerini ve başlarını örttükleri lisâmları⁷ ile tanınmışlardır. Şair Ebû Muhammed b. Hamid el-Kâtib onları bu simge ile methetmiş ve şöyle demiştir:⁸

قَوْمٌ لَهُمْ شَرَفُ الْعُلَى مِنْ حِمْيَرٍ ** وَإِذَا انْتَمَوْا صَنَاجِدَ فَهَمُّهُمْ

لَمَّا خَ—وَا غُلِيَاءَ كُلِّ فَضِيلَةٍ ** غَلَبَ الْحَيَاءُ عَلَيْهِمْ فَتَلْتَمَّ—وَا

“Onlar, en yüksek şerefe sahip Himyer⁹ kavmidir.

Sanhâce¹⁰ dendiğinde kastedilen de onların ta kendisidir.

Onlar bütün erdemleri elde ettiklerinde,

Hayâ onlara galip gelmiş ve yüzlerini örtmüşlerdir... “

Buraya “Tekrûr Ülkesi” denilmesinin sebebine gelince “tekrûr” ismi Senegal Nehri kıyısında yer alan ve Sudan’ın batısında bulunan bir İslâm devletinin başkentidir. Bu devlet, Yahya b. Ömer el-Lemtûnî¹¹ döneminde Sahra’da Murâbıtlar ile ittifak kurmuştur. Bunun üzerine bu isim ülkeye Fethu’s-

dek bunların çöldeki hâkimiyet mücadeleleri devam etmiştir. İzidbih Mohameden, “**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**”, s. 12.

⁷ Lisâm: Yüzü ve başı örten bir sarık.

⁸ el-Halil en-Nahvî, **Bilâdü Şinkât el-Menâre ve’r-Ribât**, Tunus: 1987, 1. Baskı, s. 19.

⁹ Himyer kabilesi veya Himyeriler, Arap Yarımadası’nın güneyindeki Yemen’de yaşamış meşhur köklü Arap kabilelerindendir. İzidbih Mohameden, “**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**”, s. 12.

¹⁰ Fas’ın kuzeyinde yaşayan, bölgenin yerlilerine verilen isimdir. İzidbih Mohameden, “**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**”, s. 13.

¹¹ Mücahit emir Yahya b. Ömer b. Teklâkin es-Sanhâcî el-Lemtûnî (ö. h. 448), Murabıtlar’ın ilk emiridir. Abdullah b. Yâsin onu cihat emiri olarak tayin etmiştir. O, şeyhi Abdullah b. Yâsin’e çok itaatkâr idi. Yine o, dindar, fazilet ve takva sahibi bir şahıs olup din ve ıslah ehlidir. Bkz. İbn Ebi Zer’ , **el-Enîsü’l-mutreb**, s. 127.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Şekûr¹² kitabının yazarı tarafından verilmiştir. Enbâle¹³ lakabıyla bilinen Ahmahullah b. Muhammed de kitabında¹⁴ bu ismi zikretmiş, ardından Allâme Bâb b. eş-Şeyh Sîdiyâ¹⁵ bunu benimsemiştir.

“Şınkît Ülkesi” olarak adlandırılmasına gelince; hicrî altı yüz altmış (660) yılında kurulan ve o dönemde ilmin merkezi ve hacıların hareket noktası olan Şınkît şehrinin adından türetilen bir isimdir. Bu ülkenin âlimleri dışarı çıktıklarında kendilerini Şınkîtlî olarak tanıtmıştır. Zira burası o dönemde ülkenin medeniyet merkezi ve en ünlü şehridir. Hicrî XII. yüzyıldan itibaren ülke bu isimle anılmış; halkı da doğu memleketlerinde Şenâkita olarak tanınmıştır. Ahmed b. el-Emin,¹⁶ Muhtâr b. Hâmidûn,¹⁷ Cemâl b. el-Hasân, el-Halîl en-

¹² “Fethu’ş-şekûr fî ma’rifati ‘ulemâi’t-Tekrûr”, bu ülkenin âlimlerinin biyografilerini konu alan bir kitaptır. Moritanyalı önemli şahsiyetlerin biyografilerini konu alan ilk kitaplardan biri olduğu için hâlâ araştırmacılar tarafından itimat edilen önemli bir eserdir. Yazarı Muhammed b. Ebî Bekir es-Sıddık el-Bartîlî’dir. Hicrî 1219’da vefat eden el-Bartîlî ülkenin en önemli âlimlerindendir. Eser için bkz. “Fethu’ş-şekûr fî ma’rifati ‘ulemâi’t-Tekrûr”, Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1. Baskı, Beyrut, 1981.

¹³ Enbâle lakabıyla anılan, Ahmahullah el-Müslimî et-Tiştî (ö. h. 1280), Fıkhnın çeşitli yönlerini ele alan fetvalarıyla ünlü bir âlimdir. İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şınkîtiyye”, s. 17.

¹⁴ Hamahullah el-Müsellemî et-Tiştî, “İrşâdü’l-hükkâm ile’l-ahkâm fî-mâ yez’umü Ehlü Tîşt mine’l-Hisâm”, Dâr’us-Sekâfe Kütüphanesi, Nuakşot.

¹⁵ Âlim, müceddit ve tecrübeli bir siyasetçidir. Ülkeye zarar veren karışıklığa son vermek için Fransız işgalcilerle ateşkesin önemine dair içtihatla bulunup bir fetva yayınlamıştır. Büyük bir ilmi miras ve sünî-selefî atmosfer, dinî problemleri çözecek yenilikçi büyük bir proje ve arkasında modern Moritanya’nın temellerini oluşturan siyasi bir altyapı bırakarak hicrî 1342’de vefat etmiştir. İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şınkîtiyye”, s. 14.

¹⁶ Ahmed b. el-Emin el-Âlevî, Kahire’de ikamet etmiş ve hicrî 1331 senesinde orada vefat etmiştir. Şınkît Ülkesi’nin önemli şahsiyetlerinin hayatını konu alan en eski kitaplardan kabul edilen “el-Vesît fî terâcim-i üdebâ-i Şınkît” isimli kitabın yazarıdır. el-Muhtâr es-Sâlim b. Hurme b. el-Âkil, el-Kadâ ve’n-nevâzil fî bilâd-i Şınkît, el-Muhtâr es-Sâlim b. Harme b. el-Âkil, bitirme tezi “el-Metrîz”, İslami Araştırmalar ve İncelemeler Yüksek Enstitüsü, Nuakşot M. 2002, s. 70.

¹⁷ Büyük bir âlim, tarihçi ve şairdir (ö. h. 1414). Moritanya tarihini ortaya çıkarmak ve telif etmek için gösterdiği çabalardan dolayı araştırmacılar onu “Moritanya’nın İbn-i Haldûn’u” olarak

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Nahvî, Muhammed Muhtâr b. Abbâh, Yahya b. el-Berâ ve başkaca âlimler gibi Birçok eski ve çağdaş yazar bölgeye bu ismi vermiştir.¹⁸

“el-Meğâfira Diyarı” olarak adlandırılmasına gelince bu Hassân oğulları (Ben-i Hassân)¹⁹ kabilesinden bir topluluğun adıdır. Çünkü onlar bu bölgeyi kontrol altına alıp orada “Kable”, “Âdrâr (أدرار)” ve “Hodh (الحوض)” bölgelerinde emirlikler ve kabile reislikleri kurdular. Bu emirliklerin bir kısmı yabancı sömürgeciliğin bölgeye girişine kadar varlığını sürdürmüş, bir kısmı da ondan önce ortadan kaybolmuştur.²⁰

“Bîzân Toprağı”²¹ veya “Fas Bîzân Çölü” olarak isimlendirilmesine gelince, bunlar geçmişte de bugün de bu bölge için kullanılan isimlerdendir. “**er-Ravzu'l-mi'târ**”²² kitabının yazarı ve sömürge döneminde Fransız yazar ve seyyahlar tarafından, güneyde, nehre komşu olan Sudan topraklarından ayırt etmek için kullanılmıştır. Bâb b. eş-Şeyh Sîdiyâ da burayı Fas Bîzân Çölü olarak

isimlendirmişlerdir. Şinkît bölgesinin siyasal, sosyal ve kültürel yapısı hakkında kaleme aldığı kapsamlı bir ansiklopedisi vardır. İzidbih Mohameden, “**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**”, s. 14.

¹⁸ Ahmedü Veled Muhammed Abdullah Veled el-Hasan el-Fâzili, “Cemal Veled el-Hasan” olarak tanınır. Yazar, şair ve tercümandır. Doktorasını Zeytûne Üniversitesi'nde Edebiyat alanında yüksek bir derece ile tamamlamıştır. Kendisine bu derece telif etmiş olduğu “Hicrî 13. Asırda Şinkît Şiiri” tezi ile verilmiştir. Çeşitli kültürel faaliyetlerde görev almış ve Arap kültürüne önemli katkılarda bulunmuştur. Kendisi hakkında birçok üniversitede tezler yazılmıştır. el-Muhtâr es-Sâlim b. Hurme b. el-Âkil, **el-Kazâ ve'n-Nevâzil fî Bilâd-i Şinkît**, s. 71

¹⁹ Bölgede iktidar sahibi olan Arap kabilelerinin ortak ismidir. İzidbih Mohameden, “**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**”, s. 14.

²⁰ İzidbih Mohameden, “**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**”, s. 15.

²¹ Beyaz tenli Araplar'ı esmer tenli Araplar'dan ayırmak için kullanılan tabir. İzidbih Mohameden, “**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**”, s. 15.

²² Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Abdül'l-Mün'im el-Himyerî (ö. h. 900), “**er-Ravzu'l-mi'târ fî Haberi'l-Aktâr**”, Lübnan Yayınevi, 1974.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

adlandırmıştır. Bu isim ülkenin toprak sınırlarını tanımlar niteliktedir. Bu ismin ifadesine göre burası Fas'a bağlıdır, çünkü Müslüman Fas'ın bir devamı niteliğindedir. Ancak Akdeniz havzasını da geçmemektedir. Bîzânî'dir, çünkü kuzeydeki Berberilerden; güney ve güneydoğudaki Sudan'dan ayrılmaktadır. Çoğu zaman bu ülkeye Fas veya Uzak Fas da denilmiştir.

Şeyh Seyyid Muhammed b. eş-Şeyh Sîdiyâ²³ şöyle demiştir:

*الْفَيْتُ الدَّيْنِ يَقُطِرُ الْمَغْرِبِ ** طَارَتْ بِهِ فِي الْجَوِّ عَنَقًا مَغْرِبِ

Şiirde İslam'ın Moritanya bölgesinde çok kuvvetli iken daha sonra zayıflamış olmasından yakınılmaktadır.²⁴

“Sahipsiz (Sâibe) Ülke”, “Berzâh Bölgesi” veya “Yasasız Ülke” gibi isimler de Sahra için zikredilmiştir. Bu adlar genel olarak aynı manayı taşımaktadır ve belirli bir zaman dilimini ifade ederler. Şöyle ki ifade ettikleri zaman diliminde Sahra'da merkezi bir otorite boşluğu yaşanmıştır. Bu süreç Murâbitlar Devleti'nin sona ermesi ile başlamış, küçük istisnalar hariç modern devletin miladî 1960 yılında kurulmasına kadar devam etmiştir. Başka bir ihtimal olarak

²³ İlimde ve şiirde derin ilim sahibi kabul edilir. Şiirlerinde sömürgecilik tehlikesine karşı uyarılmış, Fransızlar ülkeye girmeden önce onlarla yüzleşme çağrısında bulunmuştur. Kendisinin bir şiir divanı vardır. Şeyh Seyyid Muhammed b. eş-Şeyh Sîdiyâ, *el-Vasît fî Terâcim-i Üdebâ-yı Şinkît*, s. 243.

²⁴ Bu şiir Fas'ta İslâm'ın ne kadar çok yayılmış olduğuna işaret etmekle beraber burada Sahra bölgesi için “Fas” denilmiş olmasına bir delil olarak zikredilmiştir. Şeyh Muhammed el-Mâmi, “Kitâbü'l-Bâdiye”, Merkez Dirasat es-Sahraviyye, 2. Baskı, s. 399, 2014.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

da bu isimlendirmeler; Şeyh Muhammed el-Mâmî,²⁵ Sîdî Abdullah b. el-Hac İbrahim,²⁶ Bâb b. eş-Şeyh Sîdiyâ ve diğer âlimlerin biat edilen bir imam olmayışı sebebiyle ahkâm-ı dîniyyenin uygulanmasında eksiklik meydana gelmesi nedeniyle bu durumdan duyulan rahatsızlığı ifade etmek için söylenmiştir. Bazılarının Fas Sultanı'na bağlanmalarının ve ona biat etmelerinin nedeni bu olabilir. Çünkü onlar kendi ülkelerinde bu makamın boşluğunu hissetmişlerdir. Bu durumda onlar, aralarında adaleti tesis edecek, Allah'ın (c.c.) emirlerini tatbik edecek ve önderlik yaparak onları cihada teşvik edecek bir sultana veya halifeye biat etmeyi dinin önemli bir emri telakki etmişlerdir.²⁷

Bu isimlendirmeler, Şinkit bölgesinde siyasi boşluğun bir neticesi olarak kanunların uygulanmasında bir gevşekliğin var olmasına işaret ediyor olabilir. Bilindiği gibi yargı, siyasi yönetimin kollarından sadece bir tanesidir ve dayanacağı güçlü bir otoriteye ihtiyaç duyar. Bu otorite kadıları atar, onların görevlerini tanımlar ve zor kullanmak gerekse dahi bunu yaparak alınan kararları

²⁵ Muhammed el-Mâmî b. el-Buhârî el-Ya'kûbî, Bârekallâh ailesinden (h. 1206-h. 1292) büyük bir âlim, şair, sûfidir. Telif ettiği eserlerin sayısı 400'ü bulmuştur. Dünyanın yuvarlaklığından söz etmiş, devletin kurulması ve bir idarecinin tayin edilmesi çağrısında bulunmuştur. “**el-Bâdiye**” isimli kitabını içtihat ruhuyla telif etmiş ve orada yaşayan halkın fikhî problemlerini yazmıştır. Konuyla ilgili bkz. “El-Cerâdetü's-Safrâ”, “er-Ruz'afrâniyye” ve ed-Delfîniyye”, Bilâd-u Şinkît el-Menâre ve'r-Ribât, s. 518.

²⁶ Sîdî Abdullah b. el-Hac İbrahim el-Alevî (ö. h. 1233). Büyük âlim ve müceddid kabul edilir. Onlarca âlim yetiştirmiş, çokça eser telif etmiştir. İzidbih Mohameden, “**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**”, s. 17.

²⁷ el-Merâkeşî (İbn Azârî), “**el-Beyânü'l-Mağrib fî Ahbâri'l-Endülüs ve'l-Mağrib, er-Ribât**”, Ütî Mîrândâ, Muhammed Tâvî et-Tatvânî ve İbrahim el-Kettânî, c. 4, s. 428-433.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

uygular. Ancak merkezi bir otoritenin yokluğunda bu kanunlar zorla tatbik edilemez ve yürütme devre dışı kalır. Zira yürütmenin teminatı siyasi otoritedir.

Bugünün Moritanya’sı büyük ölçüde coğrafi olarak tarihteki Moritanya veya “Mülessemîn Çölü” olarak adlandırılan bölgeyle aynıdır. “Azawad Bölgesi”, “Timbuktu” ve “Batı Sahra” gibi komşu ülkelerin kontrolüne girmiş birkaç il bunun dışındadır. Ancak buralar her ne kadar başka devletlerin idaresi altında bulunsalar da kültürel olarak bir değişikliğe uğramış değiller ve halkı da Moritanyalılar ile aynı adetlere, gelenek ve göreneklere sahiptirler.²⁸

2. MORİTANYA’NIN TARİHİ SÜRECİ

Moritanya tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Hali hazırda burada yaşamakta olan halkın tarihî kökleri hususunda değişik görüşler bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı bölgenin ilk sakinlerinin Berberiler, Sanhaceler ve Siyahiler olduğuna dairdir. Hz. Osman dönemi Afrika kıtasına yönelik fetihler ile bölge İslâmlaşmaya başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde bölge halkı arasında yer alan Moritanya kabileleri etnik köken fark etmeksizin Arapça konuşmaya başlamış ve toplumsal statülerini İslâm’a olan hizmetleri ölçüsünde belirlemişlerdir. Bunun neticesinde bu bölgede üç farklı sınıf meydana gelmiştir. Bunlardan birincisi silah taşıyanlardır (savaşçı olanlar). Bu kesime kahraman manasında bir terim olarak “Arap” veya “Hassan Oğulları” da denir. İkinci grup

²⁸ İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şinkîtiyye”, s. 17.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

zavâya denilen ve ilimle meşgul olan sınıftır. Üçüncüsü ise savaş ve ilimle uğraşanlar dışında kalanlardır.²⁹

Hiz. Ömer zamanında İslâm ordusu Sahra'yı fethe çok yaklaştı. Bu esnada Trablus fethedilmiş, Mısır valisi ve İslâm ordusu komutanı Amr b. el-As, Halife'ye yazdığı mektubunda (22/643), 9 günlük bir ilerlemeyle Afrika'ya ulaşabileceğini bildirmiş ve fethe devam etmek için izin istemiştir. Ancak Hiz. Ömer bu durumu güvenli bulmadığı için, ordunun ilerlemesine müsaade etmemiştir. Daha sonra halife olan Hiz. Osman, Amr b. el-As yerine Abdullah b. Serh'i tayin etmiş ve Afrika fetihlerine devam etmesine müsaade etmiştir. Abdullah b. Serh, Kartâcenne (Carthagène) şehrini fethetmiş (28/247), ardından tayin edilen Muaviye b. Hudeyc (40/660) ve Ukbe b. Nafi' el-Fehri de (63/683) de fetihlere devam ederek Kayravan'ı ele geçirmiştir. Böylece devam eden fetihlerle Fas'ın güneybatısındaki Sûs şehrine kadar gelinmiştir. Bazı kaynaklar Ukbe b. Nâfi'nin oğlunun, babasının ardından fetihlere devam ettiğini ve bugünün Moritanya'sının doğusunda yer alan Oualata (ولاتا) şehrini fethettiğini bildirmektedir. Ayrıca Nâfi'nin adına bir mescit yaptırıldığı ve kabrinin de haziresinde bulunduğu rivâyet edilir.³⁰

²⁹ el-Halîl en-Nahvî, **Bilâdü Şinkît el-Menâre ve'r-Ribât**, 1. Baskı, s. 28,29, Tunus, m. 1987.

³⁰ Ahmed İbn Muhammed İbnu Azâra el-Merâkeşî, **"el-Beyân el-Muğrib fî Ahbâri Afrîkiyate ve'l-Endelûs ve'l-Mağrib"**, Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, cilt. 1 s. 27, 1. Baskı, 2013.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Ukbe b. Nâfi‘, ardından gelen oğlu ve torunu, Senegal Nehri’ne kadar süren savaşlarında kuyular açmış, hayat olmayan kurak çöllerde İslâm’ın kalıcı hâle gelmesi için gayret etmişlerdir. Nitekim o sırada bölgede Sanhâce ve Lemtûne kabileleri göçebe olarak yaşamaktadır, yani bölgede yerleşik hayat bulunmamaktadır. Böylece onlar, su kuyuları açarak yerleşik hayatın temellerini attılar ve İslâm’ın bölgede kalıcı olması için çabaladılar. Aynı zamanda onlar, bu bölgelerin İslâm dünyasının doğusuyla arasında ilişkiler kurmayı hedeflediler. Şöyle ki bu kuyuların açılması tüccarların buradan geçmesine, dolayısıyla ticari bir güzergâh oluşmasına vesile olmuştur. Sudan, Fas, Afrika, Mısır ve diğer doğu illerine ulaşan bu yol ticari bir canlılığa ulaşmış, bölgenin ticaret yolunu çizmiştir. Ticaret yolu görevi görmekle beraber bu durum, mezkûr coğrafyada İslâm’ın yayılmasındaki en önemli sebeplerden birisi olmuştur. Hicrî 3. asırdan itibaren açılan bu yolla bölgede hızlanan ticaret ve maddi gelişimle İslâm hızlıca yayılmış ve güçlenmiştir. Müslümanlar tarafından yapılan bu ticarî yolculuklarla beraber bölgedeki Sanhâce kabileleri arasında İslâm hızlıca yayılmıştır. Bu İslâmlaşma süreci Sahra’da İslâm tarihinde önemli bir yere sahip olan Murâbıtlar Devleti’nin kuruluşunun altyapısını hazırlamıştır.³¹

Hicrî 3. asırdan sonra Sahra’da yaygın olan Sanhâce kabileleri, Emir Temim Lemtûnî etrafında birleşmeye ve fetihlerle İslâm’ı yaymaya başlamışlardır. Emir

³¹ İbn Haldun, “el-Mukaddime”, el-‘Asriyye Yayınevi, s. 371, Beyrut, 2004; İbn Ebi Zar’, “el-Enîs el-Mutrib bi Ravzi’il-Kirtâs fî Ahbârî Medineti Fâs”, Ribat, 1972.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Temim'den bir asır sonra, Emir Yahyâ b. İbrahim, Sahra'nın kaderini değiştirecek olan hac yolculuğuna çıkmış, bu yolculuk Sahra tarihini değiştirmiş ve büyük hayırların kapısını açmıştır. Nitekim hac dönüşü o, Sahra tarihinde adından hayırla bahsedilen en önemli şahsiyetlerinden Abdullah b. Yâsîn'i beraberinde getirmiştir. Abdullah, Sanhâce kabileleri arasında birlik sağlamış ve onlara İslâm'ı öğretmede önemli faaliyetler yürütmüştür. İlim ve cihat ehli olan Abdullah b. Yâsîn, Murâbıtlar Devleti'nin (451/1059) temellerini atan kişidir. Böylece Marakeş'i kendilerine merkez edinen Murâbıtlar, İslâm'ın gönüllere nakşedilmesinde ve Sahra'da yayılmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir. Milâdî 1147'de dağılan Murâbıtlar Devleti'nden sonra bölgeye uzun süre siyasi belirsizlik hâkim olmuştur.³²

Murâbıtlardan sonra kurulan Muvahhidler Devleti de yoğunluğunu kuzeydeki Endülüs, Fas ve Cezayir gibi ülkelere vermiş; Sahra'nın güneyi ile ilgilenmemiştir. Bu durumda Moritanyalı kabileler oluşan siyasi ve fikri boşluğu Murâbıtlar'ın bıraktığı güçlü eğitim metodu ile kapatmaya gayret etmişlerdir. Bunlardan toplumun hem ilmî hem de siyasi açıdan liderliğini Benu Hassan ve Zevâyâ kabileleri üstlenmiştir.³³

Modern Moritanya'ya gelince bilinmelidir ki mahzara tarihi hakkında yapılan araştırma, araştırmacıya Moritanya tarihini de verecektir. Zira mahzaralar

³² İzidbih Mohameden, "el-Mahzara eş-Şinkîtiyye", s. 61-69.

³³ İzidbih Mohameden, "el-Mahzara eş-Şinkîtiyye", s. 66-72.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

tarikh boyunca Moritanya toplumunun kimliğinin oluşumunda, kültürel yapısının ve İslâm-Arap köklerinin korunmasında büyük rol oynamıştır.³⁴

Mahzaralar, Fransız sömürgesi döneminde hezimetini mümkün olmayan eğitim kurumları olduklarını ispat etmişlerdir. Şöyle ki Fransızlar, mahzaraları kontrol altına alma, Fransız denetimine³⁵ tâbî kılma amacıyla çıkardıkları kanun ve düzenlemelere rağmen yayımladıkları idari ve siyasi raporlarda³⁶ her seferinde Moritanya'ya kültürel hegemonyalarını dayatma hususunda başarısız olduklarını ifade etmiş ve sebebini de mahzaraların varlığına dayandırmışlardır. Bu bağlamda Andre Lecourtois,³⁷ Paul Dubie³⁸ ve diğerleri Batı Afrika'da Fransa yayılmacılığına karşı mahzaraların oynadığı rolden ve Moritanya'nın kimliğini korumasından bahsetmişlerdir. Örneğin Lecourtois mahzara

³⁴ Deddu Vele Abdallahi, "Hareke el-Fikriyye fî Bilâd-i Şînkît Hilâl el Karneyn 11 ve 12 Hicri", 5. Muhammed Üniversitesi, s. 22, Ribat, 1992.

³⁵ 1903 yılında, sömürge otoritesi herhangi bir yeni kayıt açılmasını engellemiş ve mevcut kayıtlar için izleme komiteleri kurmuştur. 6 ila 16 yaş arasındaki öğrencilerin çoğu zorla Fransız okullarına yönlendirilmiştir. Fransız yetkililer, mahkemenin aşılması delmede daha etkili olacaklarını umarak ayartma yöntemlerine başvurmuştur. Yine 12 Haziran 1906'da, öğrencilerine Fransızca öğrenmeye zaman ayırmalarını emreden veya yazma öğretene her şeyh için 300 Fransız frangı teşvik hibi ödeneceğini bildiren bir ferman çıkarmıştır. Ancak hiçbir şeyh bu girişime yanıt vermemiştir. Konuyla ilgili bkz. Francis de Chasse, *Mauritanie, 1900-1975: facteurs économiques, politiques, idéologiques et éducatifs dans la formation d'une société sous-développée*, L'Harmattan, 1984, s. 65-72; Erin Pettigrew, "Colonizing the Mahadra: Language, Identity, and Power in Mauritania Under French Control", *Ufahamu: Afrika Çalışmaları Dergisi*, 33 (2-3), 2007, s. 62-89.

³⁶ Batı Afrika Fransız Genel Valisi'nin Fransız Sömürgeler Bakanı'na Moritanya'nın güneybatısındaki Trarza bölgesindeki Copulani misyonu ile ilgili raporu için bkz. (Aralık 1902), Moritanya Ulusal Arşivleri, Nuakşot, Dosya E 18 / İlköğretim Daire Başkanı Shinyu'nun raporu, 1 Ekim 1934 tarihli rapor: Rapor No. 795, 10/01/1934, Ulusal Arşiv, Nuakşot, Moritanya. Dosya 44.

³⁷ André Lecourtois, "Etude expérimentale sur l'enseignement islamique traditionnel en Mauritanie, Entreprises et développement", *Nihai Uzman Raporu, Montrouge (Fransa)*, SEMA, 1978, s. 32.

³⁸ Moors'un Anıları, Français de l'Afrique Noire Enstitüsü, n. 23, Dakar, 1953, s. 111-252.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

hocalarının Fransız okullarının sistemine karşı durup Moritanyalı çocukları³⁹ oralara göndermenin haram olduğu hususunda fetva vererek oynadıkları rolü zikretmiştir. Mahzaraların rolü sadece kültürel sahada kalmamış siyasi arenaya da intikal etmiştir. Şöyle ki mahzara hocaları 1860 yılında General Faidherebe tarafından genelkurmay temsilcisi olarak Moritanya’nın Adrar bölgesine gönderilen Hanry Vincent’in bölgede askeri yayılmacılık⁴⁰ için zemin hazırlama amacı güden yolculuğunu sabote etmişlerdir. Aynı şekilde Fransız seyyah Rene Caille’nin 1824-1825 yıllarında⁴¹ Güney Moritanya’nın el-Berakine bölgesine yaptığı geziye mani olmuşlardır. Moritanyalı kabilelerin Fransızlara karşı 1860 ve 1892 yıllarındaki savaşları da mahzara hocaları komutasında gerçekleşmiştir.⁴²

Modern Moritanya’nın kuruluşu, Profesör Muhtar Veled Dâdde başkanlığındaki ilk Moritanya hükümetinin kurulmasından sonra başlamıştır. Moritanya anayasasını hazırlayan da Dâdde olmuştur. Bu anayasada dikkat çekici bir şey “Arap dilinin ulusal dil, resmî dilin Fransızca olduğunu” belirten üçüncü maddedir. Bu arada Fas’ın baskısı altından olan, Moritanya, diğer Arap

³⁹ Boykot politikasının bir sonucu olarak, 1932’de tüm Moritanya’daki okullardaki öğrencilerin yüzdesinin, okul çağındaki toplam çocuk sayısının %1,1’i olduğu tahmin edilmiştir. Buna göre 1932’de normal okullardaki toplam öğrenci sayısı yalnızca 438 tanedir ve bunlar da 7 Fransız okuluna bölünmüştür. Konuyla alakalı bkz. Francis Dechassey, *La Mauritanie 1900-1975*, L’etrier, la Houe et le Livre Ed. Anthropos, Paris 1977, s. 156.

⁴⁰ Henri Vincent, “*Voyage et expédition au Sénégal et dans les contrées voisines. Voyages dans l’Adrar et retour Saint Louis*”, Paris, Tour du Monde, 1860, s. 17-33.

⁴¹ René Caillé, *Voyage Tombouctou*, Paris, 1989, Editions la Découverte.

⁴² Sériz D: *Affaires militaires (1763-1920): Sous-série 1 D: Opérations militaires, Sénégal et Dépendances (1823-1894), Expédition contre les Maures, 1854-1856.*

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

ülkelerinden yardım istemiş ancak olumlu bir cevap alamamıştır. Bu zor durumunda Fransa yardım teklifinde bulunmuş bu da Moritanya’nın yüzünü batıya çevirmesine yol açmıştır. Batılılaşmanın başlangıcı sayılan bu süreçle beraber ülke, on iki yıl boyunca benzeri görülmemiş bir şekilde Batılılaşma yaşamıştır. Sömürgeciler, bu esnada, Arap dilini silmek ve Fransız dilini popülerleştirmek için şiddetli bir kampanya yürütmüşlerdir. Bu meyanda Fransız gazetesi Le Monde ücretsiz olarak dağıtılmış; İslâm saldırıya uğrayıp geri kalmışlığın nedeni olarak dayatılmaya çalışılmıştır. Bu aşamada, Fransızca resmî dil olarak kabul edilmiş; mahzaralardan mezun olanların Fransız entelektüellerine verilen teknik görevlere atanması yasaklanmıştır.⁴³

1973’te “Eğitim Reformu Yasası” çıkarılmış; mahzaralar modern eğitimle bütünleştirilmiştir. Bu reform, ilkokul çağındaki altı bin mahzara öğrencisini kapsamış; aynı zamanda mahzara öğrencilerinin devlet okullarında diledikleri gibi örgün öğretime katılabilmelerini serbest hâle getirmiştir. Yine bu değişiklik vesilesiyle mahzara müderrislerine eğitim sisteminde öğretmen olmalarına izin verilmiştir. Bu karardan sonra mahzara öğrencileri, devlet okullarındaki akranlarıyla fırsat eşitliğine sahip olmuşlardır.⁴⁴

⁴³ Muhammed es-Sûfî Veledd Muhammed el-Emîn, “el-Mahâdiru’l-Moritâniyye ve Âsârûha’t-Terbeviyye fi’l-Mücteme’ el-Moritânî”, Kral Saud Üniversitesi, s. 197, Riyad, 1986.

⁴⁴ İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şînkîtiyye”, s. 158.

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN DÖNEM MORİTANYA’SINDA KUR’ÂN EĞİTİMİ

Bu bölümde modern dönemde Moritanya’da mevcut eğitim kurumlarına değinilecektir. Konuyla ilgili veriler resmi ve gayr-i resmî eğitim kurumları başlıkları altında tasnif edilecektir.

2.1. RESMÎ KURUMLAR

Bu başlık altında Moritanya’da Kur’ân eğitimi veren resmî kurumlara değinilecektir.

2.1.1. Diyanet İşleri ve Eğitim Bakanlığı

Sömürge döneminden sonra ülkede dine verilmek istenen tahribat, Moritanya halkını ve ilim ehlini rahatsız etmiştir. Ayrıca açılan modern eğitim kurumlarında din eğitimi olmayışı, mahzara öğrencilerinin buralara kabul edilmeyişi devlet kademelerinde fikir bakımından Avrupalı insanların çoğalmasına yol açmıştır. Oysa yapı itibariyle Moritanya halkı dış etkilere kolay boyun eğmeyen bir karaktere sahip olup gelenek ve göreneklerle dinin emirleri halk üzerinde hatırı sayılır bir etkiye sahiptir. Ayrıca ileride anlatılacağı üzere geleneksel din eğitim kurumları mahzaralarla bu kurumların şeyhleri, toplum

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

nezdinde sadece bir eğitim kurumu ve eğitimci olmanın ötesinde toplumu etkileyen, olayların içerisinde olan ve yön veren bir etkiye sahiptir.⁴⁵

Başlangıçta devlet kurumlarına getirilmek istenen bürokrasi ve düzen amacıyla kabul edilmiş olan Fransız güçler ve eğitim kurumları görevlerini tamamlamış, devletin belirli bir seviyede yapılaşmasına yardımcı olmuştur. Öyle ki ülkeye alınmalarındaki amacın ötesine geçip halkın gelenek ve göreneklerini, dini yapısını değiştirme yönünde faaliyetlerde bulunmaya yeltenmişlerdir. Bunun aynı sıra geleneksel eğitim kurumları mahzaralarla modern eğitim kurumları arasında bir adaptasyona ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda ülkede modern eğitim ve mahzaraların arasındaki ilişkiyi düzenlemek ve yeni reformlarla eğitimdeki Avrupalılık etkisinin azaltılması istenmiştir. Bu vesileyle Diyanet İşleri ve Eğitim Bakanlığı’nın ihdas edilmesi amaçlanmıştır. Kurulan bu bakanlığın görevi aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

- İslâm’ı güçlendirmek ve özellikle siyasi ve sosyal alanda öncü rolünü oynaması için kökenlerine döndürmek.
- İslâmî eğitimi (mahzaraları) organize etmekle görevli bir İslâmî Araştırma Enstitüsü kurmak.
- İslâm hukuku alanında usûl araştırmalarının geliştirilmesi.

⁴⁵ İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şinkîtiyye”, s. 145-148.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

- Millî ve İslâmî edebiyatın teşviki.
- İslâm düşüncesi üzerine forum ve seminerler düzenlemek.
- İslâm'ı kitleler ve kadrolar düzeyinde yaymak.
- İslâm'ı ilerleme hususunda etkili ve hayatî bir faktör olarak kabul etmek.

Tüm bu gayelerle birlikte şuna da değinmek gerekir ki bu hedeflerin ulviliğine ve önemine rağmen, ellerinde bunları gerçekleştirmek için yapılandırılmış metinler, stratejik planlar veya kaynaklar olmamıştır. Buna rağmen 1975 yılında kurulan Diyanet İşleri ve Eğitim Bakanlığı, bu hedeflere ulaşmak için kendisine verilen görevleri yerine getirmeye çalışmış; Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın (IBRD) yardımıyla, 'Mahzaralar Projesi' bağlamında, yaşanan dönüşümlere karşı mahzaraların hayatta kalmasını sağlamak için bir plan geliştirmek üzere koordinasyon sağlanmıştır.⁴⁶

2.1.2. Kur'ân Eğitim Kurumları

Moritanya'da devlet tarafından bizzat açılmış Kur'ân Kursları yoktur. Buna ihtiyaç da duyulmamıştır. Zira örgün öğretimde ders olarak Kur'ân eğitimi olmasının yanında her mahalle ve köyde, şehir merkezlerinde yerel mahzaralar

⁴⁶ Muhammed es-Sûfî Veled Muhammed el-Emîn, "el-Mahâdiru'l-Moritâniyye ve Âsâruha't-Terbeviyye fi'l-Mücteme' el-Moritânî", Kral Saud Üniversitesi, s. 199, Riyad, 1986.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

bulunmaktadır. Dolayısıyla Kur’ân eğitimi bu kurumlarla detayları ileride anlatılacağı gibi titizlikle yürütülmüştür. Bununla birlikte devlet tarafından mahzaraların resmî üniversite hâline getirilme projesi başlatılmıştır. Proje, mahzaraları üniversitelere dönüştürmeyi amaçlamış ve otuz bir mahzarayı kapsamıştır. Bu bağlamda otuz beş genç, matematik, Arapça ve sivil eğitim konularında eğitilmiştir. Projenin pilot döneminde öğrenciler kayda değer bir başarı elde etmişlerdir. Yapılan bu projeye nispeten dağınık olan mahzara eğitimine bir düzen ve kontrol mekanizması oluşturulmaya, ayrıca eğitimlerinin daha ileri seviyelere taşınması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Diyanet İşleri Bakanlığı’na bağlı enstitüler kurulmuş; bu müesseseler, farklı şehirlere ve bölgelere dağıtılmıştır. Buralarda geleneksel mahzaralar gibi İslâmî ilimler öğretilmekle beraber eğitimin daha modern ve nizamî olması hedeflenmiştir.⁴⁷ Bunların en meşhurları şunlardır:

2.1.2.1. Temel İslâm İlimleri İmam el-Hadramî Enstitüsü

2017 yılında Boutilimit şehrinde inşa edilmiştir. Enstitü, mahzara öğrencilerinin modern eğitim sistemine ve hayata uyum sağlamalarını kolaylaştırmayı hedeflemiş ve örgün öğretim ile kazanılan diplomaları alma imkânı sağlayarak sosyal hayata katılımlarının önünü açmıştır. Enstitünün

⁴⁷ Muhammed es-Sûfi Veled Muhammed el-Emîn, “el-Mahâdiru’l-Moritâniyye ve Âsârûha’t-Terbeviyye fî’l-Mücteme’ el-Moritânî”, Kral Saud Üniversitesi, s. 197, Riyad, 1986.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

müfredatlarında 11 ders mevcuttur. Bu müessese, kuruluşundan itibaren 3 ders döneminde 120 öğrenciyi ağırlamıştır.⁴⁸

2.1.2.2. Temel İslâm İlimleri Abdullah b. Yasin Enstitüsü

9 Kasım 2006 yılında ticari başkent Nouadhibou şehrinde açılmıştır. Bakanlığa göre bu enstitü, mahzara öğrencilerinin bilgilerini derinleştirmeyi; yine Bakalorya olarak adlandırılan üniversite sınavına katılmaya hak kazanmaları ve bu sınavda başarı elde edebilmeleri için mahzara öğrencilerini eğitmeyi ve örgün öğretim sistemine katılmaları için gerekli entegrasyonu sağlamayı hedeflemiştir. Abdullah b. Yasin Enstitüsü, İslâmî ilimleri modern bir şekilde öğretmedeki başarısı ile de mahzara talebelerinin dikkatini çeken bir enstitüdür. Bu kurumda İslâmî ilimlerle beraber tarih, matematik, fen bilimleri ve Fransızca eğitimi de verilmektedir.⁴⁹

2.1.2.3. Temel İslâm İlimleri Bûbekr b. Âmir Enstitüsü

Enstitü 9 Kasım 2006 tarih ve 2778 sayılı bakanlar kurulu kararı ile kurulmuş ve Şubat 2007’de açılmıştır. Enstitü aşağıdaki hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır:

1. Enstitüde öncelikle mahzara öğrencilerinin İslâmî ilimler ve dil bilgisindeki seviyelerini yükseltmek amaçlanmıştır. Bu sebeple

⁴⁸ <http://www.affairesislamiques.gov.mr/?q=node/1276>, Erişim Tarihi: 24.05.2023.

⁴⁹ <http://www.affairesislamiques.gov.mr/?q=node/1276>, Erişim Tarihi: 24.05.2023.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

müfredatın %70’lik kısmı Kur’ân ilimleri, hadis, siyer ve fıkıh gibi şer‘î ilimlere ve dil bilgisine ayrılmıştır. Buna ilaveten öğrencilerin modern eğitimin seviyesinden geri kalmamaları ve güncel bilgileri de öğrenmeleri amacıyla müfredata İslâmî ilimlere ek olarak matematik, doğa bilimleri, tarih, coğrafya ve Fransızca da eklenmiştir. Alınan karara göre de bu derslere ayrılan zamanın toplam eğitim süresinin üçte birinden az olmaması hedeflenmiştir.

2. İslâmî değerlerin pekiştirilmesi. Bununla İslâm’ın doğru anlaşılması ve mezun olan öğrencilerin İslâm’ı katı bir şekilde yorumlamalarının ve aşırılığa kaçmalarının önüne geçilmesi hedeflenmiştir.
3. Modern eğitim kurumları ile geleneksel mahzaralar arasında bir köprü kurmak.
4. Mahzara öğrencilerinin üniversite sınavına girebilmeleri için ihtiyaç duydukları lise diplomasını almalarını sağlamak.⁵⁰

Enstitü idari, eğitim personeli ve hademeler olmak üzere yirmi iki kişilik bir kadrodan oluşmaktadır. Buna ilaveten derslere devam eden yüz öğrenci vardır. Enstitü, orta öğretimin beşinci yılına geçmiş (lise birinci yıl) öğrencilere yönelik her sene düzenlediği bir deneme sınavı ve hâfızlık sınavı ile öğrencilere kapılarını açar. Bunun için 2 yazılı sınav, bir de mülakat yapılır. Mülakat

⁵⁰ <http://www.affairesislamiques.gov.mr/?q=node/1274>, Erişim Tarihi: 24.05.2023.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

hâfızlığın ölçümü (3 katsayı), diğer iki yazılı sınav da şer’î ilimler (2 katsayı) ve Arapça (bir katsayı) düzeyinin ölçümü içindir. Burada eğitim süresi üç yıldır ve üç yılın sonunda öğrenciye, üniversite sınavına katılabileceği lise diploması verilir.⁵¹

2.1.3. Örgün Öğretimde Kur’ân Eğitimi

Moritanya’da ana okul eğitimi sayılmazsa örgün öğretime başlama yaşı 6’dır. İlkokul 6, ortaokul 4, lise de 3 yıldır. Örgün öğretime katılma zorunluluğu yoktur. Eğitim devlet okulları ve özel okullar olmak üzere ücretli ve ücretsiz şekilde tercihe bağlıdır. Ücretli özel okullar yerli iş adamları tarafından açılmakla beraber ülkede yabancı iş adamlarının veya ülke kurumlarının açtığı özel okullar da vardır. Bunlar Türkiye ve Fransız okullarıdır. Türkiye adına Maarif Vakfı’nın açtığı okullar vardır. Bunların müfredatları devlet tarafından belirlenir. Mezkûr okulların tamamı Türkiye’deki Millî Eğitim Bakanlığına tekabül eden “وزارة التعليم” Eğitim Bakanlığı’na tabidir. Ortaokul eğitimi bittikten sonra öğrenciler üniversitede gidecekleri bölüme göre bir lise tercihinde bulunurlar. 3 yıllık lise eğitiminin ardından bakalorya olarak isimlendirilen üniversite sınavı yapılır. İlkokuldan lise son sınıfa kadarki 13 senelik eğitim sürecinde “التربية الإسلامية” et-Terbiyetü’l-İslâmiyye adında bir ders vardır. Bu ders Türkiye’deki din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ile benzerlikler

⁵¹ Diyanet İşleri Bakanlığı ve Şer’î İlimler Resmî Web Sitesi, <http://www.affairesislamiques.goö.mr/>

göstermektedir. Konu gereği bu dersin Kur’ân eğitimi ile ilgili kısmı hakkında bilgi verilecektir. Bu ders üniversiteye kadar her sene müfredatta yer almaktadır ve senelere bölünmüş bir ezber/sûre listesi vardır. Bu sûrelerin ezberlenmesi zorunludur. Ezberin yanında öğrencilerin seviyesine göre sebeb-i nüzûl, âyetlerden çıkarılacak dersler, ahkâm ve diğer bilgiler de öğretilir.⁵²

Burada Millî Eğitim Bakanlığına bağlı, Millî Eğitim Enstitüsü tarafından 2017 yılında basılmış olan “Öğrenci Kitabı” incelenmiş ve ezberlenmesi programlanmış surelerin bir listesi hazırlanmıştır. Kitaba göre ezberlenmesi istenen sûre sayısı 54’tür. Bu sûreler şunlardır:

2.1.3.1. İlkokul

1. Sınıf: Fâtiha, İhlas, Felak, Nâs, Tebbet, Nasr, Fil, Hümeze, Kureyş, Mâûn, Kevser sûreleri.
2. Sınıf: Leyl, Duhâ, İnşirâh, Tîn, ‘Alak, Kadir, Beyyine, Zilâl, Âdiyât, Kâria, Tekâsür, ‘Asr sûreleri.
3. Sınıf: Şems, Beled, Nebe, Nâziât, Tekvîr, İnfitâr, Mutaaffîn, İnşikak, Bürûc sûreleri.
4. Sınıf: ‘Abese, Târık, Cin, Müzzemmil, Müddessir, Kıyâmet, İnsan, Mürselât sûreleri.

⁵² et-Terbiyetü’l-İslâmiyye, Ma’hed et-Terbevî el-Vatanî, c. 1-10, Nuakşot, 2019.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

5. Sınıf: Mülk, Kalem, Hakka, Meâric, Nuh, Cuma, Münâfikûn, Teğâbün sûreleri.
6. Sınıf: Talâk, Tahrim, Mücâdele, Haşr, Mümtetine, Saff sûreleri.

2.1.3.2. Ortaokul

1. Sınıf: Mümtetine, Mutaaffîn, Münâfikûn sûreleri.
2. Sınıf: Kâf, Zâriyat, Tûr, Necm sûreleri.
3. Sınıf: Nûr sûresi.
4. Sınıf: Mâide sûresi.

2.1.3.3. Lise

Lise seviyesinin 3 yılında da Mâide sûresi okutulur.⁵³ Yapılan röportaj ve gözlemler şunu göstermiştir ki bu ders, Kur'ân eğitimi hususunda halk tarafından yeterli bulunan bir içeriğe, yapıya sahip değildir. Kur'ân'ın bu seviyeden çok daha ileri seviyelerde tahsil edilmesi gerektiği halkın genel kanısıdır. Zira öğrencilerin büyük bir kısmı ileride bahsedilecek olan mahalle mahzaralarında bu dersin hedeflediği aşamaya henüz okula başlamadan ulaşmaktadır.

2.2. RESMÎ OLMAYAN EĞİTİM KURUMLARI

Bu başlık altında Moritanya'da Kur'ân eğitimi veren gayr-i resmî eğitim kurumlarına değinilecektir.

⁵³ et-Terbiyetü'l-İslâmiyye, Ma'hed et-Terbevî el-Vatanî, c. 1-10, Nuakşot, 2019.

2.2.1. Mahzaralar

2.2.1.1. Tanımı ve Tarihi

Mahzara, Moritanya toplumunun tarih sahnesine çıkmasıyla başlamış olmasına rağmen, onu tanımlayan eski bir tanım yoktur. Mahdara veya mahzara derslerin verildiği mekan anlamında geleneksel eğitim kurumları için kullanılan bir kavramdır.⁵⁴ Kelimenin aslının “المحضرة” olduğu ve buradaki ض harfinin ظ ile değiştirildiği söylenir. Konuyla ilgili Arap Hassânî lehçesinde ض ile ظ harfleri arasında ayırım yapılmaz ve nadiren birincisi kullanılır. Bu sebeple genelde ikincisi tercih edilir. Bu kelimenin asıl anlamı, meralara kuruduğu ve sudan uzak olduğu için sığınmanın mümkün olmadığı sıcak zamanlarda insanların suyun başında vakit geçirdikleri mekândır. المحطرة kelimesi de bu anlama gelmektedir. Bu kelime şu anda da toplanma mekânı anlamındadır. Bu kelimenin “المحضر” kelimesinden türediği de söylenmiştir. Bu, talebelerin, yerlerini çevrelediği bir grup hazire için kullanılan bir yer adıdır ya da yasak kılma anlamına gelip burada “yasak mekân” anlamındadır. Zira bu alanda şeriatın yasakladığı bir tasarrufta bulunmak yasaktır. el-Halîl en-Nahvî “el-Menâre ve’r-Ribât” adlı kitabında bu konuyu ciddi bir tartışma içinde ele almış, en sonunda kelimenin “الحضور”

⁵⁴ Kavram için bkz. Ömer Faruk Korkmaz, Ömer Faruk Korkmaz, “el-Medresetü’l-İslâmiyye fî Moritanya Arzun ‘anî’l-Mahdaratî’ş-Şînkîtiyye”, *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslamî İlimler (Uluslararası Sempozyum) 29 Haziran-Temmuz 2012*, c. 2, s. 187-201.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

kelimesinden türediği görüşünü tercih etmiştir. Bu nedenle o, kelimenin aslının - yani المحطرة şeklinde- ظ ile değil de ض ile olduğunu tercih etmiştir.”⁵⁵

Terim anlamı olarak araştırmacılar, mahzaraya en doğru tanımı getirmek için çaba göstermişlerdir. Neticede şöyle bir tanım ortaya çıkmıştır: “Mahzara yerel, geleneksel, bedevî ve göçebeler için eğitimin şifâhî ve münferit olduğu, gönüllülük esasına dayalı bir yüksek eğitim kurumudur.”⁵⁶

Yapılan bu tanımlardan hareketle mahzaranın tarifi, genel hatlarıyla şu şekilde yapılabilir. “Hem konaklama hem de yolculuk zamanlarında, belirli ders mevsimleri bulunmaksızın sürekli devam eden, arzu eden herkesin katılabileceği, bir disiplin ve düzen içinde ilmî faaliyetlerini yürüten bir kurum”. Mahzara, bu metodu ile öğrenci, arz-semâ, ezberleme, tekrar etme, hocaya sunma gibi eğitimin tüm aşamalarını karşılamış olur.⁵⁷ Mahzaradaki eğitim hizmetlerini ise maaş beklentisi olmaksızın Allah rızası için kendini vakfeden ve gece-gündüz orada kalan bir şeyh yürütür.⁵⁸

Mahzaranın tarihi Murâbıtlar ile başlar. Murâbıtların kurucusu kabul edilen Abdullah b. Yâsîn, Sanhâce kabilelerini onlara dinlerini öğretmek için etrafına toplamış; bu bağlamda onlara ilim öğretmiş ve namaz kıldırmıştır. O, devletini

⁵⁵ el-Halîl en-Nahvî, **el-Menâre ve'r-Ribât**, Tunus, 1987, s. 62.

⁵⁶ el-Halîl en-Nahvî, **el-Menâre ve'r-Ribât**, Tunus, 1987, s. 53.

⁵⁷ İzidbih Mohameden, “**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**”, s. 29.

⁵⁸ Mohamezen b. Ahmed b. el-Mahcûb, **Moritanya Mahzara Eğitim Müfredatı/Nazra takvîmiyye ve vaz' fil-mîzân**, s. 18.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

bu meclislerde yetiştirdiği öğrencileriyle kurmuştur. O, öğrencilerini hem ilim insanı hem de mücahit olarak yetiştirmiştir. Onun eğitim metodu ile yetişen insanlar bu yöntemi kendilerinden sonra devam ettirmişlerdir. Mahzara sistemi Şinkit bölgesinin karakteristik bir eğitim tarzı olarak yerleşmiş ve öne çıkmıştır. Milâdî 1147 yılında Murâbıtlar Devleti yıkılmış ancak mahzaralar eğitimlerine devam etmiştir. Bu Murâbıtların bölgedeki fikri kalıcılığını gösteren en önemli unsurlardan birisidir. Mahzaralar, oluşan siyasi otorite boşluğunu doldurmaya gayret etmişlerdir. Bu demektir ki mahzaralar sadece bir eğitim merkezi değil aynı zamanda toplumu her açıdan yönlendiren, etkileyen bir kurum görevi de görmüştür. Tarihî süreç içerisinde birçok mahzara kurulmuş ve bunlardan birçoğu bugüne kadar devam etmiştir.⁵⁹

2.2.1.2. Mahzaraların İlmî Yetkinlikleri ve Modern Moritanya'da Bekâ Mücadelesi

Mahzaralar ve Fransız makamları arasındaki çatışmalar birçok mahzara hocası ve öğrencisini İslâm dünyasının doğusuna (Moritanya'ya göre) hicret etmeye sevk etmiştir. Bu husus doğunun, Moritanya'nın sahip olduğu zengin ilmî birikimin gerek Mısır gerek Şam ve Hicaz'da var olan ilmî yaşamın üstünde bir seviyede olduğunu keşfetmelerine vesile olmuştur. Mahzaralardaki bazı öğrenci ve hocaların hicreti Moritanyalılar'ın sahip oldukları derin ilmî birikim

⁵⁹ Ahmed Cemal Velel el-Hasen, “Şi'i eş-Şankîti fi'l-Karn 13 Hicri”, s. 39, Trablus: Da'va el-İslâmiyye el-‘Âlemiyye Topluluğu, 1995.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

münasebetiyle büyük İslâmî ilimlere dair eğitim veren üniversitelerin öğretim sisteminin yeniden şekillendirilmesine katkı sağlamıştır. Nitekim 1950-1952 yılları arasında Mısır Eğitim Bakanlığı yapan Taha Hüseyin, Ezher'deki Arap dili derslerinin Mısır'a gelen eş-Şeyh Muhammed Mahmûd Veled et-Telâmid eş-Şinkîtî'den⁶⁰ önce çok fazla bir öneme sahip olmadığını düşünmektedir. Ona göre bu zat yaptığı katkılarla Arap dili dersinin öğrencilerin gözünde pek kıymetli bir ders olmasına vesile olmuş ve ona önceki heybetini geri kazandırmıştır. Şöyle ki Ezher Şeyhi Muhammed Abduh, onu Ezher'deki Arapça dersinin düzenlenmesinden sorumlu kılmış ve onun, müfredatları düzenleme hususunda, dilediği gibi hareket etmesine müsaade etmiştir.⁶¹ eş-Şeyh Muhammed Mahmûd Veled et-Telamid eş-Şinkitî, Câhiliye şairlerinin divanlarını ve *el-Kâmûsü'l-muhî't*'i tahkik etmiş, Karaviyyîn, Zeytûniyye, el-Ezher gibi bilinen bir üniversiteden mezunu olmamasına rağmen Osmanlı Sultanı tarafından Eskoriyal Kütüphanesi'ndeki yazma eserlerin fihristlerini oluşturmakla görevlendirilmiştir. Hâlbuki kendisi Sahra'da⁶² yeri pek bilinmeyen bir Moritanya mahzarasından mezun olmuştur. Aynı şekilde Ahmed İbnü'l-Emin el-Alevî eş-Şinkîtî'nin (ö. 1913) de el-Ezher'in fıkıh ve diğer İslâmî ilimler müfredatının

⁶⁰ Taha Hüseyin, *el-Eyyâm*, el-Meârif Yayınevi, Mısır, c. 1, s. 154.

⁶¹ Bkz. *el-Menar Dergisi*, (1901), c. 4, s. 441; bkz. *el-Ezher Dergisi*, (1961), s. 22.

⁶² Abdülazîz b. Abdullah es-Sünbül, *Devru'l-mahdarati fî bilâdi Şinkît*, el-Munazzametü'l-'Arabiyye Kültür ve Bilim Yayınları, Fas, ty, s. 11.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

şekillendirilmesinde bariz rol üstlendiği bilinmektedir.⁶³ Garip olan hususlardan biri de Mısır'a hicret eden mahzara hocalarından Muhammed İbn Mahmûd eş-Şinkîti'nin münazaralarında bütün Ezher âlimlerini aciz bırakması olmuştur. Öyle ki kendisiyle münazaraya ancak yine Moritanyalı diğer bir âlim Muhammed el-Emîn eş-Şinkîti cesaret edebilmiştir.⁶⁴ Mahzara mezunları günümüzde de İslâm dünyasını derin ve ilginç dakik ilimleriyle hayrette bırakmaya devam etmektedirler.⁶⁵

Mahzaralar sömürge sürecinde dik durup direnmesine rağmen istiklal sonrası süreçte aynı parıltısını koruyamamıştır. Şöyle ki resmî örgün eğitim Moritanya'nın ilim hayatına girmiş ve mahzaralar için varoluşsal, tehlikeli bir süreç meydana çıkmıştır. Şöyle ki bağımsızlığın kazanılması, vatandaşla devlet kurumlarının arasını düzeltmiştir. Daha önce sömürgeci kültürünü temsil etmesi sebebiyle resmî okullara karşı çıkan Moritanyalı vatandaşlar ile resmî okulun arası bu süreçte daha ılımlı hâle gelmiştir. Fransızlar'ın çekilmesiyle örgün öğretimdeki etkilerinin azalması ve ulus devletin kurulması⁶⁶ mahzaraların öğrenci kaynağı olan geniş halk kitlesini resmî örgün öğretime kaydırmıştır. Bu

⁶³ Ebû Ali el-Kalkami İdrisî, *'Alâmü's-Şenâkitate fi'l-Hicaz ve'l-Meşrik: Cühûdühüm el-'ilmiyye ve kadâyâhüm el-'amme mine'l-karni'l-hâmis ila'l-karni'l-hâmis 'aşar el-hicriyyeyn*, en-Neşru'd-Düvelî Yayın ve Dağıtım, 2009, s. 211.

⁶⁴ Maü'l-Anin Veled Muhammed el-Emin, *İbnü't-Telâmiz eş-Şinkûti hayatühû ve âsâruhû fi'n-nahvi ve'l-lügati*, el-Fatih Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Trablus, 1984, s. 117.

⁶⁵ Târik Lı'cal, "Mecelletü'l-'meârif li'l-bühûs ve'd-Dirâsât et-Târihiyye", cilt. 5 s. 34, Cezayir, 2018.

⁶⁶ Mahmud İzid bih b. Muhammed, *ez-Zevâyâ fi bilâd Şankit fi müvâceheti'l-istimâr el-Firansî: Füsûl fi't-târîhi's-siyâsiyyi'l-Muritâniyyi'l-hadîs*, el-Vataniyye Matbaası, Moritanya, 2001, s. 76.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

durum mahzaralardaki öğrenci sayısının ciddi bir şekilde azalmasına sebebiyet vermiştir. İstiklalden önce mahzara öğrencilerinin sayısı Moritanya toplumundaki eğitim çağına ulaşan çocukların %80'ine tekabül ederken bu durumdan sonra %20'den daha az bir sayıya inmiştir. İstiklalden sonra 1977 yılında gerçekleştirilen ilk istatistikte mahzaralardan mezun olanlar Moritanya okullarındaki öğretmenlerin %97'sini teşkil ederken,⁶⁷daha sonra yapılan araştırmada öğretim sahasında mahzara mezunlarının oranı %17 çıkmıştır. Aynı durum basın, yargı, kamu yönetimi, ordu kurumlarında da yaşanmıştır. Oysa istiklalden sonra bu kurumlar adeta mahzara mezunlarının elinde olmuştur.⁶⁸

Modern öğretim sistemine tabi olan yeni neslin yetişmesiyle beraber mahzara mezunları, resmî diplomaları olmaması sebebiyle devlet kurumlarının kendilerini kabul etmemesi gibi bir çıkmaza sürüklendiler.⁶⁹ Bu durum Moritanya Devleti'ni uzunca bir vakit bu problemi çözme hususunda gayret sarf etmeye sevk etmiştir. Bu bağlamda mahzara mezunlarının da resmî eğitim kapsamına alınması için 1978 yılında Suudi Arabistan'ın da desteğiyle “İslâmî İlimler ve Araştırmalar Yüksek Enstitüsü” kurumuştur. Bu enstitü, mahzara mezunlarına dört yıllık eğitimden sonra üniversite diplomasına denk diploma vermekle yetkilendirilmiştir. Bu diplomayı alan mahzara mezunları öğretim,

⁶⁷ André Lecourtois, *Etude expérimentale sur l'enseignement islamique traditionnel*, 1978.

⁶⁸ Muhammed Mustafa en-Nedâ, *Devru'l-mehâdır fi Muritânya*, s. 98.

⁶⁹ Rams Project, *Rural Assessment and Manpower Surveys (Mauritania) (Non-Formal Education)*, s. 13, 1981; Lecourtois, *Etude expérimentale sur l'enseignement islamique traditionnel en Mauritanie*, s. 63.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

yargı, avukatlık ve diğer birçok meslek grubunda yeniden vazife üstlenebilme imkânına kavuşmuştur. Yine devlet, mahzaraları denetleyen Diyanet İşleri Bakanlığı'na bağlı özel bir idare kurmuştur. Bu idare devlet ve mahzaralar arasındaki irtibatı sağlamış ve senelik yardım sunmaya başlamıştır.⁷⁰ Lakin bu yardım devletin fakir olması sebebiyle yeterli miktarda olmamıştır. Mahzara hocasının devletten aldığı ücret senelik 3000 ukiyye yani 15 dolardan daha az olmuştur. Bu meblağ hiçbir şey için yeterli değildir. Merkezi mahzaralarda ise yardım miktarları daha fazla olmuştur. Örneğin Moritanya'nın ilk müftüsü eş-Şeyh Beddâh Veled el-Busayrî'nin mahzarası senelik 150000 ukiyye yani 600 dolar almaktadır. Tabii bu yardımlar resmî okullara harcanan paralara kıyaslandığında oldukça azdır.⁷¹ Devletin mahzaralara ilişkin bu başarısızlığına ilaveten mahzaraların sayısı ve coğrafi dağılımını istatistiklerle ortaya koyacak liyakatli kurulların yokluğu sebebiyle mahzaraların sayısının kaydedilmesi noktasında dahi bir acziyet ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi Moritanya Devleti'nin yapısal zayıflığı, birçok kurumun yokluğu ve Moritanya çöllerinin dünyadan izole olmuş yapısıdır.⁷² İstatistiklerin eksikliği ve çelişkili oluşu konuyu araştıran her kimsenin karşılaştığı bir durumdur. Diyanet İşleri Bakanı'nın açıklamasına göre İslâm İşleri Yüksek Kurulu'nun istatistiklerine bakıldığında ülkenin

⁷⁰ Muhammed Abdurrahmân, *el-Mehâdir el-Muritâniyye, kala el-'ilm es-sâmade fâ 'amak es-Sahrâ*, er-Rayetü'l-Katariyye Dergisi, 10.09.2010.

⁷¹ Ould Ahmedou, Elghassem, vd., *Mise en place de passerelles entre les deux systèmes éducatifs moderne et traditionnel*, Dactylo, s. 188.

⁷² el-Ghassem Ould Ahmedou, *Enseignement traditionnel en Mauritanie*, s. 187.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

tamamında yer alan mahzara sayısının 6718, toplam öğrenci sayısının da 163912 olduğu görülmektedir.⁷³ 1995 yılında gerçekleştirilen bir istatistik ise 1728 mahzaranın varlığından ve bu mahzaraların toplam öğrenci sayısının da 88920 olduğundan bahsetmektedir.⁷⁴

Kuraklık, mahzaraların Moritanya toplumundaki rolünün gerilemesinin en önemli sebeplerindendir. Zira kuraklık, mahzaranın içerisinde bulunduğu çöl hayatını sarsmıştır. Şöyle ki 70'li yılların sonu itibariyle başlayıp 90'lı yıllara uzanan uzun bir süreçte kuraklık yaşanmış, çöl ahalisinin düzeni sarsılmış, köy ve etrafında gelişen hayvancılığa dayalı ekonomi bu durumdan fazlasıyla etkilenmiştir. Bu kuraklık insanların şehirlere yerleşip geçimlerini oralarda sağlamasına yol açmıştır.⁷⁵ Bunun üzerine mera sayıları ve buna bağlı olarak bedevilerin ve mahzara öğrencilerinin işleri hususunda itimat ettikleri inek sürüleri azalmıştır. 1969 yılında Moritanya'da bulunan inek sayısı 2 milyon 400 bin baş iken 1975 yılında bu sayı yarı yarıya düşmüştür. Öyle ki bu rakamın 1996 yılında 1 milyon 120 bine 2000'li yılların başında ise yarım milyona gerilediği görülmüştür.⁷⁶ İşte bu sebeple mahzaralar kaynaklarının büyük ve önemli bir kısmını kaybetmişlerdir.

⁷³ Moritanyalı bir akademisyen, Tunus'ta ülkesinin "Mahdara" deneyimi hakkında ders vermektedir. Sahara Media, Nuakşot, 15 Eylül 2012.

⁷⁴ el-Bou Ould Izid Bih, *a.g.e.*, s. 12.

⁷⁵ Lecourtois, *a.g.e.*, s. 76.

⁷⁶ Târik Lı'cal, "Mecelletü'l-'meârif li'l-bühûs ve'd-Dirâsât et-Târihiyye", cilt. 5 s. 34, Cezayir, 2018.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Kuraklık ve ulus devletin ortaya çıkması bedevi olan Moritanya toplumunu kentlere ve büyük şehirlere yönelmeye sevk etmiştir. Şöyle ki Moritanya toplumu çok hızlı, dramatik bir dönüşüm yaşamış, istiklalden (1960) sadece beş sene sonra bedevilerin sayısı 1965 yılında %64'e 1977 yılında da %32'ye düşmüştür.⁷⁷ 2011 yılındaki istatistikler ise şehirlerde yaşayanların oranının %41,5 olduğunu belirtmiştir. Bu, senelik şehirleşme oranının %2,91 olduğunu göstermektedir.⁷⁸ Aynı şekilde on sene içerisinde 40 yeni köy inşa edilmiştir.⁷⁹ Bu dönüşüme delil olarak 1957 yılında kurulan başkent Nuakşot'un kuraklık sebebiyle aldığı göç neticesinde⁸⁰ 1962 yılında 5807 olan nüfus sayısının 1988 yılında⁸¹ 590.532, 2009 yılına gelindiğinde ise⁸² 881.000'e ulaştığını belirtmek kâfi gelecektir. Bu durum mahzaraların muhiti olan çöl yaşamının ne kadar gerilediğini ortaya koymaktadır.

Moritanya toplumunun toplumsal ve kültürel yapısındaki bu dramatik dönüşüm, modernleşme faaliyetlerini de hızlandırmıştır. Dolayısıyla mahzaralar varoluşsal bir sorunla yüz yüze kalmış ve en önemli özelliklerinden biri olan bedevilik (çölde yaşam sürme) ve basitliğe veda edip çağa ayak uydurmak ya da

⁷⁷ Moritanya 1977 yılı ulusal nüfus sayımı.

⁷⁸ CIA World Factbook.

⁷⁹ el-Munazzametü'l-Arabiyye Kültür ve Bilim Örgütü, *Moritanya İslam Cumhuriyeti*, Kapsamlı Bir Anket Çalışması, s. 774.

⁸⁰ Catherine Taine-Cheikh, *The (R)Urbanization of Mauritania, Historical context an contemporary developments, Arabic in the City*, Edisyon: C. Miller, E. Al Wer, D. Caubet, J. Watson, 2007, s. 35-54.

⁸¹ Ould Cheikh, A. W., "Nouakchott, capitale nomade?", in *Nouakchott capitale de la Mauritanie: 50 ans de défi, Saint Maur des Fossés: Sépia*, 2006, s. 139-148.

⁸² Nuakşot Gezi Rehberi, World66, erişim tarihi: 25 Aralık 2013.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

yok olup gitmek arasında kalmıştır.⁸³ Bu durum mahzara kökenli olup mahzara ile gönül bağı bulunan âlimler ve modern düşünceli kimseler arasında derin tartışmalara yol açmıştır. Bunun sonucunda klasik mahzara şeyhlerini eleştiren, mahzaraların geliştirilmesini, çağa uygun hâle getirilmesini savunan bir akım ortaya çıkmıştır. Örneğin modernliği savunmasıyla bilinen Muhammed el-Mehdî Veled Muhammed el-Beşîr, mahzara mezunlarının aldıkları geleneksel eğitimle karşılaştıkları gerçek hayat arasında bir nevi şizofrenik bir duruma maruz kaldıklarını, bu sebeple bir an önce eğitim metotlarının güncellenerek güncel hayatın ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir hâle getirilmesini savunmaktadır. el-Beşîr, mahzara müfredatının modern ilimlerle aşılması gerektiğini, zamanın geride bıraktığı kadim metotla ilerlemenin mümkün olmadığını düşünmektedir. Onun bu düşüncesine mukabil herhangi bir yeniliği kabul etmeyen, mahzara öğrencilerinin başarısının sırrının bedeviliğe ve sahip olduğu müfredat ve yaşam tarzına dayandığını ifade eden bir kesim de vardır.

Bu akımın davetçilerinden ed-Dâh Veled Siydâtî -ki kendisi Batı Hodh mahzarasının şeyhidir- Moritanya'daki mahzaraların teknolojik gelişmelere rağmen hâlen öğretim metodunu koruduğunu, aydınlanma yöntemleri hariç hiçbir şeyi değiştirmediklerini -çünkü daha önceleri ışıklandırma için de odun yakılıyordu- bereketin kadim dönemde, öğretimin kadim suretle devam ettiği

⁸³ Lecourtois, *a.g.e.*, s. 199.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

şekilde olduğunu düşünmekte ve bununla övünmektedir.⁸⁴ Eş-Şeyh Bedîdî Veled Seyyîd el-Emîn de mahzaralardan mezun olan âlimlerle el-Ezher ve Zeytûniyye üniversiteleri gibi meşhur yerlerden mezun olanlar arasında kıyas yaparak bereket ve faydanın geleneksel usûlde olduğunu savunmaktadır.⁸⁵

Mahzaranın yüzleştiği beka mücadelesinde, Moritanya halkına sunduğu büyük katkılara rağmen, modernleşme sorunsalı, gündemini korumakta ve mahzaraların varlığını savunanların sürekli karşısına çıkmaktadır. Bu durum gelenekselliği savunmak isteyenleri zorlar hâle gelmiştir. Çünkü gelişen iletişim araçları ve diğer teknolojiler özellikle Avrupa ve Amerika’dan gelen öğrencilerle mahzara içlerine kadar girmekte ve mahzaraları her yönden kuşatmaktadır.

2.2.1.3. Hedefleri

Mahzaraların tarihini ve hali hazırdaki geleneklerini muhafaza eden eğitim yapısını inceleyerek hedeflerini tespit etmek mümkündür. Bu kurumların başlıca hedefleri şu şekilde sıralanabilir.

- İslâm dinini en doğru şekilde öğretmek ve bunun devamını sağlamak
- Takva ve güzel ahlak sahibi nesiller yetiştirmek
- Allah’ın dinine sahip çıkmak ve özünü korumak

⁸⁴ Muhammed Veled Şina, “et- Teğazzu kal’a Muritâniyye el-‘ilmiyye”, *el-Müctemi Dergisi*, 31.08.2013.

⁸⁵ Muhammed Veled Şina, “et- Teğazzu kal’a Muritâniyye el-‘ilmiyye”, *el-Müctemi Dergisi*, 31.08.2013.

- Beşerî ilimleri İslâmî bir bakış açısıyla geliştirmek⁸⁶

2.2.1.4.Özellikleri

Şınkît mahzaralarının sayılabilecek en önemli özelliklerinden biri, toplumda İslâm kültürünün iyice yaygınlaşmasına ve kökleşmesine sunduğu katkılardır. Onlar, bunu, sıkı bir şekilde ve büyük bir titizlikle, şeriatın hedef ve doğrultularında öğrencilere İslâm'ın öğretilmesiyle başarmışlardır. Bilindiği gibi Şınkît bölgesinde İslâm, Müslüman tüccarlar ve fakih Murâbıtlar ile zuhur etmiş ve yayılmıştır. Bu âlimler, kalplerindeki bu iman ve cihat ruhunu onlara Kur'ân'ı ve nebevi sünneti öğreterek aşılamışlar, eğitimin daha ciddi ve kalıcı olmasına vesile olmuştur. Onlar, bir yandan cihat edip bir yandan da ilim öğrenmişler, bu şekilde ilimleriyle daha sıkı bir şekilde amel etme fırsatı yakalamışlardır.⁸⁷ Böylelikle mahzara eğitimi güçlenmiş ve bu müesseselerin toplum nezdinde değeri artmıştır. Mahzaranın etkisinin büyük olmasının sebeplerinden bir diğeri mahzara şeyhinin halk ve öğrenciler tarafından oldukça fazla ilgi ve muhabbet görmesidir. Şöyle ki Şeyh, bir görev verdiği zaman rızasını ve duasını gözeterek isteğini yerine getirmek için öğrenciler onun etrafında pervane olurlar. Ona bu şekilde hürmet edilmesi elbette sahip olduğu ilim ve güzel ahlak sayesinde.

Mahzaraların başlıca özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz.

⁸⁶ Muhammed el-Mustafâ Velede en-Nedâ, “Devr'ul-mehâdir fî Moritanyâ”, *eş-Şu'a Dergisi* c. 4 (1985), s. 3.

⁸⁷ İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şınkîtiyye”, s. 39-42.

2.2.1.4.1. *Şifâhî Eğitim*

Mahzaralarda eğitim kitaplarla yapılmaz. İlmin kaynağı şeyhtir. Yani ilim, şeyhin sadrından talebenin sadrına geçer. Buralarda ilim ezber temellidir. Burada kitapların çoğu ezberlenir. Zira İslâm'ın yeryüzüne teşrifinden itibaren ilmin metodunun bu olduğuna inanılır. Nitekim ilim, Hz. Peygamber'in sadrından ashâbına, onlardan tâbiîne ve diğer nesillere hep bu yolla ulaşmıştır. Dolayısıyla ilmin aslı ezberde olandır. Okutulan kitaplarla ilgili usûl ise kitapların metninin şeyh huzurunda doğru okunup ardından ezberlenmesi ve şeyhe arz edilmesi şeklindedir. Bunun neticesinde şeyh öğrencisine icâzet verir.

2.2.1.4.2. *Göçebelik ve Bedevilik*

Mahzara ehli tarafından da kabul edilen bir gerçektir ki medeniyet şehirlerde teessüs eder ve gelişir. Medeniyet şehirlilik demektir. Ancak mahzaranın güçlü ilim yapısı, onun şehirden uzakta, imkânların az olduğu ve modernitenin zararlı etkilerinin olmadığı çöllerde eğitim faaliyetlerini sürdürmesinden kaynaklanmaktadır. Buna göre mahzara şeyhleri sade bir hayat sürer ve genelde hayvancılıkla geçimlerini sağlarlamışlardır. Acak zaman zaman çöl şartları hayvancılığın yapılmasını zorlaştırdığından mevsimlere göre sürekli yağmurun yağacağı ve hayvanlara yem temin edileceği bölgelere doğru göç etmek gerekmiştir. Yapılan bu sürekli göç sebebiyle konaklanan yerde inşaat yapılmamış, hafif barakalarda ikamet edilmiştir. Orası terk edildiğinde yıkılan bu

yapılar, tekrar oraya dönüldüğünde ise yeniden inşa edilmiştir. Esasında mahzaralar Sahra'ya yapılan ticaret kabilelerinin seyahatleri esnasında kurulmuş olan şehirlerde başlamıştır. Ancak daha sonra bu kervanların durması, geçim sıkıntısının baş göstermesi onları Sahra içinde hayvanlarını otatabilecekleri yerlere göç etmeye mecbur etmiştir. Bu göçler sırasında ilim ehli yanlarına “levh” ve mürekkeplerini almış, ilmî faaliyetlerine göçebe bir hâlde devam etmişler; 12. asırdan itibaren yaklaşık üç asır bu şekilde devam etmiştir. Günümüzde ise her ne kadar şehirlerden uzak da olsa mahzaraların belirli merkezleri oluşmuştur.

2.2.1.4.3. Üniversite

Mahzaralar, günümüz sınıflandırmasıyla üniversitelere tekabül etmektedir. Bunun nedeni, aileler Kur'ân hıfzını evlerine yakın, mahallelerinde gönüllü bir hocada veyahut ailenin özel bir hocasında yaptırıp öğrenciyi belirli bir seviyeye getirdikten sonra ilimde derinleşmek maksadıyla onları mahzaralara gönderirler. Mahzaralarda çeşitli ilimler derinlemesine okutulur⁸⁸ ve yıllar süren bir çabanın ardından öğrenci, oradan ilimde önemli bir mesafe kat etmiş ve birçok dalda icâzet verebilecek seviyede mezun olur.

⁸⁸ Halîl en-Nahvî, “Bilâdü Şinkît el-menâra ve'r-ribât”, *ALECSO*, (1987), s. 54.

2.2.1.4.4. Ücretsiz Eğitim

Mahzaraları devlet finanse etmez. Hocaları devlet tarafından maaşlı değildir. Tamamıyla mahzara şeyhinin ve hayırseverlerin destekleriyle ayakta durmaktadır. Bu müesseselerde öğrencilerden bir ücret talep edilmez. Buna göre varlıklı öğrenciler ailelerinin nafakasıyla eğitim görürler. Yoksul öğrencilerin nafakası ise mahzaranın şeyhi veya hayırseverler tarafından karşılanır. Ayrıca ailesi nafakasını gönderen öğrenciler, bu nafakalarını gönüllü olarak ihtiyacı olan arkadaşlarıyla da paylaşırlar. Mahzaranın bir ücret ödenmeksizin eğitim vermesi, öğrenciler arasında ve toplumda bir birliktelik şuurunun da oluşmasına yardımcı olmaktadır.

2.2.1.4.5. Ferdî Eğitim

Bunu iki açıdan anlatmak gerekir. Hoca açısından bakıldığında; mahzaralarda birçok hoca olmasına, ilmî münakaşalar yapılmasına rağmen ders halkaları tek bir şeyh etrafında toplanır. Bu mahzaranın ayırıcı özelliklerinden biridir. Öğrenci açısından ise topluca yapılan ortak derslere nazaran her öğrenci kendi düzeyine göre seçtiği bir kitabı, bir müfredatı takip eder. Zira her öğrenci aynı düzeyde değildir ve aynı ilmi almak için mahzaraya gelmemiştir. Buna göre ilim deryası olarak görülen Şeyh her öğrenciye ona uygun, ihtiyacı olan ilmi öğretir.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

2.2.1.4.6. Doğallık

Hoca, fasih ve Hassânî lehçe arasında gidip gelerek yapmacıksız konuşur. Hem güler hem de öğrencilerini güldürür.

2.2.1.4.7. Kapsamlı Konu Anlatımı

Hocanın fikhî bir soruya cevabı yalnızca fikhî kurallara, Kur'ân ve sünnetten delillere dayanmaz. Aksine, bunlarla birlikte edebi ve tarihî hikâyelerle dilbilgisine dair kanıtlar da sunar.

2.2.1.4.8. Ezberleme Gücü

Şeyhin konu anlatırken öğrencilerine ezberinden bir kitaba bakmaksızın hikâyeler, rivayetler, şiirler aktarması ezber gücünü göstermektedir.

2.2.1.4.9. Etkileşim

Mahzara eğitiminde sorulan sorulara anında cevap verilmesi, öğrencilerin ve derste bulunan diğer insanların dikkatlerini canlı tutar, şeyhin ses seviyesi ve tonlamasına dikkat etmesi de buna katkı sağlayan unsurlardandır.

2.2.1.4.10. Eğitim

Her ders, hocanın hikâyeler, kıssalar, meseller anlatarak öğrencilerini yetiştirmesi için bir fırsat olarak görülür. Doktor Muhammed el-Muhtar Veled Abbâh mahzarada yapılan eğitim hakkında şaşkınlıkla şunları ifade etmiştir:

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

“Mahzarada eğitim almayanların bu hususu tasavvur etmesi zordur. Zira bedevilik literatürde ve insanların zihinlerinde ahmaklık ve cehaletle ilişkilendirilir. Zira şehirli olmak medeniyetin bir parçasıdır. İlim ve eğitim merkezleri genellikle iyi inşa edilen büyük binalarla ve kendilerini meşhur bir ilim merkezi hâline getirdikleri önemli şehirlerle ilişkilendirilir. Ancak mahzaralar, kendi türünde eşsizdir. Senegal Nehri kıyısından es-Sâkiyyet’ül-Hamrâ’ya, mevsimine göre bir meradan öbürüne göçebe yaşayan, bu bedevi mahallelerinden geçerken, diğer bedeviler gibi giyimi ve görünümüyle sert, etrafında toplanan ve sayıları zamana göre eksilip çoğalan bir grup genç dışında mahalle sakinlerinden hiçbir farkı olmayan bir ihtiyara rastlanır. Bir ağacın altında, ağaçtan levh, mürekkep ve çeşitli yazı edatlarıyla çeşitli otlardan yapılmış hafif çadırında oturur. Şeyh, her göç ettiğinde orayı yıkıp yeniden yapar.”⁸⁹

Bu alıntı, mahzara öğrencilerinin ilim öğrenirken çektikleri çileyi ve mahzara hocasının sahip olduğu alçak gönüllülüğü ortaya koymaktadır. Bununla beraber göçebe yaşamak bu toplumun hayat tarzıdır. İlim için sabahlamak da onların övünç kaynağıdır. Onlar ilmi arzuladığı müddetçe zamana, mekâna ve şartlara aldırış etmezler. İlim tahsili için gerekli malzemeler kalem ve levhten

⁸⁹ Ebbâh oğlu Muhammed el-Muhtâr, **Moritanya’da Şiir ve Şairler**, s. 2.

ibarettir. Böylelikle mahzaralar nesillerden nesillere aktarılabilmiş, geniş ilim ve tesir sahibi âlimler yetişebilmiştir.

Şınkîtliler arasında eğitimin önemini ve hayatlarındaki rolünü göstermek adına İmâm Nâsıruddîn'in (ö. 1805) kendi kavmine, savaş meydanlarında olsalar bile ilim öğrenmelerini tavsiye ettiği şu ifadeleri kâfidir: “Sizden kim atına binerse, levhini eyeriyle arasına koysun. Çünkü cehalet, kişinin ahirete taşıyacağı en çirkin şeydir.”⁹⁰ Görüldüğü üzere Şınkîtliler için mahzara hayatın temel unsuru hâline gelmiştir. Şöyle ki savaş veya barış zamanı veyahut mukim veya göç anında olmaları onların ilim tedrisine devam etmelerine engel değildir. İlim tedrisine verdikleri bu önem onları ilimde bulundukları seviyeye taşımıştır.

2.2.1.4.11. Eşitlik-Talebe ile İlgilenme

Mahzaralar, toplumsal sınıf farklarının kaybolduğu, ırk farklılığının ayırma yol açmadığı eşsiz bir ortama sahiptir. Zira öğrencinin mahzaraya kabulü tamamen onun ilme olan talebine göre belirlenir. Yani öğrencinin toplumsal düzeydeki seviyesine, rengine veya diline bakılmayıp yaşı da dikkate alınmaz. Nitekim mahzarada yaşça küçük bir bireyin kendinden yaşça büyük bir öğrenciye ders vermesi rastlanılabilecek bir durumdur. Maddi seviye de mahzarada öğrenciler arasında bir farklılığa sebep olmaz. Şöyle ki maddiyatı zayıf bir öğrenci ile kendisinden daha iyi durumda olan bir öğrenci arasında fark

⁹⁰ el-Halîl en-Nahvî, **Bilâdü Şınkît el-menâre ve'r-ribât**, s. 53.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

gözetilmez.⁹¹ Bu durum mahzaranın toplum tarafından benimsenmesine ve bölgeden bölgeye farklılık göstermekle beraber çeşitli bahanelerle gelenekselleştirilmiş yardımlarla desteklenmesine yol açmıştır.

Mahzaralar genel olarak geçim kaynağı itibariyle hocanın sahip olduğu büyükbaş hayvan varlığına dayanırlar.⁹² Hocalar, öğrencilerinin gıda ihtiyaçlarını bizatihi kendileri üstlenmeye gayret gösterirler. Nitekim Şeyh Ahmed İbn Yezid Hayyânî'nin kendi mahzarasında sayıları yüz kadar olan öğrencinin bakımını kendinin üstlendiği belirtilir.⁹³ Ancak öğrencilerin sayısının çoğalmasıyla beraber her bir yeni mahzara öğrencisinin mahzaraya gelirken yanında bir inek ya da deve getirerek mahzaraya katkı sağlaması gerekli hâle gelmiştir.⁹⁴ Mahzarada “müebbedûn” olarak isimlendirilen, maddi durumları zayıf olan öğrenciler mahzaranın bu gelirinden ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Çöl yaşamı, yeni gelen öğrencilerin deve yerine inek vererek başlamasında etkili olmuştur. Çünkü ineğin çölde kaçma ihtimali deveye göre daha düşüktür. Ayrıca kaçtıktan sonra yakalanması da deveye kıyasla daha kolaydır. Hatta birçok kimsenin inek ile deve arasındaki üstünlüğe dair şiir yazdıkları da

⁹¹ Mohamedo b. Mohameden, *Neş'etü'l-mahzarati ve evzâühâ'r-râhinetü*, ty., s. 10.

⁹² Ould Izid, Moritanya'daki mahdaraların yiyeceğinin %42'sinin Şiekler tarafından sağlandığını belirtmiştir. Konuyla ilgili bkz. el-Bou Ould Izid Bih el la, *L'enseignement coranique traditionnel dans les Mahadras de Nouakchott: Etats des lieux et perspectives*, Ouest et Centre Africain Eğitim Araştırmaları Merkezi, Moritanya, 2009, s. 25.

⁹³ André Lecourtois, *Etude Expérimentale Sur L'enseignement Islamique Traditionnel*, 1978, s. 37.

⁹⁴ Ould Izid'e göre toplum, gıda arzının % 7'sine katkıda bulunmuştur. Bkz. Ould Izid, *a.g.e.*, s. 25.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

vâridir. Aynı şekilde inek sütünün sağılması da deve olduğu gibi çokça çaba gerektirmez.⁹⁵ Mahzaradaki öğrenciler arasında dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanması adına öğrenciler nöbetleşe mahzaraya ait deve ve inekleri yayarlar. Bu iş esnasında öğrenci yanına kitabını yahut üzerine dersini yazdığı levhini alıp tekrara devam eder. Sonra sırayla diğer öğrenciler aynı sorumluluğu üstlenirler. Bu suretle bütün öğrenciler çobanlık yaparlar. Yemek hususunda ise mahzara öğrencileri dörder kişilik “râhile” olarak isimlendirilen gruplara ayrılırlar. Onlar, kendi paylarını aralarında eşit olarak bölüşürler. Müebbedûn olarak isimlendirilen fakir öğrencilerden biri de bunlara dâhil olabilir. Fakir öğrencilerin sayısında artış olur da mahzara onların iâşesini sağlayamaz hâle gelirse en yakın köy yahut mahalle fakir öğrencilerin günlük ihtiyacını üstlenir.⁹⁶

Çöl hayatının zor şartları, ortamı, imkânlarının kısıtlı oluşu Moritanya toplumunda ve mahzara talebeleri arasında toplumsal dayanışma olgusunu meydana getirmiştir. Bu yardımlaşma bağışlar ve maddi istihkaklar olarak tecelli etmiştir. Bu hususa örnek olarak şunlar zikredilebilir:⁹⁷

- Örf Koyunu: Mahzaranın yakınında olan bir yerde gerçekleşen her düğünde öğrenciler için bir koyun verilir.
- Mahallede kesilen her bir kurbandan mahzaraya pay verilir.

⁹⁵ en-Nahvî, **a.g.e.**, s. 142.

⁹⁶ Muhammed Mustafa en-Nedâ, **Devru’l-mehâdir fî Muritânya**, s. 45; en-Nahvî, **a.g.e.**, s. 143.

⁹⁷ Ould Izid’e göre toplum, gıda arzının% 34’üne katkıda bulunmuştur. Konuyla ilgili bkz. Ould Izid, **a.g.e.**, s. 25.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

- Mahzaranın mahalline gelen kafil e tahıl yardım ı yapar.
- el-Ğudve: Mahzaranın bulunduğu köy ahalisinin öğrencilerden birinin zor metinlerden birini tamamlaması üzerine hazırladıkları yemektir.
- Hoca ve öğrencilerin talep etmesi takdirinde kuyu suyunun üçte biri yahut dörtte biri mahzaraya bağışlanır.
- Mahalleyi ziyaret eden herkes mahzara öğrencilerine hediyeler verir.
- Mahzaranın bulunduğu mahalle sakinleri Kur'ân'ı ezberlemesi takdirde her bir öğrenciye hediyeler verir.
- Cem'u'l-Hatme: Öğrencinin Kur'ân'ın dörtte birini ezberledikten sonra üzerinde âyet-i kerîmeler yazılı olan levhini taşıyarak her eve uğrayıp aldığı hediyelerdir.
- Öğrenci Mektubu: Dinleyenlerini, mahzara öğrencilerinin kâğıt, mürekkep, kalem vb. ihtiyaçlarını karşılamaya davet ve teşvik eden, öğrencilerin mahzaraya komşu olan ev sahiplerine okudukları metindir. Mahzaranın bulunduğu muhitteki kadınlar da öğrencilerin elbiselerinin dikiş işlerini üstlenirler.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

- Mahzaraya ait büyükbaşın akşam dönüşü gecikmesi durumunda öğrencilerden biri ezan okumak suretiyle bunu ilan eder. Her aile mahzaraya imkânı kadar süt gönderir.⁹⁸

Mahzaranın, sayılan bu güzelliklerin yanında eleştirildiği bazı noktalar da vardır. Bunlar kısaca şöyledir:

- Eğitim dilinde titiz davranılmaması ve şeyhin konuşurken ara ara yerel lehçeye kayması sonucu yabancı öğrencilerin yaşadığı anlama güçlüğü.
- Okutulan bazı kitapların eleştirilmez-tartışılmaz seviyede kutsiyetlerinin bulunduğu inanılması.
- Göçebe hayat sebebiyle şehirlerde olduğu gibi her an ihtiyaç duyulan telifin temin edilememesi sebebiyle elde olanlara yoğunluk verilmesi ve bazen sadece bunların şerhleriyle yetinilmesi. Bu da birçok cihetten değerlendirilebilecek bir konunun tek zâviyeden değerlendirilmesine yol açmıştır.⁹⁹ Buna sorulan soruya hızlı cevap verme ihtiyacı da neden olabilmıştır. Ayrıca onlar, te’lif kıtlığı sebebiyle nesir olan eserleri koruma adına onları nazım hâle getirip ezberleme yoluna da gitmişlerdir. Bu da bazen karışıklıklara neden olabilmıştır. Bu hususlar, mahzaraların

⁹⁸ Muhammed Mustafa en-Nedâ, **Devru’l-mehâdır fî Muritânya**, İslâmî Çalışmalar ve Araştırmalar Enstitüsü, Nuakşot, 1986, s. 45; en-Nahvî, **a.g.e.**, s. 143.

⁹⁹ İzidbih Mohameden, “**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**”, s. 39-42.

Sahra’nın zorlu şartlarında ortaya çıkmış, yine bölgenin ve toplumun karakteristik yapısının bir tezahürü olduğunu göstermektedir.

2.2.1.5. Çeşitleri

Moritanya mahzaralarının genel olarak eğitim tarzlarında çok fazla farklılık gözükmesine de bu müesseseler, eğitimcilerine ve okutulan derslere göre bir tasnife tabi tutulmuştur. Buna göre eğitimciler nazarından 3 farklı mahzara çeşidi bulunmaktadır.¹⁰⁰

2.2.1.5.1. Aile veya Mahalle Mahzaraları

Moritanya’da özellikle Zevâyâ kabilelerinde olmak üzere Hassan kabilelerinde de mutlaka her ailede veya her mahallede eğitim verecek bir şeyh bulunmaktadır. Şeyh aile fertlerine veya mahalle halkına Kur’ân ve ilim öğretmekle yükümlüdür. Erkek çocuklar ve buluğa erene kadar kız çocuklar bu mahzaralardaki şeyhin yanında eğitim görürler. Bunun yanında mahallelerde kadınlar için de mahzaralar vardır. Buluş çağından sonra -bu da genellikle 7 yaştır- kız çocuklarının eğitimi kadın bir şeyhte devam eder. Bazen buluğa kadar erkek çocuklar da kadınların mahzaralarında kız çocuklarla beraber eğitim alırlar.¹⁰¹

¹⁰⁰ İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şmkîtiyye”, s. 36-38.

¹⁰¹ İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şmkîtiyye”, s. 29-32.

2.2.1.5.2. Tek Şeyhin Eğitim Verdiği Mahzaralar

Şınkît diyarının şeyhleri, ilim için uzun gurbet hayatı çekmiş, birçok zorluklara katlanmış kişilerdir. Onlar, ilim hayatlarına Kur’ân ilimleriyle başlarlar, Kur’ân’ı hıfzettikten ve daha birçok Kur’ân ilmini öğrendikten sonra şer’î ilimleri de öğrenirler. Böylece onlar tüm ilimlerde söz söyleyecek bir duruma erişirler. Bu şeyhler birer ilim deryası olarak görülürler. Bu vesileyle mahzaralarına her taraftan ilim taliplileri akın ederler. Bu şeyhler kendilerini ilim öğretmeye vakfetmişlerdir. İşte bu tarz mahzaralarda tüm ilimler tek bir şeyh tarafından öğretilir.

2.2.1.5.3. Birçok Şeyhin Eğitim Verdiği Mahzaralar

Her ilmin farklı bir şeyh tarafından öğretildiği mahzaralardır. Buralarda okutulan ilimlerin türüne göre mahzaralar 3 grupta tasnif edilebilir.

2.2.1.5.3.1. Kur’ân Mahzaraları

Moritanya’da Kur’ân mahzaraları oldukça yaygın olup bunlara ulaşılması kolaydır. Bu mahzaralarda sadece Kur’ân ezberi yaptırılır, tecvit ile Kur’ân’ın doğru bir şekilde yazılması “resm” eğitimi verilir. Bu tarz mahzaralarda bazen mahallede bir gönüllünün evinde, bazen cami içerisinde bazen de bu işe tahsis edilmiş bir merkezde eğitim yapılır. Bu mahzaralarda çoğunlukla çocuklar okur. Toplum nezdinde çocukların bu eğitimi alması adeta zorunludur. Moritanya’da mahzara ve ilim öğrenmek dendiği zaman akla ilk olarak şer’î ilimler

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

gelmektedir. Kur’ân hâfızlığı ülkede o kadar yaygındır ki ister zengin olsun ister fakir bu mahzaralara hiç uğramadan büyüyen yoktur. “Mahzara” kelimesine yüklenen büyük manalar sebebiyle bu eğitim merkezlerini mahzara olarak görmeyenler de vardır. Zira toplum içerisinde bu merkezler “levh okumak”¹⁰² şeklinde de isimlendirilir. Bundan anlatılmak istenen Kur’ân hâfızlığı Moritanya’da ilimde büyük bir seviye değil, adeta Türkiye’deki ana sınıfı eğitimi seviyesidir. Kimi ailelerde bu eğitim evdeki anne veya başka bir kadın tarafından verilir.

Bu mahzaralarda eğitim, şer‘î ilim mahzaralarına nazaran zorunludur, öğrencinin tercihi bırakılmaz. Zira okuyanların çoğu küçük yaştaki çocuklardır ve hocaya aileleri tarafından Kur’ân’ı ezberlemeleri için emanet edilmişlerdir. Şeyh, çocukların hâfızlık yapmaları için elinden gelen tüm çabayı gösterir ve çocukları sıkı bir takibe alır. Bu mahzaralarda mushaf kullanılmaz. Mushaf yerine özellikleri “eğitim materyalleri” bölümünde anlatılacak olan “levhler” kullanılır. Öğrenciler buralarda kabiliyetlerine göre Kur’ân hıfzını 2 ila 4 yıl arasında bitirirler. Buralarda Kur’ân hıfzını sağlam bir şekilde bitirmeden, şer‘î ilimlere geçiş yapılmaz. Bunun en güzel tezahürlerinden birini Moritanya halkıyla vakit geçirenler, örneğin onlarla yolculuk yapanlar her fırsatlarında ezberlerinden Kur’ân okuduklarını görünce fark edeceklerdir. Kur’ân’ı ezberleme

¹⁰² Kur’ân eğitimi sırasında, âyetlerin üzerine yazıldığı ahşaptan yapılan özel bir yazım tahtası.

ve doğru yazma eğitimi veren bu mahzaraların sayısı oldukça fazladır. 1995 yılında yapılan bir araştırmada 1331 adet mahzara ve bu kurumlarda okuyan 54.009 öğrenci tespit edilmiştir.¹⁰³

2.2.1.5.3.2. *Şer'î İlimlerde Uzmanlaşmış Mahzaralar*

Bu mahzaralar, Kur'ân ilimleri, itikat ve fıkıh gibi sınırlı sayıda ilimlerin eğitiminde uzmanlaşmışlardır. Bunun yanında şeyh; sarf, nahiv, mantık ve usûl gibi ilimlerde de bilgi sahibidir ve eğitim verir. Bu tür mahzaralar şehirlerde de köylerde de oldukça yaygındır. Öyle ki her yerleşimin olduğu yerde kendisini ilim öğretmeye vakfetmiş bir şeyh bulunur. Bu mahzaralarda ilmî metinler ezberletilir ve şeyh, öğrencilerin metinleri hatasız okumalarını ve ezberlediklerinin manalarını doğru bir şekilde anlamalarını sağlayacak dersler verir. Ancak bu türden mahzaraların ömrü şeyhlerinin ömrü kadardır. Şeyhin vefatıyla oğulları ve yetiştirdiği öğrencileri kendi mahzaralarını kurar ve şeyhlerinin yolundan gitmeye devam ederler. Onlar, eski bir mahzarayı devam ettirmiş gibi değil de sanki yeni bir mahzara kurmuş gibi olurlar. Bu yeni mahzaralar, vefat eden şeyhin mahzarasının meyveleri gibidir. Bu çeşitlilik ve ilmî kurumların bu şekilde çoğalması mahzaranın öne çıktığı unsurlardan biridir. İlmî devamlılığın bu şekilde sağlanması, şeyhin vefatıyla kesintiye uğramak yerine çoğalarak devam etmesi, mahzaranın ilmin yanında öğrencilerine kattığı

¹⁰³ el-Bou Ould Izid, *Ibid*, s. 12.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

ufku ve verdiği terbiyeyi de incelemeyi değerli kılmıştır. 1995’te yapılan tespitlere göre bu tür mahzaraların sayısı 246’dır. Öğrenci sayıları ise 23.781’e ulaşmıştır.¹⁰⁴

2.2.1.5.3.3. *Birçok İlmi Bünyesinde Barındıran Mahzaralar*

Bu tür mahzaralar, aklî ve naklî ilimlerin ikisini de bünyesinde barındıran eğitim kurumlarıdır. Buralarda hadis, tefsir, tecvit, belâgat, matematik, mantık, usûl ve diğer ilimlere dair dersler verilmiştir. Bu mahzaralarda şeyh, tüm bu ilimleri okutacak yetkinliğe sahip olur ve ondan başkası ders vermez.¹⁰⁵ Sayıları gittikçe azalan bu mahzaralar, bu yetkinliğe sahip şeyhlerin yetişmesindeki zorluktan ötürü çok değerlidirler. 1995 tarihindeki tespitlere göre 11.130 öğrencinin okuduğu bu mahzaraların sayısı 151’dir.¹⁰⁶ Bu mahzaralar ve oralarda yetişen ilimde güçlü şeyhler, Sahra’nın ismini ilimdeki başarılarıyla dünyaya duyurmuşlardır. Bedeviliğin getirdiği zor yaşam koşullarına rağmen bu mahzara şeyhleri, İslâm dünyasında temayüz eden önemli eserler telif etmişlerdir. Bu mahzaralar hakkında daha detaylı bilgi “Şer’î İlimlerin Eğitimi” başlığında verilecektir.

¹⁰⁴ el-Bou Ould Izid, *Ibid*, s. 12.

¹⁰⁵ Mohamedo b. Mohamezen, *el-Mahzara el-Moritâniyye*, s. 196.

¹⁰⁶ el-Bou Ould Izid Bih el la, *L’enseignement coranique traditionnel dans les Mahadras de Nouakchott: Etats des lieux et perspectives, Réseau Ouest et Centre Africain de Recherche en Education, Mauritania*, 2009, s. 21.

2.2.1.6. Öğrenci ve Öğreticiler

Mahzaraların bir yüksek eğitim kurumu görevi görmesi sebebiyle, oraya gelen öğrenciler genel olarak ilimde bir seviyeye ulaşmış, uzmanlaşmayı hedefleyen kişilerdir. Bunlardan kimileri hadis, kimileri fıkıh, kimileri de diğer ilimlerde uzmanlaşmak üzere mahzarada bir şeyhin etrafında toplanırlar. Bunlar, Kur’ân hıfzını mahalle mahzaralarında, ailelerinde veya bulundukları bölgelerde gönüllü bir hocada bitirip icâzetini alarak şer’î ilimleri öğrenmek veya şer’î ilimleri de öğrendikten sonra ihtisaslaşmak için mahzaraya gelirler.

Mahzara eğitimi almak isteyen bir öğrenci okuyacağı mahzarayı, yanında okuyacağı şeyhi, öğrenmek istediği ilmi ve kitabı seçmekte özgürdür. Ayrıca onun ilim öğrenmesi belirli bir zaman dilimi veya yaşla kısıtlanmamıştır.

Mahzara, tamamen gönüllü bir oluşumdur. Hocaları maaş ve öğrencilerden daha önce de zikredildiği gibi ücret de almazlar. Gönüllülerin hediyelerini ve bağışlarını kabul etseler de onlar, öğrencilere verdikleri bu hizmet karşılığında bir beklenti içine girmez, açıktan bir talepte bulunmazlar. Bununla onlar, özel günlerde veya bir öğrencinin başarısında ailelerinden beklenti içinde olan kimi okul hocalarından ayrışırlar.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Muhammed el-Muhtar Veled Abbah, “Şi’r ve Şu’ara fî Moritânya” s. 28, Dâr’ul-Emân, Ribat, 2003.

2.2.1.7. *Mekânlar*

Şınkît Sahrası’ndaki mahzaralar, sadelik temeli üzerine bina edilmiştir. Gelen her ziyaretçinin durumlarına üzülp “Buraya yardım yapmak gerekir.” diyecekleri bir durumdadır. Kimi mahzaralarda üstü açık yerlerde yatılırken kimilerinde onduline ile örtülmüş bir çatı, etrafı telle çevrili kum üzerine serilmiş bir hasır, barınma ve eğitim yeri olarak kâfi görülmüştür. Şeyh ve öğrenciler için bu hal, dışarıdan görüldüğü gibi olumsuz bir durum olarak telakki edilmez. Aksine mahzaraların bu sadeliği onların öne çıktığı bir özellik olarak görülür. Bu sadelik öğrencilerin zihinlerinin sâfi kalmasındaki en önemli unsurlardan biridir. Moritanya halkının, özellikle de ilim ehlinin öne çıkan özelliklerinden birisi de güçlü hâfızalarıdır ve bu hâfızanın temel faktörlerinden birisinin de bu sadelik olduğuna inanılır. Bu kurumlar için inşa edilmiş yüksek bir binaya ihtiyaç yoktur. Temel olarak levh ve mürekkep eğitimin yapılabilmesi için kâfi görülmüştür.

Buralardaki ders halkaları, anahtarının Şeyhte olduğu, ders verileceği veya öğrencinin dersini arz edeceği zamanlarda hocanın kapısını açtığı sembolik mekânlarda kurulur. Yaya olarak, deve sırtında giderken veya müsait başka bir hâlde ve mekânda vs. Kimi zaman da bu mekânların dışında eğitim yapılır.¹⁰⁸

¹⁰⁸ İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şınkîtiyye”, s. 36.

2.2.1.8. *Şer'î İlimlerin Eğitimi*

Moritanya mahzaralarında şer'î ilimlerde ihtisaslaşmış şeyhler dünyanın birçok ülkesinden gelen öğrencilere eğitim verirler. Mahzaralar bir yükseköğrenim kurumu olarak görüldüğünden Kur'ân hâfızlığını tamamlayan veya şer'î ilimlerin herhangi bir dalında veyahut tamamında ihtisaslaşmak isteyen öğrenciler gönüllü olarak mahzaralara gelirler ve burada arzu ettikleri alanda derinlemesine eğitim görürler. Bu mahzaralarda da Kur'ân eğitimi verilmekle beraber onları mahalle mahzaralarından ayıran özellikleri, genelde şehir dışlarında olmaları, öğrencilerinin gönüllü bir şekilde belirli bir süre veya alan kısıtlaması olmadan Kur'ân hâfızlığına ek olarak farklı dallarda da eğitim görebilmeleridir. Bu tür mahzaraların şeyhleri her ne kadar bir dalda uzmanlaşmış olsa da genel olarak tüm ilimlerde söz sahibidirler. Onlar, her an kendilerine sorulacak soruları cevaplamaya hazırdırlar ve derslerden önce bir hazırlık aşamasına ihtiyaç duymazlar. Öğrenciler, şeyhin ihtisası olan alanda derinleşmek için onun etrafında sürekli toplanır, ders okumak için fırsat kollarlar.

Mahzaraların olduğu köyler öğrencilerin ve hocaların kaldığı hafif yapılı, en fazla birkaç odalı basit yapılardan oluşur. Bu köyler tarihte bölgenin önemli şehir merkezleridir. Ancak oradan geçen ticaret yolunun zayıflaması bu şehirlerin popülerliğini azaltmış, halkının geçim konusunda zorlanmasına vesile

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

olmuştur. Modern devletin kurulmasıyla da inşa edilen büyük şehirler hayatın ve ticaretin yeni merkezleri olmuş, mahzaraların olduğu yerler şehirlere uzak, yaşam şartlarının zor olduğu, halkının mevsim şartlarına göre hayvancılık için göçebe hâlde yaşadığı bir yere dönüşmüştür. Mahzaraların kurulduğu bu eski şehir merkezleri hali hazırda birer ilim merkezi hâline gelmişlerdir. Hocaların ve öğrencilerin yaşadığı, hafif yapılı evlerin bulunduğu bu merkezler adeta bir köyü andırmaktadır. Bu köyler, hocaların ve evli olan öğrencilerin aileleriyle, bekâr öğrencilerin de beraber kaldığı nispeten ufak evlerden oluşmaktadır. Köydeki mescitte bütün öğrenciler namaz vaktinde bir araya gelir ve namazı beraber kılarlar. Aynı zamanda bu mescitte şeyhler ilim halkaları kurar ve öğrencilere burada ders verirler. Bu dersler tüm öğrencilere açık olur. Bunun dışında mahzaraların baş hocaları, kendi evlerini adeta bir enstitü gibi kullanırlar. Genel müfredatı tamamlamış, icazet almaya yaklaşmış ve şeyhin yokluğunda onun yerine ders verebilecek seviyedeki öğrenciler, mezun olmadan önce şeyhin özel eğitimine tabi tutulurlar. Şeyhin evinde bu öğrenciler için özel eğitim yapılır ve burada alanlarında derinleşirler. Bu kişiler, şeyhin yerine ders halkalarına katılır ve diğer öğrencilere ders okuturlar. Günlük hayatında da şeyhe refakat eder, onun ilim meclislerine katılırlar. Kendisine sorulan sorulara verdiği cevapları dinlerler. Diğer şeyhlerle olan ilişkisini takip eder, böylelikle âlimlerin meclislerine bir adaptasyon sağlamış olurlar. Buna bir nevi stajyerlik “الملازمة” de

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

denebilir. Böylelikle öğrenci, icazet aldıktan sonra beraber eğitim vereceği hocalar ile de tanışmış ve ilim ehli ile kaynaşmış olur.¹⁰⁹

Moritanya’da -mahalle mahzaralarının dışında- Kur’ân hâfızlığı ile beraber diğer ilimlerin de öğretildiği mahzaralar, “birçok dalda eğitim veren mahzaralar” ve “sadece bir dalda ihtisaslaşmış mahzaralar” olarak ikiye ayrılırlar. Örneğin “Tejkan” (تجكانت) mahzaraları Kur’ân ilimlerinde; “İcicba” (إيجيبة) ve “Muhammed Sâlim” (أهل محمد سالم) mahzaraları fıkıh alanında; “Abdulvedûd b. Abdullah” (عبد الودود بن عبد الله), “el-Hasan b. Zeyn” (والحسن بن زين) ve “Bellâ el-Husni” (وبلاً الحسني) mahzaraları lügat ilminde (sarf, nahiv vs.);¹¹⁰ “Medleş” (مدلش) mahzaraları nebevî ilimlerde; “el-Kehlâ” (محظرة الكلاء) mahzarası şer’î ilimlerde (Kur’ân, fıkıh ve usûl) ve “es-Safra” (محظرة الصفراء) mahzarası lügat ilimlerinde (sarf, nahiv ve belâğat) önde gelen mahzaralardır.¹¹¹

Tek bir ilimde ihtisaslaşmış mahzaralar, öğrencilerini seçtikleri dalda eğitirler ve özellikle o alanda ufuklarını genişletmeyi hedeflerler. Buna karşın diğer mahzaralar böyle değildir. Buralardaki öğrencinin tüm ilimlerde söz sahibi olması istenir ve bu ilimlerin tamamı tek bir şeyh tarafından öğretilir. Bu mahzaraların şeyhleri, kıyası olmayan bir ilim deryası olarak görülürler. Bu sebeple tüm şer’î ilimleri öğretmekte bir beis görmezler. Onlar, kendilerine

¹⁰⁹ Deddûd (Abdü’l-Vedûd Veled Abdullah), **el-Hareke el-fikriyye fî Bilâd-i Şinkît hattâ nihâyet el-karn es-sânî ‘aşer, er-Ribat**, Merkez ed-Dirâsât es-Sahrâviyye, c. 1, s. 73.

¹¹⁰ Deddûd (Abdü’l-Vedûd Veled Abdullah), a.g.e, s. 24

¹¹¹ el-Halîl en-Nahvî, **Bilâd-ü Şinkît el-menâre ve’r-ribât**, a.g.e., s. 210.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

sorulan tüm şer‘î ve örfî meseleleri cevaplandırırılar. Bu tür mahzaralar, şeyhlerinin yetişme zorluğu sebebiyle daha az olmakla beraber isimlerini dünyaya duyurmuş ve önemli eserler vermiş şeyhler bu mahzaralarda yetişmektedir.

Bu tür mahzaralarda okutulan ilimlere gelince bunlar; Kur’ân ilimleri (hâfızlık, tecvit, resm, kıraat ve diğer Kur’ân ilimleri), hadîs-i şerîf ilmi ve usulü, akîde ve kelâm, fıkıh ve usulü, siyer, tarih ve nesep, ahlâk ve adap, lügat (sarf, nahiv, şiir, belagat ilimleri), arûz ve kâfiye, mantık, tıp, coğrafya ve harfler (‘ilmü’l-hurûf veya esrâru’l-hurûf) ilmidir.

Hurme b. Abdülcelîl el-Alevî (ö. 1243 h.), Mihnad Bâbeh b. Ubeyd ed-Deymânî (ö. 1277 h.), Ahmed b. el-Akil ed-Deymânî (ö. 1244 h.) ve Yahzîhi b. Abdü’l-Vedûd el-Cekenî (ö. 1358 h.) gibi mahzaralar tüm İslâmî ilimlerin bir arada ve bir şeyh tarafından okutulduğu mahzaralara örnektir.

İşte bu mahzaralardan yetişen şeyhler, okudukları metinlere tam bir vukûfiyet sağlarlar. Öğrencileri onların yanına ders okumaya geldiği zaman, önceden hangi dalda hangi kitabı kendisine okuyacağını bilmedikleri hâlde, kendilerinden emin bir şekilde çekinmeden onlara sadece “başla” derler. Çünkü onlar bu metinleri bir hazırlığa ihtiyaç duymadan okutabilirler.¹¹²

¹¹² Muhammed Mahfûz Veled Ahmed, **Moritanya Mahzaralarında Usûl-i Fıkhın Konumu**, s. 92.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Şınkîtlî çok sayıda âlim, bu tür özel mahzaralardan mezun olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır: el-Müceydirî b. Habîbullah, el-Muhtâr b. Bûnâ el-Ceknî, eş-Şeyh Sid el-Muhtâr el-Kuntî, Sîdî Abdullah b. el-Hâc İbrâhim el-Alevî, eş-Şeyh Sîdî Muhammed b. eş-Şeyh Seyyid el-Muhtâr el-Kintî, Hurme b. Abdülcelîl el-Alevî, Ahmed b. el-Âkil ed-Deymânî, en-Nâbiğa el-Ğallâvî, Muhammedî b. Sîdîna el-Alevî, Abdü’l-Vedûd b. Abdullah el-Hayballî, Muhammed b. et-Tulbe el-Yakûbî, Dyeyce el-Kumeylî, Babeh b. Ahmed Bîbeh el-Alevî, el-Mihned Babeh b. Ubeyd ed-Dîmânî, Sâlih b. Abdülvehhâb en-Nâsırî, eş-Şeyh Seyyidî el-Kebîr, eş-Şeyh Sîdî Muhammed b. eş-Şeyh Sîdî, eş-Şeyh Muhammed el-Mâmî b. el-Buharî el-Bârkeli, eş-Şeyh Muhammedu b. Hanbel el-Hasenî ve Muhammed b. Muhammed Sâlim el-Meclisî.¹¹³ Bu kişilerin ilk önderi ve kurucusu Sahra’nın ilk şeyhi olan Abdullah b. Yâsîn’dir. O, öğrencileriyle kurduğu ilk ilim halkasıyla bu mahzaraların temelini atmıştır. Ardından gelen İmam el-Hadramî (ö. 489 h.) de onun yolunu takip etmiş, çalışmalarını daha da genişletmiştir. Kendisi yetenekli bir kadı, iyi bir eğitimci, şair ve bir mahzara şeyhidir. Daha sonra mahzara tarihinin 3. kuşağı kabul edilen İbrâhim el-Emevî’nin (ö. 500 h.) devri başlamıştır.

Bu tür mahzaralardan biri de en-Nâbiğa el-Kallâvî’nin (ö. 1245 h.) mahzarasıdır. Bu zât ilim yolculuğuna çıkmış ve kendisini tüm ilim dallarında

¹¹³ Ahmed Cemal Veled el-Hasen, eş-Şi’rû’l-Şınkîtlî, a.g.e., s. 110.

eğitecek bir şeyh arayışına girmiştir. Onun istediği, tek bir ilimde derinleşmiş mahzaralar değil aksine öğrencisini her dalda eğitecek, öğrencinin bir sınırlamaya maruz kalmadan istediği ilmi tahsil edebileceği bir mahzara bulmaktır. Bu mahzarada öğrenci, hocasına sorma gereği duymadan dilediği eseri ona arz edebilmeli ve hocasına bunun hakkında soru sorabilmelidir. Bu tür bir mahzara ve şeyh arayışı sürerken o, Allâme Ahmed b. Muhammed el-Âkil ed-Dîmânî (ö. 1244 h.) ile karşılaşmıştır. Bu zât onun tam da aradığı kişidir. Bu mahzarada şeyh, öğrencisine hangi eseri okuyacağını sormaz, tereddütsüz bir şekilde sadece “başla” emrini verir. Böylece en-Nâbiğa uzun süredir aradığı, ilim deryası şeyhi bulmuş ve bununla da arayışına son vermiştir. Orada ikamet etmiş ve ilim tahsiline başlamıştır.¹¹⁴

2.2.1.9. İlimde Meşhur Şehirler ve Mahzaralar

2.2.1.9.1. Meşhur Şehirler

İslâm'ın Sahra'da tüccarların seyahatleriyle yayılmaya başlamasının ardından açılan kuyular ve bu kuyuların neticesinde oluşan ticaret yolu göçebe yaşayan kabileleri şehirler kurmaya sevk etmiştir. Bölgede Şinkît gibi birçok şehir kurulmuş ve bu şehirlerde mahzaralar inşa edilmiştir. Bu şehirler zamanla önemli ilim merkezleri hâline gelmişlerdir. Bu ticaret yollarının zayıflamasının ardından bu şehirlerde geçim sıkıntısı baş göstermiş, hayat yeni kurulan şehirlere

¹¹⁴ Mohamezen Veled Babbah, “en-Nâbiğa el-Ğallâvî Hayâtühû ve Âsârû'l-‘İlmiyye”, s. 8, Rıdvan Yayınevi, 2005

taşınmıştır.¹¹⁵ Ancak mahzaralar bu şehirlerde varlıklarını sürdürmeye devam etmiştir. Bu bölümde bu şehirlerden bahsedilecek ve buralardaki “mahzaranın” geçtiği bazı aşamalara değinilecektir.

2.2.1.9.1.1.Oualata'dır (ولاتا)

Bu şehirlerden ilki Oualata'dır (ولاتا). Kimi araştırmacılara göre bu antik şehrin tarihi hicrî I. yüzyıla kadar ulaşır.¹¹⁶ Seyyah İbn-i Batûta h. 753 senesinde burayı ziyaret etmiş ve seyahatnamesinde bu şehirden bahsetmiştir. O, Oulata hakkında “Bu şehrin üzerinde bilgeliğin ve tarihî oluşunun izleri var.” demiştir. Yine o, şehir halkını namazlarına, fıkıh ilmine ve Kur'ân ezberine önem vermekle nitelemiştir.¹¹⁷ Şehir aynı zamanda kültürel olarak da gelişmiştir. Öyle ki ticaretin de hareketli olduğu Oulata'dan bugün Mali sınırları içerisinde bulunan “Timbuktu” şehri de yararlanmıştır. Mahzaralardaki ilmî seviyenin sürekli arttığı bu şehirde önemli ilim adamları yetişmiş, bu meyanda şehrin her tarafında şeyhler, mürşitler, davetçiler çoğalmıştır. Bu zatlardan birisi de Yahya b. el-Kâmil'dir (Mehâcîb kabilesinin atası).

Oulata'da birçok mahzara bulunmaktaydı. Bunlardan en meşhuru Muhammed b. Sîdî Osmân ed-Davûdî tarafından kurulmuş olan “Ehl-i Seyyid Osman Mahzarası” idi. Bu mahzaranın önde gelen âlimleri arasında Muhammed

¹¹⁵ İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şinkîtiyye”, s. 19-29.

¹¹⁶ el-Halîl en-Nahvî, *Bilâd-ü Şinkît el-menâre ve'r-ribât*, s. 68.

¹¹⁷ el-Halîl en-Nahvî, *Bilâd-ü Şinkît el-menâre ve'r-ribât*, s. 68.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Yahya el-Oulatî,¹¹⁸ Muhammed Yahyâ b. Selîme¹¹⁹ ve Seyyid Ahmed el-Velî el-Mahcûbî¹²⁰ de bulunmaktadır.

2.2.1.9.1.2. Ouadane'dir (وادان)

Bu şehirlerden bir diğeri Ouadane'dir (وادان). Bu şehrin temelleri, hicrî 535 yılında, İslâmî ilimlerin tüm dallarında iyi bir eğitim almış olan üç şeyh tarafından hac dönüşü atılmıştır. Bu şeyhler; el-Hâc Osmân el-Ensârî, el-Hâc Ya'kûb el-Kureşî ve el-Hâc Ali es-Sanhâcî'dir.¹²¹

Ouadane'da büyüyen ve şöhreti artan mahzaraya ilgi iyice artmış ve her bölgeden öğrenciler burada okumak için gelmeye başlamışlardır. Tâlib Ahmed b. Atvîrî'l-Cenne,¹²² Ouadane'da birbirini izleyen kırk ev bulunduğunu ve her

¹¹⁸ O, fıkıh ve şer'î ilimlerindeki yüce konumu nedeniyle "Fakîh" lakabıyla anılan Muhammed Yahyâ b. Muhammed el-Muhtâr b. et-Tâlib Abdullah en-Neffâ ed-Davûdî'dir. Ancak kısaca el-Oualatî olarak tanınmıştır. 1259'da Oualata'da doğup orada büyümüş ve burada eğitimini zamanının büyük âlimlerinden almıştır. Yazmış olduğu eserlerin sayısı yüzü aşkındır. Dört ciltlik **Buhârî Hâşiyesi** ve **İhtisârü'l-Muvâfakât** bu eserlerdendir. H. 1330'da Oualata'de vefat etmiştir. Allah ona rahmet etsin. İzidbih Mohameden, "**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**", s. 21.

¹¹⁹ Âlim ve yazar Muhammed Yahyâ b. Selîme ed-Davudî el-Yûnusî, Oualata'de doğmuş ve Moritanya'nın "Néma" şehrinde ikamet etmiştir. Liberal görüşleri ve hukuki delillere ve içtihadı bakma eğilimiyle meşhurdur. Bu nedenle sert eleştirilere maruz kalmıştır. Çeşitli ilim alanlarında onlarca eser telif etmiştir. Ayrıca kaleme aldığı eser özetleriyle de öne çıkmıştır. Birçok kitabı özetlemiştir. **Nevâzilü'l-kasrî**, **Bidâyetü'l-müctehid**, **el-Muvattâ** ve **el-Muhtasâr**'ın şerhleri bunlardan bazılarıdır. Hicrî 1345'te vefat etmiştir. İzidbih Mohameden, "**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**", s. 21.

¹²⁰ Seyyid Ahmed el-Velî b. Ebî Bekir b. Ahmed b. Abdullah el-Mahcûbî el-Oualtî, kendi zamanının Oualata kadısı, imamı ve müderrisidir. Kur'ân ilimlerinde yetkin olup yine Kur'ân fıkında, nahvinde ve sarfında öne çıkan bir âlimdir. İzidbih Mohameden, "**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**", s. 21.

¹²¹ el-Halîl en-Nahvî, **Bilâd-ü Şinkît el-menâre ve'r-ribât**, s. 71.

¹²² el-Mustafâ et-Tâlib Ahmed b. Atvîrî'l-Cenne el-Vâdânî (h. 1145-1265), ilim sahibi ve sâlih bir insandır. Sîdî Abdullah b. el-Hâc İbrahim'in yanında ilim öğrenmiştir. Hac yolculuğuna çıkıp hac görevini de yerine getirmiştir. **Târîh-u İbn Atvîrî'l-Cenne**, **Rihletü'l-munâ ve'l-minne**, En önemli eserleri arasında yer alır. İzidbih Mohameden, "**el-Mahzara eş-Şinkîtiyye**", s. 22.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

birinde yetkin bir âlimin oturduğunu rivayet etmiştir. Bugün Ouadane şehrinde “Âlimler Sokağı” adıyla bilinen bir sokak vardır ve burası adeta İbn-i Atvîrî'l-Cenne'nin seyahatinde naklettiklerine delil niteliğindedir.¹²³

et-Tâlib Ahmed b. A'meş¹²⁴ ile “İbn-i Râzke” olarak bilinen Seyyîd Abdullah b. Muhammed ve Seyyid Ahmed b. Bûlûtâd et-Tîşîfî gibi âlimler bu mahzaradan mezun olmuşlardır.¹²⁵ Burada şuna da değinmek gerekir ki Ouadane âlimleri “Timbuktu” şehri ile ilişkileri aracılığıyla Şînkît şehri mahzaralarına “Muhtasaru Halîl”, “Elfiyyetü İbn Mâlik” ve Subkî'nin usûldeki “Cem'u'l-Cevâmî” ve “Şurûh el-Muhtasâr” eserlerinde olduğu gibi kültürel ve ilmî değerleri ilk taşıyan âlimler olmuşlardır. Bu eserler, son yüzyılda Sahra genelindeki tüm mahzaralarda eğitimin ve fikhın ilk ve en temel kaynakları olmuşlardır. Bu sebeptendir ki Şînkît diyarındaki tüm şehirlerde ve köylerde okutulan fikhî eserlerin çoğu Ouadane âlimleri tarafından yazılmıştır.¹²⁶ Ouadane'nin ilk âlimleri arasında “Mevhûbü'l-celîl fî muhtasar-i Halîl” adlı eserin müellifi Muhammed b. Ebî Bekir

¹²³ İbn-i Atvîrî'l-Cenne Tâlib Ahmed, “**Târîhu İbn-i Atvîrî'l-Cenne**”, Sid Ahmed b. Ahmed Sâlim (Muhakkik), s. 25, Ma'arif el-Cedide Matbaası, Ribat, 1995.

¹²⁴ et-Tâlib Muhammed b. el-A'meş b. Ya'kûb el-'Alevî. Şînkît'te doğup orada büyük âlimlerden ilim tahsil etmiştir. Fıkıh, kelâm ve fetva ilimlerinde öne çıkmıştır. Hicrî 1107 yılında vefat etmiştir. İzidbih Mohameden, “**el-Mahzara eş-Şînkîtiyye**”, s. 22.

¹²⁵ el-Halîl en-Nahvî, **Bilâd-ü Şînkît el-menâre ve'r-ribât**, s. 71.

¹²⁶ Tâlib Muhammed b Ebi Bekr el-Bareteylî, “**Fethu's-şekûr fî ma'fet-i a'yân-i 'ulemai't-tekrûr**”, s. 58, 1. Baskı, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmiyye, Beyrut, 1981.

de yer alır. Bu, -İmam Hadramî'nin “el-İşâre fî Tedbîri'l-İmâre” adlı kitabı hariç- Şinkît'te bugüne ulaşan ilk ve en eski telifidir.¹²⁷

2.2.1.9.1.3. *Tichitt* (تيتشت)

Tichitt de bünyesinde mahzara bulunan meşhur şehirlerdendir. Burası 36 yılında kurulmuş ve ilk günden itibaren ilim ve marifet merkezi olmuştur. Şehrin kurucusu ilim ve din önderlerinden eş-Şerîf Abdülmü'mîn'dir. O, Kadı İyâd es-Sebtî'den (ö. 544 h.) ilim tahsil ederek ilmini Şinkît ülkesine taşımış ve bu kadim şehri kurmuştur. Bu mahzaradan birçok seçkin âlim mezun olmuştur: Bunlar içerisinde en meşhurları Muhammed b. es-Sağîr, kardeşi Ubeyde ve Muhtasar-ı Halîl'i Tichitt'e getiren¹²⁸ Seyyîd Ahmed Ebü'l-Evtâd et-Tichittî'dir.¹²⁹ Tichitt, bugün Şinkît diyarının kadim şehirleri arasında el yazma eserlerde en zengin şehirdir.¹³⁰

2.2.1.9.1.4. *Şinkît* (شنقيط)

Bu şehirlerin en meşhurları, Şinkît'tir. Bazı araştırmacılara göre, tarihî Şinkît, ikinci yüzyılın ortalarında (ö. h. 160)¹³¹ kurulmuştur. Onuncu yüzyılda Ahmed ez-Zehebî bugün Cezayir sınırları içerisinde bulunan Tilimsan şehrinden Şinkît'e gelmiş, bir süre burada ikamet etmiş ve insanlara fıkıh öğretmiştir.

¹²⁷ el-Halîl en-Nahvî, *Bilâd-ü Şinkît el-menâre ve'r-ribât*, s. 71.

¹²⁸ Fethu's-Şekûr, *el-Bareteylî*, s. 41.

¹²⁹ Seyyid Ahmed Ebü'l-Evtâd el-Haneşî. Tişît ulemâsından olup âlim, fakîh ve fazilet sahibi birisidir. İzidbih Mohameden, “*el-Mahzara eş-Şinkîtiyye*”, s. 23.

¹³⁰ el-Halîl en-Nahvî, *Bilâd-ü Şinkît el-menâre ve'r-ribât*, s. 70.

¹³¹ Mohamezen b. Ahmed b. el-Mahbûbî, “*el-Menhec et-Terbevi li Mahzara el-Moritaniyye*”, s. 21, Dâru's-Sekâfe, Nuakşot.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Kendisi aynı zamanda Peygamber soyundandır ve Muhtasar Halîl'i burada okutan ilk âlimdir.¹³² Daha sonra XI. yüzyılda “Zeki Genç”¹³³ lakabıyla bilinen bir şeyh Şınkît'e gelmiş, içlerinden 4 kişiyi seçip onlara ilim öğretmiştir. Kendisinin sahili olmayan bir ilim deryası olduğu söylenmiştir. O, şehirden ayrılacağı zaman “Size iki Muhammed ve iki Abdullah bırakıyorum.” demiştir.¹³⁴ Onun Şınkît'e gelirken yanında nadir Endülüs kitaplarını getirdiği de rivâyet edilmiştir.¹³⁵

Şınkît şehri, kuruluşundan itibaren ticaret ve hac kervanları için bir konaklama yeri, Sahra ticaretinin bir merkezi ve kabilelerin geçiş güzergâhı olmuştur. Aynı zamanda şehir önemli bir ilim ve kültür merkezi olarak ün kazanmıştır. Orada gün geçtikçe yeni mahzaralar açılmış buralardan seçkin âlimler mezun olmuştur. Şınkît mahzaralarının yetiştirdiği âlimlerin içerisinde öne çıkanları allâme Muhammed b. el-Muhtâr b. el-A'meş el-Alevî (ö. 1107 h.) ile allâme ve edip Sîdî Abdullah b. Muhammed b. el-Kâdî'dir (ö. 1144 h.).

2.2.1.9.1.5. *Tinîkî* (تنىكى)

Tinîkî (تنىكى) şehri de mahzaralarıyla bilinir. Burası hali hazırda Atar şehrine bağlı, Şınkît ve Ouadane arasında antik bir köydür. Tarihte ilim merkezi olan bir şehirdir. Bugün ise şehirden geriye sadece yıkıntılar kalmıştır. Buranın,

¹³² el-Mahbûbî, “el-Menhec et-Terbevî li Mahzara el-Moritâniyye”, s. 21.

¹³³ Fakîh, usûlcü ve sûfidir. Fas'ta ikamet etmiştir. Birçok seyahatler yapmış, bu esnada Oualata'yi ziyaret etmiştir. Burada ülke halkıyla temasa geçmiş; halk ve ondan ilim alan et-Tâlib Muhammed b. el-Muhtâr b. el-A'meş; onun için “Üstün Genç” ismiyle söz etmiştir. İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şınkîtiyye”, s. 24.

¹³⁴ el-Halîl en-Nahvî, *Bilâd-ü Şınkît el-menâre ve'r-ribât*, s. 73.

¹³⁵ el-Mahbûbî, “el-Menhec et-Terbevî li Mahzara el-Moritâniyye”, s. 22.

hicrî VI. yüzyılda kurulmuş olmasına rağmen Abdullah b. Yâsîn ve Azougui'nin inşa ettiği ribatlardan sonra Sahra'da kurulan ilk ilim merkezi olduğu düşünülmektedir. Tenîkî, Tejkant kabilesinin¹³⁶ merkezidir ve hicrî onuncu yüzyılda ülkedeki önemli ilim merkezlerinden biri olarak şöhret kazanmıştır. O tarihte bu şehirde İmam Mâlik'in *el-Muvattâ* kitabını ezberleyen 300 öğrenci olduğu rivâyet edilir. Sonra yaşanan iç savaşın etkisiyle şehir harabeye dönmüş, halkı şehri terk etmek zorunda kalmıştır. Şehir öyle bir hâle gelmiştir ki şehrin tenhalığı Moritanyalılar'da darb-ı mesel olmuştur. Şöyle ki bu tarihten sonra bir yerin bomboş olduğunu ifade etmek için Tinîkî'den daha تنها manasında “أخلى من تنيكي” deyimini kullanılmaya başlanmıştır.¹³⁷

2.2.1.9.1.6. Tidjikja ve Nema'ya (تجكة و النعمة)

Mahzaralarla ilgili Tidjikja ve Nema'ya (تجكة و النعمة) da değinmek gerekir ki bu iki şehir tarihte ilmi faaliyetlere önem vermiş ve mahzara eğitimini titizlikle yürütmüşlerdir. Bu açıdan ilimde önde olan şehirler arasında zikredilirler. Ayrıca ikisi de yakınlarında olan diğer ilim merkezlerinin birer uzantısı olarak görülmüştür. Şöyle ki Nema, Oualata'ya; Tidjikja da Şinkît'e bağlı ilim merkezlerinden sayılmıştır.¹³⁸

¹³⁶ İlimle tanınan Zevâyâ kabilelerinden birisidir.

¹³⁷ el-Halil en-Nahvî, *Bilâd-ü Şinkît el-menâre ve'r-ribât*, s. 74.

¹³⁸ İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şinkîtiyye”, s. 25.

2.2.1.9.2. Meşhur Mahzaralar ve Şeyhleri

Bu bölümde Moritanya tarihinde önemli bir yere sahip meşhur bazı mahzaralar zikredilecektir. Burada mahzaraların tamamını zikretmek bu tezin kapsamını aşacağından en önemli ve zamanlarında en etkili olanlarıyla iktifa edilecektir. Bunlardan el-Kehlâ ve’s-Safrâ (محاضرة الكحلّي والصفراء), Moritanya’nın en kadim, en çok âlim yetiştiren ve en prestijli mahzaralarındandır. Bu konuda araştırmacı Muhammed el-Mustafâ b. en-Nedâ, *eş-Şu’â Dergisi*’nde bu mahzaranın onuncu yüzyılın sonlarında kurulduğundan bahseder. Daha sonra Habibullah b. el-Muhtâr Nall’in önderliğinde bu müessesenin daha da geliştiğini ve kurumsallaştığını anlatır.

2.2.1.9.2.1. El-Kehlâ ve’s-Safrâ (محاضرة الكحلّي والصفراء)

“el-Kehla” kelimesi siyah anlamındadır ve buranın bu isimle isimlendirilmesinin sebebi mahzaranın ilk sürecinde öğrencilerin ikamet ettiği evlerin renginin siyah olmasındandır. Bu siyahlık evlerin kara koyunların yününden yapılmış olmasından kaynaklanmıştır. Öğrenci sayısı artınca bu evlerin yanına yeni çadırlar kurulmuştur. Ancak bu çadırlar bu sefer sarı devetüyünden yapılmıştır. Bu sebeple de mahzaraya sarı manasında “Safrâ” ismi de verilmiştir. Daha sonra ikamet yerlerindeki bu ayrım mahzaranın ilmi programında da etkili olmuştur. Siyah evler fıkıh derslerine tahsis edilirken sarı evler de lügat, edebiyat ve belagat gibi derslere tahsis edilmiştir. Bu mahzaranın

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

diğer mahzaralardan ayrılan önemli bir yönü de şeyh kadrosundaki kimselerin tüm ilimleri okutabilecek bir ilmî birikime sahip olmasına rağmen sadece seçtikleri bir dalda ders okutmuş olmalarıdır. Mahzara bu yönüyle hali hazırdaki modern üniversitelere benzetilmektedir.¹³⁹

Bu mahzara, sömürge dönemi başlayıncaya kadar eğitimlerine devam etmiştir. Sömürge dönemi başlayınca hocaları ve öğrencileriyle beraber mahzaradaki herkes cihada destek vermiştir. Öyle ki mahzaranın baş hocası Abdülcelîl b. eş-Şeyh el-Mustafa bu konuda bir fetva yayınlamış ve bu fetva ile baş hoca iken cihadın bir komutanı hâline gelmiştir. Bu cihatta mahzaradaki dört şeyh de kendisine destek vermiştir. Mahzara öğrencileri de cihat hareketinin ordusu olmuşlardır. Bu mahzara bu konuda o kadar ün kazanmıştır ki kişinin sadece o mahzarada okuduğunu söylemesi toplumda yeterli bir övünç kaynağı haline gelmiştir.

Bu mahzara çok sayıda öğrenciyi mezun etmiştir. eş-Şeyh Ahmed Ebü'l-Me'âlî, eş-Şeyh Seyyîd el-Muhtâr b. el-Heybe, Ahmed el-Bedevî el-Meclisî ve eş-Şeyh Muhammed el-Mâmî bu mahzaranın önde gelen mezunlarındandır.¹⁴⁰

¹³⁹ Mohamed Sûfî Velel Mohamed el-Emîn, **a.g.e.**, s. 158.

¹⁴⁰ Ahmed Cemal Velel el-Hasen, eş-Şi'ru'l-Şinkîti, **a.g.e.**, s. 110.

2.2.1.9.2.2. *Ehl-i Elmâ Mahzarası* (محاضرة اهل ألما)

Ehl-i Elmâ Mahzarası (محاضرة اهل ألما), Moritanya'daki mahzaraların en meşhurlarındandır. Kuruluşu hicrî on üçüncü asrın başlarına dayanmaktadır. Bugünkü hali Yahziî b. Abdü'l-Vedûd mahzarasının o da Ehl-i Elmâ'nın bir devamıdır. Bu mahzarayı önemli kılan, sömürge devrinde tüm canlılığıyla eğitime devam etmiş olmasıdır. Burası, sömürge düzenine karşı gösterdiği ilmî mücadele ile de tanınmıştır. Şair Muhammed Eşfâ Abdullah (ö. 1353 h.), mahzara şeyhi el-Murâbıt Muhammed Sâlim b. Elma'nın ders halkalarının çok verimli ve feyizli geçtiğinden bahsetmektedir. Öğrenciler, onun ders halkalarını o kadar özlermiş ki çöl sıcağında şiddetli bir susuzluk anında suya duyulan ihtiyaç derecesinde ders halkalarına özlem duyarlarmış. Diğer bir misalinde şiddetli bir açlık hâlinde olan kişinin etin kokusuna dahi özlem duymasıyla öğrencilerin ders halkasına olan özlemini betimlemiştir. Şair, şeyhin ders verme hususunda yetkinliğini ifade etmek için herkes tarafından anlaşılabilir yerel ve yaygın olarak kullanılan şu ifadeye başvurmuştur: “Ders halkasında bulunanlar şeyhin ders anlatırken güçlenen bir alev gibi nasıl heyecanlandığını görürlerdi.” O toplumda ateşin alevlerinin artması ders anlatan şeyhin anlattığı konuya tam hâkim olduğu manasına gelmektedir. Bu mahzaradan 48 âlim mezun olmuştur ve burada eğitim verilmeye devam edilmektedir.¹⁴¹

¹⁴¹ Muhammed es-Sûfi Veled Muhammed Emîn, a.g.e, s. 167.

2.2.1.9.2.3. *Yahzîhi b. Abdü'l-Vedûd Mahzarası* (محاضرة يحظيه بن عبد الودود)

Moritanya'daki mahzaralarla ilgili Yahzîhi b. Abdü'l-Vedûd Mahzarası'na da (محاضرة يحظيه بن عبد الودود) değinmek gerekir. Allâme Yahzîhi¹⁴² h. 1265 yılında doğmuştur. O, Kur'ân-ı Kerim'i ezberlemiş, ardından Allâme el-Hasen b. Zeyn'in yanında ilim tahsiline başlamıştır. O, buradan da Ehl-i Elmâ mahzarasına gitmiş ve tahsiline orada devam etmiştir. Onun mahzara hayatı iki dönemden oluşmaktadır. İlki h. 1287 yılında el-Muhtâr b. Elmâ mahzarasından mezun olmasıyla başlar. O, mezun olduktan sonra bu mahzarada ikamet etmiş ve ders vermeye başlamıştır. Bu ilim hayatının başlangıcı kabul edilir. Ancak o kısa bir süre sonra buraya geldiği Ehl-i Muhammed Sâlim mahzarasını özlemiş ve oraya geri dönmüştür. Orada da h. 1297 yılına kadar ikamet etmiş ve ders vermiştir. İşte bu tarihten sonra Sahra'yı etkileyecek önemli bir karar almış ve kendi mahzarasını kurmuştur. Bu onun için bir dönüm noktası niteliğindedir. Kurduğu mahzara Sahra'nın en önemli mahzaralarından biri olmuştur. Nitekim o, sömürge rejiminin baskılarına direnmiş ve eğitimlerine ara vermeksizin devam etmiştir. Mahzarası adeta ilim tahsilini arzulayan öğrencilerin Kâbe'si olmuştur. O, üç önemli nesil mezun etmiş ve mezun olan bu kişiler, Sahra'nın ilim dünyasına önemli katkılar yapmışlardır. Bu şeyhler ders müfredatını tâlikât ve nazımlarıyla zenginleştirmişlerdir. Yine “et-Turrâ”nın birçok hâşiye ve nazımları onların gözetimi altında düzenlenmiştir.

¹⁴² Tam ismi Allâme Yahzîhi Veled Abdü'l-Vedûd el-Cekenî'dir. “Abbâh” lakabıyla meşhur olmuştur. İlmindeki derinliğiyle bilinir. Ders vermede özel bir yeteneği vardır. İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şinkîtiye”, s. 137.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Mahzara, mevsimlere ve hayvanların otlama ihtiyacına göre farklı kuyular etrafında yer değiştirmiştir. Mahzaranın el-Mevlisî¹⁴³ kuyusu etrafında kurulduğu zaman öğrenci sayısı o kadar artmıştır ki namaz aynı anda tam 27 mescitte kılınmıştır. Mahzara zamanla, Zevâyâ kabilelerinin “Sorbonne Üniversitesi” olarak anılmaya başlandı.¹⁴⁴ Mahzaranın ünü Moritanya sınırlarını aşmış ülke dışında da yayılmıştır. Bunun en önemli göstergelerinden biri, h. 1357 yılında Tunus Kralı Ahmed tarafından bu mahzaraya övgü dolu bir mektubun gönderilmiş olmasıdır. Bu mahzaradan 120 âlim ve müderris mezun olmuştur.¹⁴⁵

2.2.1.9.2.4. Şeyh Mâû’l-‘Ayneyn Mahzarası (محاضرة شيخ ماء العينين)

Şeyh Mâû’l-‘Ayneyn Mahzarası (محاضرة شيخ ماء العينين) da meşhur mahzaralardandır. Burası, şuan Fas sınırları içerisinde kalan Samara şehrinde kurulmuştur. Mahzara ilim merkezi olmakla beraber aynı zamanda mücahitlerin yetiştiği bir cihat merkezi olmuştur. Buranın mahzaradan çok bir askeri kışla olduğu da söylenmiştir. Sayısı on binleri aşan öğrenciler burada ilim öğrenip vakitlerini değerlendirecek faaliyetlerde bulunmuşlardır. Mahzara, tüm ilimleri tek başına okutan bir şeyh tarafından yönetilmiştir. Mahzara ilim öğretmekle beraber öğrencilerin bireysel ve toplumsal ihtiyaçları ile ilgilenme hususunda da öne çıkmaktadır. Şeyh, burada öğrencileriyle yakından ilgilenmiştir. Mahzaranın öne çıktığı yönlerinden birisi de ikindi-akşam arası burada yapılan derslerdir. Bu

¹⁴³ Başkent Nuakşot’un 90 km doğusunda bulunan bir kuyudur.

¹⁴⁴ Muhammed es-Sûfi Veled Muhammed el-Emîn, a.g.e, s. 165.

¹⁴⁵ Muhammed es-Sûfi Veled Muhammed Emîn, a.g.e, s. 165.

derslerde Hz. Peygamber’in sünnetleri öğretilmiştir. Mahzara, Albay Mourut’un önderliğindeki işgalci güçlere ait uçakların barbarlığına hedef olmuştur.¹⁴⁶

2.2.2. Enstitüler

Moritanya’da geleneksel mahzaralar genellikle mahallelerde tutulan bir evde, camilerin içinde veya yanlarına yapılmış bir odada eğitimlerini sürdürürler. Şartların çok da iyi olmadığı bu mahzaralar genellikle öğrencilerin ihtiyaçlarının her açıdan karşılanmadığı öğrencilerin evlerine gidip sadece ders saatlerinde geldikleri küçük gruplardan oluşan dağınık bir yapıdadır. Enstitüler ise mahzaralarla aynı müfredatı okutmakla beraber mahzaranın daha düzenli ve kurumsal yapılı halidir denebilir. Buralar, devlete bağlı olmayıp, Şeyhlerin ve gönüllülerin şahsi çabalarıyla kurulmuşlardır. Haklarında henüz yazılmış bir telifte rastlanmamıştır. Yapılan gözlemler şunu göstermiştir ki “معهد” (Enstitü) olarak isimlendirilen bu kurumlar, mahzaranın sunduğu hizmetleri daha düzenli bir şekilde ve daha geniş kitlelere sunmayı hedeflemektedir. Buralar, birçok şeyhin bir araya gelerek kurduğu kurumlardır. Örnek olarak ziyaret edilen “معهد الورش”, yemekhanesi, yatakhane bulunan, erkek öğrencilerin yanında kadınlara da eğitim veren, Kur’an ezberine ve ilimlerine odaklanmış kurumlar olup bir nevi mahalle mahzaralarının kurumsallaşmış halidir. Kimi enstitülerin birden fazla şubesi vardır. Bu enstitülerin hedefi Kuran hafızları yetiştirmek ve onlara

¹⁴⁶ Mohamed Sûfi Velel Mohamed el-Emîn, a.g.e, s. 168.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

icazet vermektir. Gönüllü destekleriyle ayakta dururlar. Toplumdaki hafız yetiştiren mahalle mahzarası ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuş ve gittikçe büyüyerek daha düzenli ve tertipli kurumlar haline gelmişlerdir. Mahalle, köy ve şehirlerde olmak üzere ülke genelinde yaygındırlar.¹⁴⁷

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİM METODU VE MATERYALLERİ

3.1. KUR’ÂN EĞİTİMİ VE HÂFİZLİK SİSTEMİ

Mahzaraların eğitimine değinilirken Kur’ân hâfızlığı ile şer’î ilimlerin eğitimini ayırmak gerekir. Zira Kur’ân hâfızlığı, şer’î ilimlerin bir ön basamağı

¹⁴⁷ Araştırmacı yazar İzidbih Mohameden ile yapılan röportaj sonucu bu bilgiye ulaşılmıştır.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

niteliğindedir. Bu aşama büyük ve köklü mahzaralara gitmeden önce evlerde veya mahalle mahzaralarında aşılır. Bu bağlamda Moritanya’da Kur’ân hâfızlığı yapmak mahzara eğitimi almış olmak manasına gelmeyip “levh yazmak” şeklinde ifade edilir. Bu bölümde Türkiye’deki hâfızlık sisteminden farklı olan Moritanya mahzaralarının hâfızlık sistemi incelenecek, bu meyanda öğrencinin icâzet alabilmesi için Kur’ân ezberinin yanında öğrenmesi gereken ilimlerin ne olduğuna da değinilecektir.

Mahzara, genellikle bir şeyhin Allah rızası için kendini Kur’ân eğitimine vakfetmesi sonrasında mahallede uygun görülen bir odada eğitim vermesiyle başlar. Bu tür mahzaralardan her mahalle ve köyde en az bir adet mevcuttur. Öğrencinin eğitim yaşına gelince Moritanya’da öğrenci, Kur’ân eğitimine dili çözüldüğü andan itibaren başlar. Burada erkek çocuklar ve kız çocuklar buluğa erinceye dek beraber okurlar. Buluğa erdikten sonra kız çocukları, mahallelerinde kadınların eğitim verdiği mahzaralara devam ederler. Genellikle bu ilk eğitimi, ailesinden bir fert, annesi, teyzesi, halası, ninesi vs. verirken kimi zaman da mahallede veya köyde kendini Allah rızası için buna adanmış bir şeyh verir. Bazı camilerde de bunun için odalar tahsis edilmiştir. Kimi camiler de mahzaraların yanına inşa edilmiş ve mahzaranın ismiyle tanınır hâle gelmiştir. Şuna da değinmek gerekir ki mahzaralar genellikle şeyhlerinin ismiyle isimlendirilmiştir. Moritanya’da cami yanlarında mahzara bulunması sık görülen

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

bir durumdur. Kimi cami imamları mahzarada ders okutmakla beraber devlet tarafından alım-satım ve nikâh işlerinde de resmî yetkilidirler. Camilerin Moritanya toplumundaki yeri farklı bir tezin konusu olmakla beraber camilerin ve imamlarının toplum nezdinde etkin rollerinin daha iyi anlaşılması için bu örnek verilmiştir.¹⁴⁸

Öğrenci ilk olarak, şeyhi tarafından özel bir ağaçtan yapılan “levh” üzerine harflerin yazılmasıyla eğitime başlar. Bu, öğrenci için eğitim hayatındaki iki önemli günden biridir. Bunlardan birincisi Kur’ân’ı öğrenecek yaşa geldiği zaman eline levhi aldığı gündür. O gün ailesi için bir sevinç günüdür ve kendisine “ilim öğrenmeye başladı” manasında “levhi tuttu” denir. (اللوحة رقد) İkinci önemli gün de talebenin eline kalemi aldığı gündür. Öğrenci, yazmayı öğreninceye kadar tahta kuru bir kalemle hocasının levhine yazdığı harflerin, âyetlerin veya şiirlerin üzerinden geçerek yazmayı öğrenir ve pekiştirir. Hocası, yazıyı iyice öğrendiğine kanaat getirdiği zaman kalemi tutmasına ve artık derslerini levhine kendisinin yazmasına müsaade eder. Bu da öğrencinin ilim hayatındaki ikinci en önemli günüdür.¹⁴⁹

Levh, mahzara eğitimi ile özdeşleşmiş bir eğitim materyal olup mahzaranın sembolü hâline gelmiştir. O, coğrafyada levhe yazılarak ve levhten okunarak

¹⁴⁸ 2023 yılında yapılan Moritanya ziyaretinde bu tür mescitlere rastlanılmış ve yapılan görüşmeler neticesinde bu kurumların faaliyetlerini sürdürdükleri anlaşılmıştır.

¹⁴⁹ İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şmkîtiyye”, s. 137.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

yapılan ezberin kitaba nazaran daha kalıcı olduğuna inanılır. Burada şuna değinmek gerekir ki levhlerin kullanılışı kâğıdın olmayışından değildir. Levhte toplamda dört ders yazılı olur. Öğrenci ilk dersi yazıp ezberledikten sonra altına ikinci ders, daha sonra arkasına üçüncü ve dördüncü dersler yazılır. Dördüncü dersten sonra birinci ders levhin üzerinden yıkanarak silinir ve yerine yeni ders yazılır. Böylece öğrenci, yeni dersini ezberlerken göz ucuyla eski dersi de kontrol etmiş ve sağlamlaştırmış olur. Üzerinde sadece onu ilgilendiren dersin yazılmış olması da öğrencinin daha fazla odaklanabilmesine yardımcı olur.¹⁵⁰

Levh, ağacın ahşabından yapılır. Bu iş için ahşabın en sert ve pürüzsüz yerleri seçilir. Levhin uzunluğu 30 cm ile 50 cm arasında olur. Aşağıdan kenarlı, yukarıdan ise oval yapılır. Ön yüze iki ve arka yüze iki olmak üzere dört ders sığacak şekildedir. Üzerine uzunluğu 12 ile 16 cm olan ahşap kalemle yazılır. Yazılan ders ezberlendiği zaman su ile yıkanarak silinir ve yerine yenisi yazılır. Yazımda kullanılan bu kalemler, mahzarada öğrencilerin kendi yaptıkları mürekkeplere batırılır. Yazı aletleri, hattatların kullandığı kalemlerle benzerdir. Bunlar, bıçakla aşağıdan bir ucu sivri olacak şekilde açılırlar. Bununla mürekkebin rahat akması amaçlanır. Zamanla mürekkep orayı yumuşattıkça bıçakla kesilerek kalemin ucu yeniden açılır. Bu şekilde kalem bitinceye kadar kullanılır. Mürekkep ise Senegal'de yetişen Akasya ağacının reçinesi, su ve

¹⁵⁰ Moritanya'da meşhur Ümmü'l-Kurâ mahzarasına yapılan ziyaret neticesinde elde edilen bilgilerdir. Ümmü'l-Kurâ Köyü, Ouad Naga İlçesi, Trarza Bölgesi.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

kömür ile öğrenciler tarafından bizzat yapılır. Mahzaranın göçebe olduğu zamanlarda suyun bulunmadığı çöllerden geçerken insanlar teyemmüm alıp, mürekkebin yapımında da su yerine devenin sütünü kullanmışlardır. Derslerin yazımında genellikle siyah mürekkep kullanılır. Diğer renklerin kullanımı nadirdir. Kur’ân âyeti yazıldığı zaman etrafını süslemek için kırmızı mürekkep kullanıldığı da olur. Ayrıca bir kitap, şerhiyle beraber levhe yazılmak istenirse siyahla beraber başka bir renk de kullanılabilir.¹⁵¹

Öğrenci harfleri okumayı ve yazmayı öğrendikten sonra kelimelere ardından harekelere ve medlere geçer. Şeyh harfleri, mürekkep ile levhe yazar, öğrenciye okutur ve mahrecini öğrettikten sonra ondan ezberlemesini ister. Gücü yeteceğine ikna olduğu takdirde ezberlemesinin yanında aynı dersi onun da levhe yazmasını ister. Bu durum kelimelere, cümlelere derken Kur’ân’ın surelerini yazmaya ve ezberlemeye doğru gider.¹⁵²

Yazı yazmayı iyice öğrendikten sonra, Kur’ân-ı Kerim’e geçmeden önce okumasını ve yazmasını daha da geliştirmesi için kendisine Fâtiha sûresi ve bazı kısa sûreler yazılır. Bunlarla beraber nazımlar ve beyitler de yazılır. Öğrenci, okumayı ve yazmayı iyice öğrendikten ve kendisine verilen dersleri hatasız yazdıktan sonra Kur’ân hıfzına başlamaya hazır hâle gelmiş olur. Burada belirtmek gerekir ki Moritanya’da Kur’ân hıfzı sadece ezberlemeyi değil, aynı

¹⁵¹ el-Halil en-Nahvî, *Bilâd-ü Şinkât el-menâre ve’r-ribât*, s. 149, 150, 151.

¹⁵² İzidbih Mohameden, “*el-Mahzara eş-Şinkâtiyye*”, s. 30.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

zamanda yazabilmeyi de gerektirir. Nitekim öğrenci günlük dersini kendine ait levhe yazar ve onu şeyhinin huzurunda okur. Yazımında ve okumasında bir hata olmadığına ikna olan Şeyh, ona bu dersini ezberlemesi için müsaade eder. İlk ders, Kur’ân’ın son hizbi olan {سَبَّحَ} hizbiyle başlayıp Nâs sûresine kadar devam eder. Talebe bu sûreleri hatasız yazmayı ve okumayı öğrendikten sonra onları ezberler. Ardından bir önceki hizbi ve ondan sonra da bir önceki hizbi yazarak ilk hizb olan (الم)’e ulaşana kadar yazmaya ve ezberlemeye devam eder. Böylece Kur’ân’ı sondan başa doğru bir kez bitirmiş olur. Yerel dilde buna çıktığı yolu tamamladı anlamında “كسر الذهبية” denilir. Bu ilk turu bitirdikten sonra bu sefer öğrenci ilk hizbden başlayarak son hizbe kadar ikinci turu tamamlar. Bu ikinci tur ile hâfızlığı daha da sağlamlaşmış olur. Bu aşamada öğrenci, Bakara sûresinden başlayarak sümünler hâlinde¹⁵³ levhe dersini yazar yazar ve onu hocasının önünde okur. Varsa hatalarını düzelttikten sonra dersini ezberler. Sonra 2. sümünü levhin alt kısmına yazar. Böylece yeni yazdığı levhin altındaki sümünü ezberlerken bir yandan da üsttekini tekrar eder. Levhin arkasına 3. ve 4. sümünün de yazılması ile bu süreç devam eder. Her yazılan yeni sümün ile eskileri de tekrar edilir. 4. sümünden sonra ilk yazılan birinci ders levhin üzerinden yıkanır ve yerine yeni ders yazılır. Bu döngü mahzaradan mahzaraya değişmekle beraber- genelde Kur’ân’ın yarısına kadar devam eder. Sonra yeni

¹⁵³ Fas’a ait bir terimdir. Moritanya’da Kur’ân’ın taksiminde hizbler ve sümünler kullanılır. Sümün bir hizbin sekizde birine denir.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

ders yazımına ara verilir ve o güne kadar yazılan/ezberlenen dersler yine aynı usûlle sümünler hâlinde yazılarak tekrar edilir. Moritanya mahzaralarında yazım konusuna çok önem verilir. Öyle ki Kur'ân'ı ezberleyen kişi şu kadar hizb ezberledim yerine ezberlediği hizb miktarını ifade etmek için şu kadar hizb yazdım, der. Burada şuna da değinmek gerekir ki Kur'ân icazetinin olmazsa olmaz şartlarından biri de hatasız yazabilmektir. Öğrenci bu eğitimini aile fertlerinin yanında veya mahalle mahzaralarından birinde tamamlayabilmektedir. Ancak ileri bir aşamaya ulaştığında ailesi onu başka bir mahalle veya şehirdeki daha sistemli bir mahzaraya göndermeyi tercih eder. Maddi durumları iyi olan aileler, çocuklarına özel ders verecek bir şeyh ile anlaşıp onun geçimini üzerlerine alırlar.¹⁵⁴

Mahzaradaki günlük plan ise şöyledir. Öğrenci seher vaktinde başlayıp kuşluk vaktine kadar ezberini hazırlamak için gayret eder. Ardından öğlen namazına kadar ara verir. Öğle namazından sonra tekrar ikindi namazına kadar ezberini hazırlamaya devam eder. İkindi namazından sonra da çalışmayı bırakmaz ve akşam olmadan evine döner. Bu döngü böylece devam eder. Bu kurumlarda ilk aşamada öğrenci kendini Kur'ân-ı Kerim'i hatmetmeye adar. Onu hatmettiğinde bir nişan olarak eli kına ile boyanır, bu kendisi ve ailesi için adeta bayram gibi bir gündür. Tanıdıklardan, komşulardan, akrabalarından tebrikler

¹⁵⁴ Araştırmacı yazar İzidbih Mohameden ile yapılan röportaj sonucu bu bilgiye ulaşılmıştır.

gelir. Bu öğrenci için “حَنَّ أَيْدٍ” yani hâfızlığını bitirdi anlamında “elini kına ile boyadı” denir. Bu durum Moritanya’nın tamamında olmasa da orada yaygın bir adet olup ağırlıkla Moritanya’nın güney halkı arasında mevcuttur. Doğuda bu adet pek bilinmez.¹⁵⁵

3.2. RESM İLMİ

Öğrenci Kur’ân-ı Kerim’in ezberini ve yazımını bitirdikten sonra icâzetini alabilmek için “resm” ilmine yönelir. Resm ilmi, Kur’ân’ın lafızlarının doğru bir şekilde yazılması ilmidir. Zira Kur’ân’da aynı kelimelerin farklı yerlerde farklı şekilde yazıldığı bilinmektedir. İletli harfler, uzatmalar, elif-i maksûre ve daha birçok yazımda hata yapılabilecek unsurlarda hataya mahal vermemek için öğrenci bu konuda sıkı bir eğitime tâbî tutulur. Talebe, Kur’ân hıfzı yapar gibi bu ilimler için yazılmış kitapları yazar ve ezberler. Resm ilminde Hz. Osman hattı esas alınır. Yaygın olarak bu alanda *el-Îdâu’s-sâti’* (الإيضاع الساطع) kitabı levh üzerine yazılır ve ezberlenir. Bundan sonra öğrenci tekrar Kur’ân-ı Kerîm’i levh üzerine yazar ve her gün yazdığı sûreler mahzara şeyhi tarafından kontrol edilir. Şeyhler bu aşamada titiz davranırlar ve hataya mahal bırakmazlar. Ardından İmâm Nâfi’ kıraati hususunda İbn-i Berrî’nin (ö. 731 h.) “*Nazmu’d-düreru’l-levâmi*” adlı manzum eserinden tecvit ilmi okunur. Şeyh, öğrenciden Kur’ân-ı Kerim’in tamamını ezbere bir şekilde İmâm Nâfi’ kıraatinin Verş ve Kâlûn

¹⁵⁵ İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şmkîtiyye”, s. 30-31.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

rivayetlerinde dinler ve tecvit konusunda hatası olup olmadığını tespit eder. Öğrenci, bu aşamayı da başarılı bir şekilde geçtikten sonra Kur’ân’ı hıfzetmiş kabul edilir ve bu kıraatlerde icâzet almaya hak kazanır. Daha sonra kıraat alanında derinleşmek isterse “eş-Şâtıbiyye”, “Taybetü’n-Neşr fî’l-kırâati’l-‘aşr” ve bunun gibi kitapları okur ve diğer kıraatlerden de icazet alır... Moritanya’da okunan en yaygın kıraat, İmâm Nâfi‘ kıraatinin Verş ve Kâlûn rivâyetleridir. Ancak bunlardan birinci rivâyetin kullanımı ikincisinden daha yaygındır. Öğrenci ezber ve tecvit açısından Nâfi‘ kıraatini iyice öğrendikten sonra hoca, ona kıraat ilminde senedi Hz. Peygamber’e -sallallahu aleyhi ve sellem- dayanan bir icâzet verir. Bununla birlikte Moritanya’da yedi kıraatte icâzet veren hocalar da vardır.¹⁵⁶

Moritanya’da icâzet, elde edilmesi güç ve büyük meşakkat isteyen bir işeydir. İcâzette sened Hz. Peygamber’e kadar uzadığından, öğrenciler bu icâzeti almak için küçük yaştan itibaren gurbette kalmakta ve yıllarını feda etmektedirler. Bu icazet alındıktan sonra artık öğrenci Kur’ân’ı doğru bir şekilde yazabilir ve ezberinden okuyabilir, demektir. Dolayısıyla bu icazet ona hâfızlık eğitimi verme, mahzara açma ve yetiştirdiği öğrencilere aynı şekilde icazet verme izni vermektedir.

¹⁵⁶ İzidbih Mohameden, “el-Mahzara eş-Şmkîtiyye”, s. 37.

3.3. ŞER'Î İLİMLERİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM METODU

3.3.1. Öğrenci Kabulü

Genellikle mahzaraya giriş yaşı 12 ile 15 yaş aralığıdır. Öğrenci bu yaşa kadar yazmayı ve okumayı iyice öğrenmiş, Kur'ân-ı Kerîm hıfzını ve bazı öğretici metinleri annesi, teyzesi, halası, ninesi yahut da mahallede bu işle ilgilenen birisi riyasetinde tamamlamış olur.¹⁵⁷ Öğrenci ilk olarak özel hazırlanan levhlerin üstüne harfleri yazmayı öğrenir. Sonrasında mahzaraya intikal eder. Ve o mahallenin hocasına emanet edilir. Artık o, gurbete, ailesinden uzak kalmaya güç yetirebilir hâle gelmiştir.¹⁵⁸ Burada mahzara diğer İslâm ülkelerindeki medreselerden ayrılmaktadır. Şöyle ki öğrenci Kur'ân-ı Kerim'i tamamıyla yahut bazı cüzleriyle ezberledikten sonra fıkıh, akîde, Arap diline dair ilimler, tefsir, matematik, tarih ve diğer ilimleri tahsil etmek için mahzaraya gelir. Hem kız hem de erkek öğrenciler bu mahzaralarda okuyabilirler. Kadınlar için sene boyu ilim öğrenebilecekleri mahzaralar da vardır. Kadınlar mahzaralarda bir bölmenin ardında yer alarak kendisine mahrem olan bir kadının -onlara niyabeten soruları iletmek üzere- eşlik ettiği bir erkek hocadan ders dinlerler.

¹⁵⁷ Veled es-Sâlim, *el-İslâm ve's-sekâfetü'l-'Arabiyye fi's-Sahrâ el-Kübrâ*, el-Kütüb el-İlmiyye Yayınevi, 2010, s. 61.

¹⁵⁸ Muhammed Mustafa en-Nedâ, *Devru'l-mehâdir fi Muritânya*, İslami Çalışmalar ve Araştırmalar Enstitüsü, Nuakşot, 1986, s. 21.

Lakin ders veren şeyhin kadın olması durumunda ise kendisiyle erkek öğrenciler arasına bir perde çekilir ve o suretle öğretime devam edilir.¹⁵⁹

3.3.2. Öğretim Metodu ve Ders Aşamaları

Mahzaralarda öğretim iki şekilde yapılır. Bunlar; şeyhin merkezde olduğu, etrafına öğrencileri toplayarak yaptığı ortak dersler ile öğrencilerin her birinin seviyesine göre takip ettiği bireysel derslerdir. Hocanın merkezde olduğu mahzaralarda tek bir hoca ders verir. Bu mahzara o hocaya ve ailesine nispet edilir. Bazen de tek bir mahzarada birkaç hoca bir arada ders verirler. Genellikle hoca bazı başarılı öğrencileri kendisine yardımcı olarak seçer. Her birine bazı öğrencileri taksim eder. O da diğer öğrencileri okutma sorumluluğunu devam ettirir. Bu sistem modern süreçteki asistanlıkla benzerlik arz etmektedir. Bu sistemi meydana getiren şey bazı mahzaralardaki öğrenci sayısının 200 ile 300 arasında değişiklik göstermesidir. Zira tek bir hoca bu kadar öğrenciyi aynı gün okutamaz. Bahse konu olan bu yardımcıları yahut 'asistanlar' bazen de okunan derslerin tekrarını yaptırırlar.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Veled Abdullah Daddud, *el-Hareketü'l-fikriyye fî Bilâdi Şmkût hılâli'l-karneyn el-hâdî 'aşer ve's-sânî 'aşer (17-18 m.)*, Tarih Yükseköğretim Mezuniyet Çalışması, Muhammed el-Hamis Üniversitesi, Edebiyat ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Rabat, 1992-1993, s. 65.

¹⁶⁰ Veled Abdullah Daddud, *a.g.e.*, s. 66.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Mahzarada her bir öğrencinin seviyesi ve seçimine göre kendine özel dersi vardır. Öğrenci bir sınıfa dâhil olmak zorunda değildir. Şuna da değinmek gerekir ki aynı anda ders grupları oluşturmak nadiren meydana gelmektedir.¹⁶¹

Günlük öğretim faaliyetine gelince, mahzaralara bedevî hayatın sadeliğinin açıkça yansıdığı görülür. Şöyle ki bu kurumlarda ders programları sabit ve kesin olarak belirlenmiş saatlerde değildir. Hoca dersine kahvaltısını yapıp ağıl vs. işlerini hallettikten sonra kuşluk vaktinde başlar. Aynı metni okuyacak öğrenciler onun etrafında bir halka kurarlar. Sonra hoca öğrencilerden birisinin daha önce levhine yazdığı ve ezberlediği ders metninden bir parçasını dinler ve cümle cümle onu açıklar. Öğrencilere bu bağlamda farklı kaynaklardan deliller getirir. Bu esnada onların ufku açacak önemli fikirler aktarır. Öğrenci de şeyhinin yaptığı bu açıklamaları mahzara dilinde “künnaş” olarak bilinen defterine kaydeder. Bununla öğrenci dersten sonra, levhteki metnin detaylı açıklamasını yazdığı defteri, dersini tekrar etmek için kullanır. Daha sonra diğer bir öğrenciye söz vererek metnin sıradaki bölümünü dinler. Bu tarzda yapılan derslere mahzara dilinde “الدولو” (devle)¹⁶² denir. Aynı metni okuyan tüm öğrenciler metinden birer parça okuyup hocalarının açıklamasını dinleyene ve bu şekilde metin bitinceye kadar o günkü ders devam eder. Hoca her dersinde

¹⁶¹ Veled Abdullah Daddud, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁶² el-Ghassem Ould Ahmedou, **Traditional teaching in Mauritania: The Mahadra or school of camel**, L'Harmattan, Paris, 1997, s. 39.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

işlediği konuyu açıklamada faydalı olacak, çevrede mevcut olan somut araçlar/cisimler kullanır. Bunlardan biri de kum üstüne çizimler yapmaktır.¹⁶³

Dersin bireysel olduğu durumlarda, öncelikle öğrenci ders metnini levhe yazar. Ardından metnin şeyh tarafından açıklanmasına geçilmeden evvel öğrenci yazdığı metni şeyhe okur. Şeyh -ve eğer orada yetişmiş başka öğrenciler de varsa- öğrencinin metnini dinler ve varsa hatalarını tashih eder. Ardından şerh kısmına geçilir. Genellikle levhler dört metin sığacak hacme sahiptir. Öğrenci her bir metni güzelce ezberleyip zihnine yerleştirdikten sonra sırasıyla bunları özel hazırlanan bir yerde yıkayarak siler.¹⁶⁴ Sabah başlanan derslere öğle vakti kısa bir kaylûle yapmak üzere ara verilir. Öğleden sonra başlayan ikinci yarı güneş batana kadar devam eder.¹⁶⁵

3.3.3. Öğretimin Dayandığı İlke

Bedevî mahzara düşüncesi çöl ortamında yaygın olan sözlü kültüre nazaran temel olarak hâfızaya dayanan bir öğretim sistemi geliştirmiştir. Şöyle ki çöl ahalisi hâfıza ve ezbere itimat ederler. Bundan dolayı günlük dersin tamamıyla ezberlenmesi mahzara öğretim sisteminin en önemli özelliklerindendir. Moritanya eski adıyla “Şınkît” mahzaraları ezber hususunda garip örneklerle sahiptir. Örneğin eş-Şeyh Abdullah İbn Atik el-Ya‘kûbî İbn Manzûr’un 9 cilt

¹⁶³ Araştırmacı yazar İzidbih Mohameden ile yapılan röportaj sonucu bu bilgiye ulaşılmıştır.

¹⁶⁴ el Ghassem Ould Ahmedou, a.g.e., s. 41.

¹⁶⁵ el-Halîl en-Nahvî, *Bilâd Şankît, el-Menâra ve'r-Rabât*, el-‘Arabiyye Kültür ve Bilim Örgütü, Rabat, 1987, s. 167.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

yaklaşık 8000 sayfa olan *Lisanü'l-'Arab* isimli eserini ezberlemiştir. Keza eş-Şeyh Seyyîd el-Muhtâr İbn eş-Şeyh Seyyîd Muhammed'in (ö. h. 1397) *Fethü'l-Bari* (12 cilt)¹⁶⁶ ve diğer bazı ana kitapları ezberlediği rivayet edilir. Bu ezber kabiliyetini kökleştirme adına mahzaralarda bazı ezber yöntemleri geliştirilmiştir. Bunlardan ekfâf, metinlerin küçük parçalara ayrılarak ezberlenmesidir. Buna göre mahzaralarda yaygın olan ortalama bir ders metninin 5 beyitten oluşmasıdır. Bunun üzerine ancak zeki ve üstün başarılı öğrenciler çıkabilir. Düz metinlere gelince öğrenciler kendi aralarında yaygın olduğu suretle bu metni bölümlere/cüzlere ayırırlar. Şüphesiz bu taksimin faydası ve gayesi elde olan metnin ezberlenmesi ve gerektiğinde müracaat edilebilirliğini sağlamaktır. Bu vesileyle öğrenciler kolay ve zor yerleri bilip müracaat ve tekrarlarında dikkatli olurlar.¹⁶⁷

Bir başka ezberleme tekniğine göre öğrenci, odağını bir metne yoğunlaştırır. Şöyle ki mahzara öğrencisi tek bir metni çalışmakla meşgul olur. Dikkatini ve vaktini ona yoğunlaştırır. Bu suretle metni rahat ezberler ve diğer metinlerle karışıklık ortaya çıkmaz. Burada talebe, bir metni tamamıyla ezberleyip güzelce zihnine yerleştirmeden bir diğer metne geçmez. Çünkü iki metni aynı anda çalışmak öğrencinin kavrayışını sınırlandırır. Yine zihnin faaliyet ve gücünü

¹⁶⁶ Ahmed el-Emîn el-Muhtâr eş-Şankî, *el-Vâsıt fî terâcim edubbâi Şımkît*, el-Hancî Kitabevi, Kahire, 2002, s. 211-276.

¹⁶⁷ Muhammed b. Sîdî Muhammed Mevlay, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn bi bilâdi Şımkît*, İbn Taşfin Yayınevi, Moritanya, 2008, s. 41.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

birkaç farklı metne dağıtacağından, öğrenci hiçbirini sağlam surette idrak edemez.¹⁶⁸

Ezberlerlerin kolay olması için izlenen metotlardan biri de nesirlerin manzumelere çevrilerek ezberlenmesi yöntemidir. Öncelikle şuna değinmek gerekir ki Moritanyalılar'ın şiir konusunda öne çıkan bir maharetleri vardır. Dolayısıyla onlar, ilim tahsilinde bu kabiliyetlerinden yararlanmayı ihmal etmemişlerdir. Böylece onlar, nesirleri dile kolay gelecek ve ezberi kolaylaşacak şekilde nazım formuna getirmişlerdir. Bu şekildeki nazım üslubu mahzaralardaki birçok derse hâkimdir.¹⁶⁹

Öğrenciler, levhlerine yazdıkları metinleri ezberlemek için yoğun bir şekilde tekrar ederler. Ortalama bir öğrencinin ders metnini tekrar etme sayısı günde yüzden bin defaya kadardır. Mahzara terminolojisinde bu duruma “أَقْبَاد” (akbâd) denilir. Bu tekniğe göre öğrenci levhine yazdığı metni sabah yüksek sesle tekrarlar. Öğleden sonra aynı metni bir daha yüksek sesle defalarca tekrar. Akşamdan sonra da bunu yapar. Bir sonraki gün bu ezberini şeyhe arz eder. Şeyhi sağlamlığına kanaat ettiği takdirde ona yeni dersini verir. Aynı programı yeni dersiyle yapar ve bu böylece eğitimine devam eder. Haftanın sonunda ise

¹⁶⁸ Mahmûd b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şînkîti, **li Mâzâ eş-Şanâkita yehfedûn**, el-Ketrûni Kitabevi, s. 5.

¹⁶⁹ Mahmûd b. Muhammed el-Muhtâr eş-Şînkîti, **li Mâzâ eş-Şanâkita yehfedûn**, s. 8.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

öğrenci hafta başından beri ezberlediklerinin tamamını tekrar edip sağlamlaştırır.

Bu işlem öğrenci, metni tamamen bitirinceye kadar devam eder.¹⁷⁰

Ezberi ve ilgili metni anlama hususunda herhangi bir kesintiye, gecikmeye uğramaksızın dersi takip etmeye yardımcı olan en önemli unsurlardan biri de şeyhin şerh edeceği metni önceden ezberlemiş olmaktır. Dersin anlaşılması hususunda öğrencilerin yaptıkları bir diğer iş, aralarında müzakere meclisleri kurmalarıdır. Şöyle ki hafta sonu tatilinde ders halkasında aynı metni okumuş olan öğrenciler perşembe veya cuma gecesine hafta içi okudukları dersleri aralarında müzakere ederler. Kurulan meclislerde eski dersler hatırlanır veya seçilen ilmi başka bir konuda münakaşalar edilir. Bu meclisler öğrencilerin ilim sevgisini ve şevkini canlı tutarken geçmiş derslerini de tekrarlamalarına vesile olur.

Öğrencilerin ezber için seher vaktini özellikle seçmelerini de burada zikretmek gerekir. Nitekim öğrenciler ders metinlerini seher vakti ezberlerler. Bu vakitte zihnin daha berrak ve ezberlemeye müsait olduğu bilinen bir gerçektir. Bu durum mahzarada o kadar yaygındır ki neredeyse seher vakti uyuyan hiçbir öğrenciye rastlanmaz.¹⁷¹

¹⁷⁰ Muhammed b. Sîdî Muhammed Mevlây, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn bi Bilâdi Şınkât*, s. 36.

¹⁷¹ Araştırmacı yazar İzidbih Mohameden ile yapılan röportaj sonucu bu bilgiye ulaşılmıştır.

3.3.4. Ders Müfredatı

Daha önce de değinildiği gibi mahzaralar, ders müfredatı olarak ilmî metinlere dayanır. Bunun sebebi metinlerin kısa olması sebebiyle ezberinin daha kolay oluşudur. Buna mukabil uzun nesirlerden oluşan kitaplar zihinlerde dağınıklığa sebep olmakta ve bunların ezberi kısa metinlere nazaran daha da zor olmaktadır. Moritanya’da fıkıh ilminde Mâlikî, akîdede ise Eş’arilik metinleri okutulur. Bunun yanı sıra Arap dili ve mantık metinleri de okutulur.¹⁷² Bu dersler mahzara öğrencisini şer’î ve lügat ilimlerinde geliştirip kendisinde sağlam bir temel oluşturmayı hedefler. Mahzarada müfredat, yaş gruplarına göre üçe taksim edilmiştir:

Birinci Aşama: Çocuk mahzaraya girmeden önce -ki bu 5 ile 10 yaş arası sürece tekabül eder- mübtedi (yeni başlayan) olarak isimlendirilir. Bu merhale Kur’ân-ı Kerim’i ezberleme sürecidir. Buna göre öğrenci Kur’ân’ı ezberledikten sonra seviyesine uygun olan basit ve kolay bazı metinler üzerinden Kur’ân ilimlerini öğrenmeye başlar. Bu metinlere, Ali İbn Berrî’ye ait “ed-Düreru’l-levâmî‘ ‘alâ Mekrai’l-İmâm Nâfi’”, fıkıhta İbn Âşır’ın “Muhtasarü’l ahzarî” ve “el-Mürşidü’l-mu‘în ‘ale’d-daruri min ‘ulûmi’d-d’in”i, nahivde “Ubeydü Rabbihî eş-Şınkîti”, “Mülhatu’l-irâb”, siyerde Abdülazîz el-Lamtî’nin “Gurretü’l ebsar”ı ve

¹⁷² el-Muhtâr b. Muhammed Mûsâ, “el-Mehâzıru’l-İslâmiyye fî Muritânya”, el-Cemehiriyye el-‘Arabiyye, Eğitim Bilim ve Kültür Dergisi, sayı 32, Aralık 1987, s. 40.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

İmam el-Bûsayrî'ye ait “el-Hemziyye”dir.¹⁷³ Bu eserler bir mahzara şeyhinde okunacağı gibi evin bir bireyi de -örneğin evdeki yaşlı bir kadın, nine, teyze veya abla- bunları öğrenciye ezberletebilir. Buradan da anlaşılmaktadır ki bu metinler halkın çoğunluğu tarafından ezberlenmiş durumdadırlar.

İkinci Aşama: Bu aşama altı yıl sürer. Bu, bir nevi mahzara hayatına resmen başlangıç merhalesidir. Bu seviyedeki öğrenci “Veledü’z-zevâyâ”¹⁷⁴ olarak isimlendirilir. Bu, örgün öğretimdeki lise aşamasına tekabül eder. Bu aşamada mahzaradaki öğrenci, tecvit ve kıraat alanında “eş-Şâtıbiyye ‘ale’l-kırââtî’s-seb‘a” ve “Mukaddimetu İbni’l-Cezeri”, fıkıhta “Risâletü İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî” ve “Muhtasaru’l-Halîl”, nahivde “Elfiyyetü İbn Mâlik”, sarfta “Lâmiyyetü’l-ef‘âl”, lügatte “el-Maksûr ve’l-memdûd” ve “Divanu Ğaylan”, akâitte “İdâetü’l-d-ducne” ve “Vesıyyetü’l-Muhtâr İbn Bûn”, siyerde ise “el-Ğazavât” isimli eserleri okur.¹⁷⁵

Üçüncü Aşama: Bu merhale öğrencinin 18 yaşına girmesiyle başlayıp öğrenci kendi kararıyla mahzaradan ayrılıncaya kadar devam eder. Bu merhaledeki öğrenci “müntehî” olarak isimlendirilir. Bu seviye, örgün öğretimdeki üniversiteye tekabül eder. Öğrenci bu merhalede tefsirde “İbn Kesîr” ve “Taberî” gibi klasikleri, hadis usûlünde Abdullah İbn el-Hâc İbrâhim’e ait “Tal‘atü’l-envâr” ve

¹⁷³ el-Halîl en-Nahvî, **Bilâd Şankît, el-Menâra ve’r-Rabât**, s. 147; Muhammed b. Sîdî Muhammed Mevlây, **et-Tefsîr ve’l-Müfessirûn bi Bilâdi Şankît**, s. 41.

¹⁷⁴ İlim ehline mensup manasında ilimle uğraşan Zevâyâ kabilelerine nispet edilir.

¹⁷⁵ Muhammed b. Sîdî Muhammed Mevlây, **et-Tefsîr ve’l-müfessirun bi Bilâdi Şankît**, s. 52; el-Halîl en-Nahvî, **Bilâd Şankît, el-Menâra ve’r-Rabât**, s. 147.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

“Elfiyyetü’l-İrâkî’yi”, Hadiste İmâm Mâlik’in “Muvatta’sı” ve “Kütüb-ü Sitte”yi, fıkıhta “Şerhu’l-Hattâb li Muhtasari Halîl”i, usûlde “Merâkî’s-Suûd” ve “Varakatü İmâmi’l Hameyn” ile İbnü’s-Sübkî’ye ait “Cem‘u’l Cevami”yi, akaitte “Müellefâtü’s-Senûsî el-Kebîra”yı, mantıkta el-Ahzarî’nin yazdığı “es-Süllem”i, belağatta el-Ahzarî’nin kaleme aldığı “Ukudü’l-cümân” ile “Elfiyyetü’s-Süyûtî”yi, lügatte “Makâmâtü’l Harîrî” ve “el-Kâmûsü’l-muhît” ile el-Müberred’e ait “el-Kâmil”i, kâfiye ve arûz ilminde ise “el-Hazreciyye”yi okur.¹⁷⁶

Değınmemiz gereken diğerk bir nokta ise ders müfredatının yukarıda zikredilen taksimi, geleneksel olarak mahzaralardaki hoca ve öğrenciler nezdinde muteber olan şeklidir. Lakin bütün mahzaralarda uyulması zorunluluk arz eden bir düzenleme değildir.

3.3.5. Tatil Düzeni

Mahzaranın bedevi yaşam tarzı, sadeliğı ve geleneksel tarzda eğitim veriyor olması onu örgün öğretimin katı kurallarından ve programlı yapısından farklı kılmaktadır. Şöyle ki mahzaralar arası belirlenmiş sabit bir eğitime başlama tarihi, ara tatil vs. yoktur. Tatiller bir mahzaradan diğerkine değışiklik gösterebilmektedir. Lakin bütün mahzaraların benimsediğı hafta sonu tatili çarşamba akşamı başlayıp cuma vaktine kadar devam eder. Keza mahzaraların çoğunluğu bayramlar ve dini münasebetlerde beş gün öncesinden beş gün

¹⁷⁶ Muhammed Mustafa en-Nedâ, *Devru’l-mehâdır fî Muritânya*, s. 65.

sonrasına kadar tatil ilan ederler ve bu “hurûc” olarak isimlendirilir. Öğrenci herhangi bir sınıfa devam etmekle yükümlü olmadığından mahzaraya dönmesi de kendi özgür iradesine bağlıdır.¹⁷⁷

3.3.6. Mezuniyet

Mahzaraların geleneksel yaşam tarzlarına, sadeliklerine ve öğrencilerine sundukları aile ortamı samimiyetine binaen kendilerine has sürekli devam eden bir ölçme ve değerlendirme tarzları vardır. Buna göre öğrencilerin gelişimini destekleyen değerlendirmeler, mahzarada sürekli bir şekilde devam eder. Arkadaşlar arası değerlendirme de bu bağlamda zikredilebilir. Bu şekil değerlendirmede öğrenciler, birbirlerini bulmaca, bilmece ve tartışma/ilmî münakaşalarla sınarlar. Hoca da çoğunlukla bu celselere katılıp öğrencilerin seviyelerini tespit eder. Bir diğer ölçme tarzı, şeyhlerden oluşan bir grubun mahzarayı ziyarete gelmesi ve mahzaranın şeyhinden öğrencileri değerlendirmesi için izin istemesi sonucu öğrencilere sorular sorulması şeklinde gerçekleşir. Bu durumda hocalar, suâlleriyle öğrencilerin ilmî seviyesini tespit ederler ve durumlarına göre onlara nasihatlerde bulunurlar. Tüm bu değerlendirmeler sonucunda hoca, öğrencinin öğretim süresi boyunca gösterdiği performansı ve geçtiği değerlendirmeleri göz önünde bulundurarak bir değerlendirmede bulunur. Bu değerlendirmesini öğrenciye icâzet vermekle

¹⁷⁷ el-Halîl en-Nahvî, *Bilâd Şankît, el-Menâra ve’r-Rabât*, s. 168.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

taçlandırır.¹⁷⁸ Mahzaralardaki icâzet de iki türlüdür. Bunlardan birincisi mukayyet icazettir. Bu çeşit icâzet, fıkıh, nahiv veya hadis gibi tek bir ilme mahsus verilir. Bu tarz icâzette kendisinden ilmin alındığı zevatın silsilesi zikredilmek zorundadır. Bir de mutlak icazet vardır ki bu tarz icâzet mahzarada okutulan bütün ilimleri tamamlayabilmiş, hocalarında ilim adına olan her şeyi almış, sayıları çok az olan mütemeyyiz öğrencilere verilir. İcâzetin bu çeşidine sahip olan öğrenciler icâzet aldıktan sonra kendi muhitlerinde mahzara kurarlar.¹⁷⁹

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM MORİTANYA’DA SÜRDÜRÜLEN KUR’ÂN EĞİTİMİNİN TÜRKİYE’DEKİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde Moritanya’daki Kur’ân eğitiminin Türkiye’deki ile karşılaştırılması hususu ele alınacaktır. Bu bağlamda iki ülkenin Kur’ân eğitim yöntemleri, müfredatları ve kurumlarının karşılaştırılması yapılacaktır.

¹⁷⁸ el-Ghassem Ould Ahmedou, *Enseignement traditionnel en Mauritanie*, s. 76.

¹⁷⁹ Muhammed Veledd Muhammed Muhtâr, *Nizâmü’t-takvîm fi’l-Medreseti’t-Takvîmiyye, et-Talim Dergisi/Moritanya*, sayı 28, yıl 1418 h., s. 42.

4.1. EĞİTİM YÖNTEMİ

Türkiye’de Kur’ân eğitimi, ortaokul ve liselerde seçmeli ders olarak; bunun yanı sıra genellikle camilerde yapılan yaz kurslarında verilir. Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı hem erkek hem de kız öğrenciler için kurslar da vardır. Üniversite aşamasında ise sadece İlahiyat fakültelerinde Kur’ân ve Kur’ân ilimleri ile ilgili dersler vardır. Bunlardan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen kurslar ücretsizdir. Bu kurumlarda yaş aralıklarına göre farklı sınıflar oluşturulur. Mezkûr kuruma bağlı yetişkinler için düzenlenen kurslar da vardır.

Bu kurslarda Kur’ân’ın harflerinden başlanarak, kelimelere, ardından harekelere ve medlere geçilir. Daha sonra öğrenci mushafa geçer ve her gün kendisine belirlenen dersi hocaya okumadan önce kendi başına tekrar eder. Bu esnada hoca öğrencisinden çalıştığı satırları dinler ve varsa talebesinin hatalarını düzeltir. Böylece okumayı hatasız ve seri bir hale getiren öğrenci kısa sûrelerden başlamak üzere hâfızlığa ilk adımını atar. Deneme kabilinden olan bu sûre ezberi sayesinde öğrencinin hâfızlık kabiliyeti olup olmadığı belirlenir. Ardından Yâsîn ve Mülk sûresi gibi toplum içerisinde meclislerde daha fazla okunan sûreler ezberlenir. Hoca öğrencinin hâfızlığı yapabileceğine kanaat getirdiğinde onun hâfızlığa başlamasına müsaade eder. Tüm bunlarla birlikte örgün öğretime devam eden bir öğrencinin katılabileceği şekilde müfredatları düzenlenmiş

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Kur'ân kursları olduğu gibi öğrencilerin geceli-gündüzlü kaldığı yatılı kurslar da bulunmaktadır.

Moritanya'daki kurslarda verilen eğitimin yukarıda zikredilenden ayrışan yanları vardır. Şöyle ki Türkiye'de öğrencinin genellikle Kur'ân eğitimi için bir kursa gitmesi gerekirken bu durum Moritanya'da farklılık gösterebilmektedir. Öyle ki orada çocukların ailesinin yanında ilk eğitimi aldığı hatta hâfızlığını tamamladığı olur. Ayrıca Moritanya'da Türkiye'ye kıyasla örgün öğretimle beraber öğrencinin hâfızlık yapması yaygın bir durumdur. Zira burada anne-babalar genellikle hâfızlık eğitimini örgün öğretime öncelerler ve bu konuda çocuğunu daha sıkı takip ederler. Daha önce de bahsi geçtiği gibi Moritanya'da öğrenci Kur'ân hafızlığını iki yönden yapar. Şöyle ki öğrenci mushafı hem ezberler hem yazar. Oysa Türkiye'de bu durum tamamen farklıdır. Zira Kur'ân hâfızlığını bitiren öğrenci İslâmî ilimleri de okumaya devam etmek isterse Arapça eğitimi alır ve o zaman Arapça yazı konusunda kendini geliştirir. Moritanya'daki resm ilmini ise ancak kıraat ilmine yönelirse öğrenir. Görülmektedir ki Moritanya hâfızlığı Kur'ân'ın doğru bir şekilde yazılmasını da kapsamış olur. Konuyla ilgili şuna da değinmek gerekir ki Türkiye'de uygulanan her cüzün sonundan bir sayfa ezberlemekle 20 turda hafızlığın bitmesi hususu Moritanya'da bilinmeyen bir yöntemdir. Daha önce de açıklandığı üzere Moritanya'da ezber son cüzden ilk cüze doğru yapılır. Bununla eğer öğrencinin

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

hâfızlığını tamamlayamadığı durumlarda namazlarda genellikle daha sıklıkla okunan sûreleri ezberlemiş olması hedeflenir. Buranın hâfızlıkta Türkiye’den ayrılan bir diğer yönü Kur’ân’ın taksiminde Fas’ta uygulanan hizb ve sümün tertibinin uygulanmasıdır. Şöyle ki Türkiye’de 20 sayfayı ifade eden cüz tabiri yaygınken Moritanya’da hafızlık öğrencisi kaçınıcı hizbde olduğu ile bulunduğu seviyeyi belirtir. Zira şeyhi tarafından kendisine ezberleyeceği dersler sümün tertibiyle verilir.

4.2. EĞİTİM MATERYALLERİ

Matbaanın icadıyla beraber kitap basımı işi başlamıştır. Bu bağlamda kutsal kitaplar her zaman en çok basılan kitaplar olmuşlardır. Moderne dönemde Kur’ân’ın da enfes baskıları yapılmasına rağmen Moritanya’da Kur’ân eğitiminde ahşap bir levha (levh) üzerine yazarak ezberleme yani yazılı ezber sistemi sürdürülmektedir. Modern eğitim materyalleri pek kullanılmamaktadır.

Moritaya’da mahzara denen yerlerde Kur’ân eğitimi şer’î ilimlerle birlikte temel eğitim niteliğinde yapılmaktadır. Issız çöl vahalarında zor şartlarda köy yerleşkelerinde bulunan mahzaralar eğitimin merkezidir. Buralarda kullanılan ve “levh” olarak isimlendirilen ağaçtan yapılmış eğitim materyali öğrencilerin hiç yanlarından ayırmadığı araç-gereçleridir. Burada öğrenciler kendi yaptıkları mürekkeple bunun üstüne yazar, daha sonra su ile yıkayarak tekrar kullanırlar. Bunun hâfıza sağlığı ve odaklanma için daha yararlı olduğu düşünülebilir.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Türkiye’de “Kur’ân’a geçmek” diye ifade edilen aşamada öğrenciye Mushaf hediye edilirken bu Moritanya mahzaralarında öğrencinin yaptığı takdirde cezalandırılacağı büyük bir suç olarak kabul edilir. Zira Kur’ân hâfızının mushafa bakması onun hâfızasını yok edecek ve sağlam bir ezber yapmasına mâni olacaktır. Bu sebeple matbu eserler sadece şer’î ilimlerin eğitiminde kullanılır. Bu bağlamda ana kitap ezberlenirken metni daha iyi anlamak maksadıyla o kitabın matbu şerhine bakılır. Buna mukabil Türkiye’de eğitim için çok çeşitli materyaller geliştirilmiştir.¹⁸⁰ Genellikle matbu kaynaklarla kullanılır. Nitekim elif-bâ cüzüyle başlayan Kur’ân eğitimi mushafla devam eder. Bunun dışında meâller ve tefsirler öğrencinin Kur’ân eğitiminde istifade ettiği kaynaklardır. Kursta not almak için kalem ve kâğıt kullanılır. Öğrenci anlamadığı kelimeler için sözlüklere müracaat eder. Yine öğrencinin kendine ait bir mushafı vardır. Bu mushaf üzerine hoca tarafından kurşun kalemle işaretlemeler yapılır. Bu işaretlerle ezberlediği dersindeki hatalarını tespit eder. Son yıllarda Milli Eğitim ve Diyanet İşleri Başkanlığı, eğitim materyalleri arasına akıllı tahtayı da eklemiştir. Bu çerçevede özellikle örgün öğretimde ezberlerin akıllı tahta kullanılarak toplu okuma yöntemi ile yapılması istenmektedir.

¹⁸⁰ Bkz. Kablan, Süleyman. "Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Teknolojik İmkânlar ve Kullanımı / Technological Facilities for Teaching the Quran and Their Usage / الإمكانات التكنولوجية واستخدامها لتدريس القرآن الكريم", İlahiyat Akademi / 10 (Aralık 2019): 65-86.

4.3. KURUMLAR

4.3.1. Resmî Kurumlar

4.3.1.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Kur’ân Eğitimi

TDV İslâm Ansiklopedisi’nin “Diyanet İşleri Başkanlığı” maddesinden anlaşıldığı üzere bu kurum, 3 Mart 1924 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakan’lığına bağlı bir başkanlık olarak kurulmuştur. İslâm dininin hukuk kuralları dışında kalan inanç ve ibadet hükümlerinin yürütülmesi ve ibadet yerlerinin idaresi çıkarılan kanunla bu kuruma verilmiştir. Yerine kurulduğu “Şer‘iyye ve Evkâf ve Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Vekaletleri”nden farklı olarak önceden kendisine bağlı olan muâmelât ile ilgili hükümler Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun kuracağı hükümete, vakıfların yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne, bünyesinde barındırdığı eğitim kurumları da Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu ile Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlanmıştır. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı’nın faaliyet alanları daraltılmış ve kanun maddesi ile de görevi şu şekilde tanımlanmıştır: “İslâm Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere; Cumhurbaşkanlığı’na bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.”¹⁸¹ Buna göre DİB bünyesinde Kur’ân eğitimi hizmetleri için Din Eğitimi Dairesi, 01.07.2010 tarihinde kabul edilen, 13.07.2010 tarihli ve 27640

¹⁸¹ 633 sayılı, 22.06.1965 tarihli kanun/madde 1, 02.07.1965 tarih ve 12038 sayılı resmî gazete, tertip: 5, cilt: 4, s. 2911.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6002 sayılı kanunla “Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne dönüştürülmüştür.¹⁸² Bu dairenin esas amacı öncelikli olarak kurum mensuplarını daha donanımlı hale getirmektir. Bu bağlamda hizmet içi eğitimler düzenlenerek personellerin bugünün dünyasında sentez yapabilen, hurafelerden uzak doğru din anlayışını benimseyen ve yansıtan bireyler olarak yetiştirmeleri hedeflenir. Bu birim üç alt birimden oluşur. Bunlar; Yaygın Din Eğitimi, Program ve Materyal Geliştirme ve Hâfızlık Eğitimi Daire başkanlıklarıdır. Bunlardan yaygın din eğitimi daire başkanlığı, kurum personellerini daha donanımlı hale getirmeyi hedefler. Yine bu kurum, personellerin zihinsel ve sosyal becerilerini artırmayı, İslâmî ilimlerde yetkinleşmelerini ve bu ilimleri içselleştirmelerini sağlamayı amaçlar.¹⁸³ Diğer bir alt birim olan Program ve Materyal Geliştirme Daire Başkanlığı, yapılması planlanan eğitimler için en doğru ders programını hazırlamayı hedefler.¹⁸⁴ Hafızlık eğitimi daire başkanlığının amacı ise genel anlamda Kur’ân’ın doğru anlaşılması, ezberlenmesi ve İslâmî ilimlerin öğrenilmesi için gerekli her türlü faaliyetin yapımını teşvik etmek, yürütmek, denetlemek, ihtiyaçları belirlemek ve gerekli birimlere iletmek, aksaklıkları tespit edip giderilmesi için çalışmaktır. Yine aynı maksatla öğrencilerin konaklaması için gerekli yurt, pansiyon ve burs

¹⁸² <https://egitimhizmetleri.diyaret.goö.tr/sayfa/53/tanitim>, 21.05.2023.

¹⁸³ <https://egitimhizmetleri.diyaret.goö.tr/sayfa/50/yaygin-din-egitimi-daire-baskanligi>, 22.05.2023.

¹⁸⁴ <https://egitimhizmetleri.diyaret.goö.tr/sayfa/48/program-ve-materyal-gelistirme-daire-baskanligi>, 22.05.2023.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

ihtiyaçlarının tespiti ve temini için gerekli görev ve eylemlerin yapılmasını hedefler. Ayrıca düzenlediği yarışmalarla öğrencileri teşvik ederken hâfızlık sınavları ile de mezun olanlara diploma verme görevini üstlenir.

Bu alt birimlerin verdiği hizmetlere gelinecek olursa Yaygın Din Eğitimi Daire Başkanlığı, Kur’ân öğretimini sahada uygulama birimidir. Bu birim, Türkiye şartlarında her yaşta ve imkânda halkın Kur’ân öğrenmesi için kurslar düzenlemeyi hedefler. Bunlardan ilki uzaktan eğitimle Kur’ân-ı Kerîm eğitimidir. “İşitme engellilerden görme engellilere, gençlerden yetişkinlere haydi Türkiye Kur’ân öğrenmeye” sloganıyla hazırlanan bu program, daha önce yüz yüze kurslarda yapılan eğitimin yerine Kovid-19 nedeniyle uzaktan devam eden programların bir devamı olarak hazırlanmış ve 14 yaş üstü Kur’ân-ı Kerîm bilmeyen bireyleri kapsamaktadır. Programda işitme ve görme engelli bireyler için de ihtiyaç duyulan materyaller ile eğitim yapılmaktadır.

DİB’in Kur’ân eğitimiyle ilgili bir diğer hizmeti yurtdışındaki vatandaşlara yönelik Kur’ân öğretim programıdır. 13.09.2013 tarihli ve 1070 sayılı başkanlık onayı ile uygulanmaya başlayan bu programda eğitimin hedefi şu şekilde belirtilmiştir. *“Program ile yurtdışında yaşayan ve çocuklarına sağlıklı bir din eğitimi verme imkânı bulamayan vatandaş, soydaş ve dindaşlarımızın bu konudaki beklenti ve taleplerini karşılamak, birlik ve beraberlik duygularımızı geliştirmek, güzel ve ahlaklı nesiller yetiştirmek ve onların Kur’ân-ı Kerim ve temel dini*

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

bilgiler alanındaki bilgilerini artırma hususunda onlara yardımcı olmak; öğrencilerin dini, milli ve kültürel kimliklerini koruyarak dinimizi doğru bir şekilde öğrenmeleri için sağlıklı bir din eğitimi alarak içinde yaşadıkları topluma hizmet etmelerine katkı sağlanması hedeflenmektedir.”¹⁸⁵

Program, Türkiye’ye yurtdışından gelip yaş ve öğrenim durumları itibariyle İmam-Hatip liselerine giremeyecek öğrencileri kapsamaktadır. Burada Kur’ân öğretimi ile Türkçe eğitimi de verilmektedir. Ancak burada dil eğitimi olgunlaşana kadar ibadetle ilgili meseleler pratik bir şekilde öğretilip detaya girilmemektedir. Zira programın amacı, öğrencilerin geldikleri ülkedeki İmam-Hatip ihtiyacını temin etmektir.¹⁸⁶

Yaz Kur’ân Kursları da DİB’in Kur’ân eğitimine yönelik hizmetlerindendir. Yaz Kur’ân kursları, örgün öğretim kurumlarının tatile girdiği yaz aylarında, çoğunlukla camilerde olmak üzere çocuk ve gençlerin Kur’ân-ı Kerîm ve temel dini bilgileri öğrenmeleri amacıyla açılır. Bu kurslar, örgün öğretime devam etmesi sebebiyle başkanlığın uzun dönem kurslarına katılma imkânı bulamayan çocuklar ve gençlerin İslâmî temel bilgileri öğrenme ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Günlük 3 saat ve haftanın beş günü olarak

¹⁸⁵<https://egitimhizmetleri.diyaret.goö.tr/Detay/475/kur'an-kurslar%C4%B1-yurt-d%C4%B1%C5%9F%C4%B1-misafir-%C3%B6%C4%9Frenci-%C3%B6%C4%9Fretim-program%C4%B1>

¹⁸⁶Daha fazla bilgi için bkz. <https://egitimhizmetleri.diyaret.goö.tr/Detay/475/kur'an-kurslar%C4%B1-yurt-d%C4%B1%C5%9F%C4%B1-misafir-%C3%B6%C4%9Frenci-%C3%B6%C4%9Fretim-program%C4%B1>

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

düzenlenen bu kursların süresi 2 aydır.¹⁸⁷ DİB, açılacak kursun uygulama esaslarını belirlemekte, tanıtım amaçlı görsel ve videolar hazırlamakta, afişler bastırmakta ve bunları müftülüklere ücretsiz ulaştırmaktadır. Yine çocuk ve gençlerin ilgisini çekmek amacıyla açılış programı düzenlemekte ve eğitimin kalitesini artırmaya yönelik denetim faaliyetlerini yürütmektedir.

DİB'in Kur'ân eğitimine yönelik bir diğer faaliyeti eğitim döneminde yaygın eğitim şeklinde verilen Kur'ân kursu hizmetidir. Bu müesseseler, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın planlı, programlı biçimde ve belli bir pedagojik formasyona sahip öğreticiler vasıtasıyla İslam din eğitimi faaliyetlerini yürüttüğü biricik yaygın eğitim kurumlarıdır.¹⁸⁸ DİB yönetimindeki bu kurslar, Diyanet'in din eğitimini en aktif uzun soluklu verdiği kurumlardır. Buraların ihtiyaca binaen farklı türleri bulunmaktadır. Nitekim bunkardan yaş gruplarına göre sınıflandırılmış olanları olduğu gibi farklı ihtiyaçlara binaen sınıflandırılanları da vardır. Örneğin mülteci krizinden sonra açılan mültecilere yönelik kurslar, yine engellilere yönelik kurslar, daha uzun soluklu ve derinlemesine eğitim almak isteyen bireyler için yatılı kurslar gibi. Bu kurslarda öğrenci seviyelerine göre başkanlığın hazırlamış olduğu program ve kaynak eserlerden yararlanılmaktadır. Yine buralarda Kur'ân-ı Kerîm, Temel Dinî Bilgiler, (İtikat, İbadet, Ahlak, Siyer)

¹⁸⁷ Aydın, **Bir Din Eğitimi Olarak Kur'an Kursu**, DİB Yayınları, s. 115, Ağustos 2010 Ankara.

¹⁸⁸ Aydın, **Bir Din Eğitimi Olarak Kur'an Kursu**, Ankara: DİB Yay., 2010, s. 31.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Sosyal ve Kültürel Etkinlikler dersleri okutulmaktadır. Bu konu hakkında daha detaylı ve güncel bilgiye kurumun web sitesinden ulaşmak mümkündür.

Diyanet’in hafta içi imkânı olmayanlar için açılmış kurslardan biri de “Hafta Sonu Kur’ân Kurslarıdır.” Başkanlık, ayrıca mevsimlik işçi olma, iş saatlerinin uyuşmaması veya başka bir sebepten ötürü özel durumu olan bireyler için onların uygun olacağı vakitlerde “İhtiyaç Odaklı Kur’ân Kursları” da açmaktadır.¹⁸⁹

Öğrenci ve öğretmenleri teşvik etmek amacıyla düzenlenen yarışmalar da başkanlık tarafından yapılan Kur’ân’a yönelik faaliyetlerindendir. Bu bağlamda öğrenciler arasında düzenlenen hâfızlık, Kur’ân-ı Kerîm’i yüzünden güzel okuma ve temel dini bilgiler yarışmalarında, dereceye giren öğrencilere ve onların öğretmenlerine çeşitli hediyeler takdim edilmektedir.

Türkiye’de başkanlık düzeyinde bulunan bu kurum, Moritanya’da bakanlık seviyesinde temsil edilmektedir. Buraların kuruluş amaçları benzerlik göstermekle beraber faaliyet alanlarında bazı farklılıklar bulunur. Ancak daha önce bu kurumların kuruluş hikayelerinin anlatılmış olması hasebiyle bu bölümde Kur’ân eğitime katkısı araştırılacaktır. Bu bağlamda bu kurumların Kur’ân eğitimi için açtığı müesseselerden bahsedilecek, Kur’ân kursları ile örgün öğretim arasındaki denkliği sağlamadaki çabasından bahsedilecektir. Burada

¹⁸⁹ <https://egitimhizmetleri.diyaret.goö.tr/Detay/471/ihitiya%C3%A7-odakl%C4%B1-kur'an-kurslar%C4%B1>

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Kur’ân kursu ifadesinin kullanılması Türkiye’de din eğitimi verilen kursların genel olarak bu şekilde isimlendirilmesindendir.

Moritanya’da Kur’ân eğitimi kültürel bir olgu olarak halk arasında oldukça yaygın ve ulaşılabilir olması hasebiyle bu bakanlığın sadece Kur’ân’ın okunması ve ezberlenmesi için açmış olduğu kurslar bulunmamaktadır. Moritanya’da bakanlığın geleneksel mahzara eğitiminin modernleşmesi ve mezunlarının örgün öğretimden mezun olanların yanında dezavantajlı olmamaları sebebiyle açmış olduğu mahzaralar vardır. Bu mahzaralar yüksek öğretim kurumları statüsündedir. Burada şuna değinmek gerekir ki bakanlık Moritanya’da mahzara eğitimi gören öğrencilerin hamisi konumundadır. Bu durumda bakanlık, mahzara öğrencisinin günlük hayata adaptasyonu, mahzaraların korunması ve geliştirilmesi, İslâmî ilimlerin kolay ulaşılabilir ve bidat/hurafalardan korunması gibi vazifeler üstlenmiştir. Resmî internet sitesinde İslâmî ilimlere karşı bakanlığın vazifeleri şu şekilde zikredilmiştir: “İslâmî üniversite, orta ve büyük ölçekteki enstitülerin himayesi, mahzara mezunlarının meslek sahibi olmaları için meslek eğitim kursları açmak.”

Tüm bunlardan hareketle denilebilir ki Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı, var olan Kur’ân kurslarının modern bir alternatifi olma çabasında iken Moritanya’da bu bakanlık ülke genelinde var olan Kur’ân ve İslâmî Eğitim kurumlarının bir hamisi olma çabasıdır.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Bakanlığa bağlı “İslâmî İlimler ve Mahzaralar Müdürlüğü” mahzaraların gelişiminden ve ihtiyaçlarının gözetiminden sorumlu olan kurumdur. Müdürlüğün görevleri arasında “mahzara öğrencilerinin alet ilimlerinde de gelişmelerine yardımcı olmak, mahzaraların maddî-manevî eksiklerinin giderilmesi için gerekli tedbirleri almak, diploma ve mezuniyet durumlarını düzenlemek, örgün öğretimle aralarındaki geçişi organize etmek, sağlıklı bir şekilde eğitimlerine devam etmelerini sağlamak ve bununla ilgili takibi yapmak” vardır.¹⁹⁰ Ayrıca bu bakanlığın toplumdaki ümmiliğin tamamen ortadan kalkması ve herkesin okuryazar olması için açmış olduğu ancak hali hazırda devam etmeyen kursları vardır.

Bakanlığın bünyesindeki yaygın öğretimden mezun öğrencileri yakından ilgilendiren bir diğer kurum da “Meslek Edindirme Kursları”dır. Bu kurum, kendi içerisinde maddi ve idari özgürlüğe sahip olup mahzara öğrencilerinin günlük hayata uyum sağlaması için gerekli tedbirleri almayı hedefler, onların seviyelerine göre programlar düzenler. Yine burası, mahzara hoca ve öğrencilerinin ihtiyaç duydukları teknik desteği sağlar ve onları bu konuda eğitir; ayrıca kurduğu seyyar atölyelerle, öğrencilerin piyasanın ihtiyaç duyduğu meslekleri edinmelerini sağlar. Oto tamircisi, elektrikçi, su tesisatçısı, inşaatçı, marangoz, kaynak ustası, terzi, bilişim; bunlardan bazılarıdır. Kurum aynı

¹⁹⁰ <http://www.affairesislamiques.goö.mr/?q=node/1308>, 24.05.2023

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

zamanda devamlı bir şekilde sektörün ihtiyacını incelemekte ve bünyesine yeni eğitimler katmayı hedeflemektedir. Bunlar; yazma eserlerin korunması ve tamiri, klima tamir ve montajı, duvar süsleme, alüminyum işçiliği, elektronik cihaz tamiri, imam ve müezzinlerin gelişi için kurs hocalığı, mahzara hocalarına yönelik eğitimler ve bunların dışında ihtiyacın hissedildiği tüm sektörlerle yönelik eğitimlerdir.

Bakanlığın bünyesinde var olan eğitim kurumları ilgili bölümde detaylıca anlatılmış olması sebebiyle burada tekrar edilmeyecektir. Ancak şu belirtmeli ki bakanlığın açtığı tüm eğitim müesseseleriyle takibini yaptığı tüm üniversite ve mahzaralarda, Fransızlar’dan kalan örgün eğitimle yaygın eğitim arasındaki çatışmanın azaltılması çabası vardır. Şurası bir gerçektir ki Türkiye’de yıllarını yaygın eğitimin unsuru olan medreselerde geçiren öğrenciler, medreseden ayrıldıktan sonra vasıfsız bir insan olma problemini yaşamaktadırlar. Moritanya’da bu problem öngörülmüş ve çözümü için devlet temelli çözümler ortaya konmaya çalışılmıştır. Böylece halkın mahzaralardan uzaklaşıp Kur’ân’a yabancılaşmasının önüne geçilmiştir.¹⁹¹

Camiler, İslâm tarihi boyunca sadece ibadetin değil aynı zamanda ilmin de merkezi olmuşlardır. Şöyle ki Hz. Peygamber’in (s.a.ö.) temellerinde bizzat çalıştığı Mescid-i Nebevî bilinmektedir ki içinde kurulan ilim halkaları ve Suffa ile

¹⁹¹ <http://www.affairesislamiques.goö.mr/?q=node/1282>

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

ibadet merkezi kadar aynı zamanda bir ilim yuvasıdır. Nitekim öncü sahâbe nesli burada yetişmiş ve buradan İslâm nurunu dünyaya taşımışlardır.

Diyanet İşleri Başkanlığı da düzenlediği çeşitli programlarla camileri yaygın öğretimin bir merkezi kılmıştır. 11 Ocak 2010 tarihli karar ile bölgede Kur’ân kursu yetersizliği olması veya vatandaşların bu kurslara devam etme imkânı bulunmaması halinde dini ihtiyaçlarını karşılamaları amacıyla “Camilerde Kur’ân Öğretimi” projesi başlatılmıştır.¹⁹² “Haftasonu Kur’ân Kursları” projesi, bu kapsamda yapılan eğitimlerden biridir. Ayrıca her yıl örgün öğretimin tatile girmesiyle camilerde erkek-kız öğrencilere “Yaz Kur’ân Kursu” düzenlenir. Programlı yaygın öğretimlerin dışında cami imam-kayyum ve müezzinleri de kendi inisiyatifleri ile talep edenlere her daim Kur’ân hizmeti vermektedirler.

Moritanya’da Kur’ân öğretiminin yapıldığı mahalle mahzaraları, mahallede bu işe tahsis edilmiş bir evde olabildiği gibi camilere bitişik odalarda da yapılır. Moritanya Diyanet İşleri Bakanlığı sitesinde camilerle ilgili “Camiler Müdürlüğü” sayfasında müdüriyetin görevleri arasında camilerde ilmi faaliyetler düzenlemek de vardır. (23.05.2023)¹⁹³ Ancak burada Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı’nın düzenlediği ve organize ettiği bir biçimde programları belirlenmiş ekipleri oluşturulmuş, camilere özel yaygın eğitim programı yoktur. Camilerde

¹⁹² <https://egitimhizmetleri.diyamet.goö.tr/Detay/467/camilerde-kur'an-%C3%B6%C4%9Fretimi>, 23.05.2023

¹⁹³ <http://www.affairesislamiques.goö.mr/?q=node/1306>

imamlığı daha çok halkın kendi imkanlarıyla maişetini üstlendiği bir hoca yapar. Bu kişi, namazları kıldırır ve kendisine ait cami yanında bir mahzara oluşturup Kur’ân eğitimi verebilir. Bu durum, imamın şahsi girişimiyle oluşmuş olup bakanlık tarafından verilmiş olan bir vazife değildir. Bakanlığın, internet sitesinde belirttiği camiler hakkındaki görevlerine gelince bunlar; Cuma namazlarının kılınacağı caminin belirlenip buraya Cuma ruhsatı verilmesi, camilerin genel hatlarıyla saygınlığını ve düzeni koruyacak tadilat gibi işleriyle ilgilenilmesidir.

4.3.1.2. Örgün Öğretimdeki Kur’ân Öğretiminin Mukayesesi

Türkiye’de örgün öğretimde Kur’ân öğretimi İmam-Hatip ortaokulu, İmam-Hatip liseleri ve İlahiyat fakülteleri ile sınırlı iken 2012 yılında alınan karar ile tüm orta öğretim kurumlarında seçmeli Kur’ân-ı Kerîm dersi açmak mümkün olabilmektedir.¹⁹⁴ Bu bölümde Moritanya’da örgün öğretimde verilen Kur’ân öğretimi ile Türkiye’deki müfredat arasında var olan benzerlik ve farklılıklar araştırılacaktır. İki ülkenin müfredatları incelendiğinde ezber dışında kalan Kur’ân-ı Kerîm’i anlama hususunda Moritanya’nın, sûrelerde belirtilen ahkâm, kıssalar ve çıkarılacak derslere değinilmesi açısından daha kapsamlı olduğu görülecektir. Buna karşın Türkiye’de ilk seneler güzel ve hatasız okuma ile Kur’ân’ı sevdirmeye yönelik pratikler daha ağır basmaktadır. Ancak doğası

¹⁹⁴ Önder, H. İ., “Kur’ân-ı Kerîm Dersi Öğrenme Alanları (Örgün Öğretim Bağlamında)”, Marife Dini Araştırmalar Dergisi 21 (2021): 1197-1225

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

gereği müfredattan ziyade bu eğitimcinin becerisi ve öğrencilerin kavrama seviyesi ile ilgili olduğu için bu konuda ölçüm yapabilmek pek mümkün değildir. Ancak denilebilir ki ana dilleri Arapça olması hasebiyle lafzın tercümesinden ziyade manasına yönelme imkânı bulmaları Moritanyalı öğrencileri bu konuda avantaj konuma getirmektedir. Zira Türkiye’de öğrenciler yüzünden okuma aşamasında zorlanmakta, çoğu zaman okunanın manasını anlama seviyesine çok uzak bir noktada olunmaktadır. Çünkü bu beraberinde bir dil eğitimi de gerektirmektedir. Arapça dil eğitimi ise Türkiye’de başlı başına bir ihtisas konusudur. Bu gerekçelerden ötürü kıyaslama sadece ezberlenmesi istene sûre ve dualar üzerinden yapılacaktır. Daha önce geçtiği üzere Moritanya örgün öğretiminde istenen ezberler, sınıflara göre listelenmişti. Burada aynı şekilde Türkiye orta öğretiminde seçmeli olarak müfredatta yer alan Kur’ân-ı Kerîm dersi için listeleme yapılacak, bu şekilde benzerlik ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Türkiye’de ilköğretim ve İmama-Hatip Ortaokulu’nda ezberlenecek dualar ve sûreler şunlardır:

➤ 5. Sınıf

1. Sübhâneke Duası ve Anlamı
2. Tahıyyât Duası ve Anlamı
3. Salli-Bârik Duası ve Anlamı

4. Rabbenâ Duası ve Anlamı
5. İhlâs Sûresi ve Anlamı
6. Kevser Sûresi ve Anlamı
7. Fâtiha Sûresi ve Anlamı

➤ **6. Sınıf**

1. Kunut Duaları ve Anlamı
2. Âmentü Duası ve Anlamı
3. Felak Suresi ve Anlamı
4. Nâs Sûresi ve Anlamı
5. Tebbet Sûresi ve Anlamı
6. Nasr Sûresi ve Anlamı

➤ **7. Sınıf**

1. Kâfirûn Sûresi ve Anlamı
2. Fîl Sûresi ve Anlamı
3. Kureyş Sûresi ve Anlamı
4. Mâûn Sûresi ve Anlamı

➤ **8. Sınıf**

1. ‘Asr Sûresi ve Anlamı
2. Kadr Sûresi ve Anlamı
3. Âyete’l-Kürsî ve Anlamı

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Bu ezberlerin yanında “Kur’ân’ı Kerim’i Güzel Okuma Dersi” adında müfredatta yer alan ders ile de öğrencilerin yüzüne okuma becerilerinin iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla senelere dağıtılmış bir okuma programı yapılmıştır. Buna göre müfredatta 5. sınıfta Bakara sûresinin ilk 15 sayfası; 6. sınıfta Bakara sûresinin 16-30. sayfaları arası ve Yâsîn sûresi; 7. sınıfta Bakara 31-48. sayfalar arası, Mülk ve Fetih sûreleri; 8. sınıfta ise Furkân, Hucurât, Cum’a ve Nebe’ sûreleri bulunmaktadır. Bu programın arasına serpiştirilmiş tecvid kuralları ile de öğrencilerin tecvid öğrenmesi planlanmaktadır.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ							
KUR'ÂN-I KERİM DERSİ EZBER ve YÜZÜNE SORUMLULUK LİSTESİ (2022)							
9. SINIF EZBERLERİ		10.SINIF EZBERLERİ		11.SINIF EZBERLERİ		12. SINIF EZBERLERİ	
1 Fatiha Suresi		9.Sınıf ezberlerinin tekrarı		10.Sınıf ezberlerinin tekrarı		11.Sınıf ezberlerinin tekrarı	
2 Fil Suresi		1 Duha Suresi		1 Nebe Suresi		1 Cuma Suresi (9-11) Ayetler	
3 Kureyş Suresi		2 İnşirah Suresi		2 A'la Suresi		2 Mü'minun Suresi (1- 11) Ayetler	
4 Maun Suresi		3 Tin Suresi		3 Âl-i İmrân Suresi (102-109) Ayetler			
5 Kevser Suresi		4 Alak Suresi		4 Mülk Suresi			
6 Kafirun Suresi		5 Beyyine Suresi		5 Fussilet Suresi (30-			

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

				36) Ayetler			
7 Nasr Suresi		6 Zilzal Suresi					
8 Tebbet Suresi		7 Adiyat Suresi					
9 İhlas Suresi		8 Karia Suresi					
10 Felak Suresi		9 Yasin Suresi					
11 Nas Suresi		10 Bakara Suresi (153-157) Ayetler					
12 Kadir Suresi		11 Âl-i İmrân Suresi (189-194) Ayetler					
13 Tekasür Suresi		YÜZÜNDEN		YÜZÜNDEN		YÜZÜNDEN	
14 Asr Suresi							
15 Hümeze Suresi		1. En’âm Suresi		1. Yunus Suresi		1. Meryem Suresi	
16 Ayet’el-Kürsi		2. A’râf Suresi		2. Hûd Suresi		2. Tâ-Hâ Suresi	

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

17 Elif, Lâm, Mîm (Bakara 1-5)		3. Enfâl Suresi		3. Yusuf Suresi		3. Enbiyâ Suresi	
18 Amenerrasulü Bakara Suresi (285- 286)		4. Tevbe Suresi		4. Ra’d Suresi		4. Hac Suresi	
19 Haşr Suresi 21-24		5. Lokman Suresi		5. İbrahim Suresi		5. Mü’minûn Suresi	
YÜZÜNDEN		6. Fatır Suresi		6. Nahl Suresi		6. Nûr Suresi	
				7. İsrâ Suresi		7. Kıyame	
	1- Âl-i İmrân Suresi			8. Kehf Suresi		8. İnfitar Suresi	
	2. Nisâ Suresi			9. Hucuruat Suresi			
	3. Mâide Suresi			10. Kâf Suresi			
				11. Saff Suresi			

5-6-7 ve 8. sınıflarda İmam-Hatip ve diğer okullar aynı ezber programına sahipken lise düzeyinde (9-10-11 ve 12. sınıflar) farklılık gösterir. Yukarıdaki tablo İmam-Hatip liseleri öğrencilerinin ezber ve yüzüne programlarını ifade

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

etmektedir. Diğer liselerdeki “Seçmeli Kur’ân’ı Kerim” dersinin ezber programı ise şu şekildedir:

9. Sınıf: İhlâs, Kevser, Fâtiha sûreleri ve Âyete’l-Kürsî.

10. Sınıf: Nâs, Felak, Tebbet ve Nasr sûreleri ile Bakara sûresi 285-286. âyetleri.

11. Sınıf: Kâfirûn, Kureyş, Fîl ve Mâûn sûreleri ile Haşr sûresi 23-24 ve 25. âyetleri.

12. Sınıf: Asr ve Kadir sûreleri.

İki ülkenin programları incelendiğinde görülmektedir ki Türkiye’de bir İmam-Hatip lisesi mezunu öğrencinin, ezberlemiş olması gerekenler 27 tam sûre, bazı âyetler ve namaz dualarıdır. Buna karşın Moritanya’da bir liseden mezun olan bir öğrencinin ezberlemesi planlanan sûre sayısı 54’tür. İncelendiğinde şu dikkat çekecektir ki Türkiye’de örgün öğretimde okutulan Kur’ân derslerinde öne çıkan ve en çok üzerinde durulan husus yüzünden hatasız okuma, tecvid kuralları ile okuduğunu severek ve anlayarak okumadır. Ayrıca öğrencilerin ezberin dışında Kur’ân kıssalarının olduğu âyetler derste işlenerek öğrencinin bu âyetlerin mefhûmunu ve âyetlerden çıkarılacak ibretleri kavramaları beklenir. Bunda Türkiye’nin eğitim hedeflerinde ezberci eğitimden sentezci eğitime geçiş çabası rol oynamaktadır.

4.3.2. Sivil Kurumlar

Türkiye’de İslâmî ilimler hususunda resmî olmayan eğitim kurumları denildiğinde akla ilk medreseler gelir. Medreseler, uzun yıllar boyunca toplumun ihtiyaç duyduğu ilim insanlarının yetiştiği kurumlar olmuştur. Ancak modernleşme sürecinin getirdiği birtakım şartlar ile zayıflamış; Cumhuriyet’in ilanı ile de 1924’te doğrudan olmasa da dolaylı olarak kapatılmış; mal varlıkları Maarif Vekaleti’ne devredilmiştir.¹⁹⁵ Bu tarihten sonra bu kurumların resmî olarak varlıkları son bulmuş, devlet nezdinde tanınırlıkları kalmamıştır. Ancak toplum nezdinde saygın kuruluşlar olan medreseler baskılara rağmen gayr-i resmî olarak hizmetlerine devam etme çabasında olmuşlardır. Türkiye’de belki de her mahalle ve köyde kimi zaman masraflarını mahallelinin karşıladığı kimi zaman da hocalarının üstlendiği sayısı sayılamayacak kadar çok medrese vardır.¹⁹⁶ Özellikle Güneydoğu’da faaliyetlerine devam eden köklü birçok medrese bulunmakta ve bu müesseseler toplum nezdinde saygınlığını korumaktadır. Ayrıca bu kurumların, bulundukları şehrin insanları üzerinde sosyal ve kültürel etkileri devam etmektedir.

Moritanya’daki mahzaralar da köklü ve yapıları netleşmiş kurumlardır. Türkiye’de bunların karşılığı tam olarak özel medreselerdir. Kişisel girişimlerle

¹⁹⁵ <http://www.mevzuat.goö.tr/MevzuatMetin/1.3.430.pdf>. Erişim Tarihi: 24.05.2023.

¹⁹⁶ Pilatin, Übeydullah-Okçu, Davut. “Medreselerde Kullanılmakta Olan Özgün Öğrenme-Öğretme Yöntemleri”, *Batman Üniversitesi İslami İlimler Hakemli Dergisi* 2/2 (2018), s. 2.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

açılan bu müesseseler ayriyeten bir çaba içerisine girilmediği takdirde bir diploma veya denklikle sonuçlanmazlar. Moritanya'da Diyanet İşleri Bakanlığı'nın açmış olduğu mahzaralar ise Türkiye'de Diyanet'e bağlanmış veya bizzat Diyanet tarafından açılmış kurslara mukabildir. Şöyle bir farkla ki Moritanya'da bu tür bir mahzaradan mezun olan öğrenci örgün öğretimin lise son sınıfına devam etmekte ardından üniversite sınavına girmeye hak kazanmaktadır. Türkiye'de ise Diyanet Kur'ân kursları ile örgün öğretim arasında kurulmuş bu şekilde doğrudan bir bağlantı yoktur. Bu da Diyanet'in kurslarının cazibesini azaltmaktadır. Şuna da değinmek gerekir ki bu tür girişimler olmakla beraber İslâmî ilimlerin fenni ilimlerle beraber okutulduğu medreseler de Türkiye'de yaygın bir unsur değildir. Konuyla ilgili şu da zikredilmelidir ki Moritanya'da Kur'ân eğitimi tüm kurumlarda var olmasına rağmen temelde mahzaralarda sürdürülmektedir. Türkiye'deki klasik doğu medreselerine benzeyen bu yapılar ülkenin her yerinde bulunmaktadır. Bu yerlerde eğitim mahallede özel bir evde, cami yanında bir odada, şehir dışında çöllerde, çadırlarda, kum üzerine açılmış hasırlarda veya hafif yapılı barakaların bulunduğu köylerde yapılmaktadır. Bununla beraber daha kurumsal mahzaralar da bulunmektedir.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında geleneksel yapısını korumakla beraber alanındaki başarısını ve cezbediciliğini büyük ölçüde devam ettirmeyi başaran mahzaralar özelinde bugünün Moritanya'sında Kur'ân eğitimi ve tarihsel gelişimi incelenmiştir. Mahzaralar sadece bir eğitim kurumu değil bölgenin İslâmlaşması sürecinde doğal olarak ortaya çıkmış ve toplumu siyasi-sosyal açıdan etkileyen, yönlendiren kurumlar olmuşlardır.

Türkiye'de bu konu üzerine yapılmış araştırmalar seyahat yazıları ve makaleden öteye geçmemiştir. Her ne kadar Moritanya ve Murabıtlar hakkında yazılmış Türkçe tezler olsa da bunlar Kur'ân eğitimi hakkında değildir. Araştırmanın neticesinde anlaşılmıştır ki Türkiye'de -ortak bölgeleri paylaşmış olmaları hasebiyle- Murabıtlar Devleti ve onların İslâm ilmine katkıları çok fazla olmasına rağmen Endülüs Devleti kadar tanınır değillerdir. Murabıtlar, bugünün Moritanya'sında dağınık halde yaşayan ve bir İslam emirine bağlı olmayan kabileleri bir araya toplamış, onlarla ilim halkaları kurmuş ve onlarla oluşturduğu orduyla bir devlet inşa ederek bölgenin tarihinde önemli izler bırakan işler yapmışlardır. Yine onlar doğuya doğru ilerleyerek Endülüs Devleti'ni yıkılmaktan kurtarmış ve Müslümanların o bölgede 4 asır daha fazla yaşamalarına vesile olmuşlardır. Ayrıca doğdukları topraklarda kurdukları mahzaralarla önemli âlimler yetiştiren ilmî bir gelenek inşa etmiş ve bu gelenekle eğitim veren kurumlar bugüne dek devam edegelmiştir.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Mahzaraların incelenmesi bu sebeple önemli bulunmuş, bu kurumların toplum nezdinde bir eğitim kurumundan daha fazlasını ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Dünyanın sömürgecilik savaşı verdiği bir dönemde Fransız sömürüsüne karşı mahzaraların tavrı da incelenmeye değerdir. Çünkü onlar, ilk olarak bölgedeki bozulan asayişî sağlamak ve yeni kurulacak olan devletin kurumlarını modern bir şekilde tesis edebilecek tecrübe, bilgi ve birikimi onlardan almak amacıyla Fransızlar'ı evvela topraklarına almış, almak istediklerini aldıktan sonra da devletten ve eğitim kurumlarından onların etkisini azaltmayı bilmişlerdir. Nitekim onlar, sömürgeci Fransa'nın dili resmi dilken bunu Arapça'ya çevirmişler, eğitim kurumlarında İslâmî ilimler okutulmazken bunu sağlamışlar; mahzaralardan mezun olanların devlet kurumlarına kabul edilmesinin önü kapalıyken bu problemi aşmış ve buna dair gerekli adaptasyon kurum ve kanunlarını geliştirmişlerdir. Bu meyanda denilebilir ki bugünün Moritanya'sına seyahat edecek şahısların, etrafındaki ülkelere nazaran Moritanya'lıların gelenek ve göreneklerine daha bağlı olduklarını ve modernitenin dezenformasyonundan daha az etkilenmiş olduklarını gözlemlemeleri mümkündür.

Moritanya'da Kur'ân eğitimi için öne çıkan kurumlar mahzaralardır. Mahzaralar Kur'ân ilimleriyle beraber birçok ilmin öğretildiği kurumlardır. Kur'ân hafızlığı yaptıran bu kurumlar ülke genelinde oldukça yaygın bir durumdadır. Şöyle ki her ailenin oğlunu hâfızlık yapması için gönderebileceği yürüme mesafesinde bir

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

mahzara vardır. Ve bu müesseseler ücretsizdir. Mahzarada öğrencilerin ihtiyaç duydukları materyaller de oldukça sade olup bunlara ulaşılması kolaydır. Bu sebeple Moritanya'da Kur'ân hâfızlığı oldukça yaygındır. Moritanya'da Kur'ân hâfızı olmayanların ise mutlaka Kur'ân'ın bir kısmını ezberlemiş oldukları tespit edilmiştir. Örgün öğretimde zikredilen sûrelerin ezberlenmesi/öğretilmesi hususunun öğrencilerde -yetişen neslin geleceğin toplumu olacağı göz önünde bulundurulduğunda- ve toplumun genelinde Kur'ân kültürü açısından iyi bir seviye oluşturacağı muhakkaktır. Bu sadelik ve Kur'ân'a ulaşımın kolaylığı neticesinde hâfızlık oranında elde edilen başarı, Türkiye'de Kur'ân öğretiminde son yıllarda geliştirilmeye çalışılan teknolojik aletlerin faydasının sorgulanması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Zira Moritanya'da, -Türkiye toplumu ile dil gibi belirgin farklılıklar besliyor olması da göz önünde bulundurulmalıdır- teknolojik aletlerin öğrencide dikkat dağınıklığına ve hafıza zayıflığına sebep olduğu düşüncesinin yaygın olduğu görülmüştür. Çöllerde var olan mahzaralarda, teknolojik aletler ve Mushaf kullanılmıyor olması gözlemcilerle bu durumun maddi imkânların yetersizliğinden kaynaklandığını düşündürüyor olsa da şehirlerde ve varlıklı ailelerin çocuklarının eğitim gördüğü mahzaralarda da bu durumun aynı olması bu düşüncenin doğru olmadığına işaret etmektedir. Zira kullanılan levh, üzerine sadece öğrencinin o gün dikkatini vermesi gereken dersin yazılması sebebiyle, öğrenciyi dikkat dağınıklığından koruyan bir eğitim materyalidir. Ayrıca yazmanın da ezberlemenin önemli bir süreci olması hasebiyle yapılan ezberin daha da kuvvetli olması

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

kaçınılmazdır. Netice olarak araştırma şunu göstermiştir ki uzaktan imkân yetersizliği sebebiyle yapıldığı düşünülen eğitim metot ve yöntemlerin her birinin arkasında tarihten gelen bilinçli bir birikim ve sebepler zinciri vardır. Türkiye’de hâfızlık müessesesi üzerinde birçok çalışma yapılmakta ve öğrencilere bu süreci kolaylaştırmak adına yöntemler araştırılmaktadır. Bu bağlamda Moritanya’da bugün de devam eden mahzara sisteminin incelenmesi gerektiği görülmüştür. Nitekim bu araştırma eğitim metodu olarak sadeliğin tercih edilmesinin daha yararlı olacağını ve teknolojik aletlerin kullanımının şart olmadığını ortaya koymuştur. Zira yaygınlaşan ekran bağımlılığının hafızayı zayıflattığı bir vakıadır.

Araştırmanın neticesinde tespit edilen bir diğer konu Kur’ân eğitimi ile örgün öğretimin barışması gerektiği zorunluluğudur. Zira Türkiye’de kimi zaman öğrenci bu ikisi arasında tercih yapmak zorunda bırakılmakta veyahut örgün öğretimden kalan vakitlerine hâfızlık eğitimini sığdırma gibi zor bir çabaya girişmektedir. Bu da ancak yüksek gayret sahiplerinin hâfızlık yapmasına olanak sağlamaktadır. Moritanya’da bu konu çözülmüş ve bu bağlamda İslâmî ilimler alanında eğitimini resmi olmayan mahzaralardan almayı tercih edenlerin üniversite eğitimi almaları için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Şöyle ki öğrenciler bu konuda devlet tarafından açılan kurumlarda, eksik kaldıkları derslerin eğitimini almakta ve üniversite sınavını geçmeleri için ihtiyaç duydukları donanıma sahip olmaları için kendilerine imkânlar sağlanmaktadır. Hâfızlığa küçük yaşta başlıyor olmaları da öğrencilerin örgün

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

öğretime başlamadan Kur’ân’ın hâfızı olmaları veya büyük bir kısmını ezberlemiş olmalarını sağlaması açısından da dikkate değerdir. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 4-6 yaş kurslarını güncelleyerek hâfızlık eğitimi verebilecek bir seviyeye getirmesinde ve bunu daha ulaşılabilir kılmasında fayda görülmektedir. Öyle ki her öğrenci evinden çıktığında yürüyerek günlük kısa bir süre de olsa Kur’ân eğitimi alabileceği bir kursa veya camiye ulaşmalıdır. Toplumda bu konuda daha yüksek bilinç oluşturulması ve hâfızlığın öneminin kavranması için çalışmaların artırılmasına ihtiyaç vardır. Ailelerin ve bu kursların, çocuklara Latin harfleriyle beraber Kur’ân harflerini de öğretmelerinin Kur’ân ile olan bağın güçlenmesine vesile olacağı anlaşılmaktadır.

Araştırmayı değerli kılan bir diğer unsur ise araştırmanın bizzat alanına gidilerek ve canlı tanıklarıyla görüşülerek yapılmış olmasıdır. Zira sadece kaynaklardan yapılacak bir araştırma eksik kalacaktır. Bölgeye yapılan ziyaret ve Moritanya halk ve şeyhleriyle yapılan görüşme neticesinde yerel dilde kimi kelimelere sözlük manasından farklı manalar yüklendiği anlaşılmıştır. Bu sebeple bu bölge hakkında daha fazla araştırma yapmak isteyenlerin -eğer oraya gitme imkânı yok ise- kaynakların yanında Türkiye’de nüfusları artmakta olan Moritanya halkıyla da bizzat görüşmeleri, araştırmalarının daha sıhhatli olması için isabetli olacaktır.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

KAYNAKÇA

Abbah, Muhammed el-Muhtâr Veled, “Şi‘r ve Şu‘arâ fî Moritanya”, Dâru’l-Emân, Ribat, 2003.

Abdurrahmân es-Sa‘dî, “Târîhu’s-Sûdân”, Huvdas Yayınları, Paris, 1964.

Abdurrahmân, Muhammed, “el-Mehâdır el-Muritâniyye, kala el-‘ilm es-sâmid fi ‘amâk es-Sahrâ”, *er-Râyetü’l-Katariyye Dergisi*, (2010).

Adûd, Muhammed Sâlim Veled, “Ta‘lîkun ‘alâ Muhâzarati’l-Muhtâr Veled Hamdân ‘an devri’l-mehâzır fî neşri’d-da‘ve, müzekkirâtün matbûatün”, ty., es-Sekafe Yayınevi, Noakşut.

Ahmed, Muhammed Mahfûz Veled, “Moritanya Mahzaralarında Usûl-i Fıkhın Konumu”, el-Mektebü’l-‘Arabiyyu lil Hadamât es-Sekâfe, Nuakşot, 2021.

Ahmedou, El Ghassem Ould, “Traditional Teaching İn Mauritania: The Mahadra Or School Of Camel, L'Harmattan"®, Paris, 1997.

Ahmedou, El Ghassem Ould, “Enseignement Traditionnel En Mauritanie”, L'Harmattan Yayınevi, Paris, 1997.

André Lecourtois, “Etude expérimentale sur l'enseignement islamique traditionnel en Mauritanie, Entreprises et développement”, *Nihai Uzman Raporu, Montrouge (Fransa)*, SEMA, 1978.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Babbah, Mohamezen Veled, **en-Nâbiğa el-Ğallâvî Hayâtühû ve Âsâru'l-İlmiyye**", Rıdvan Yayınevi, 2005.

Catherine Taine-Cheikh, *The (R)Urbanization of Mauritania, Historical context an contemporary developments, Arabic in the City*, Edisyon: C. Miller, E. Al Wer, D. Caubet, J. Watson, 2007.

Deddûd, Veled Abdallahi, "**el-Hareketü'l-fikriyye fî Bilâdi Şımkît hılâli'l-karneyn el-hâdî 'aşer ve's-sânî 'aşer (17-18 m.)**", Tarih Yükseköğretim Mezuniyet Çalışması, Muhammed el-Hamis Üniversitesi, Edebiyat ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Rabat, 1992-1993.

Diyanet İşleri Bakanlığı ve Şer'i İlimler resmî web sitesi, <http://www.affairesislamiques.gov.mr/>

el-Âkil, el-Muhtâr es-Sâlim b. Hurme, "**el-Kadâ ve'n-nevâzil fî Bilâd-i Şımkît**", Yüksek Lisans Tezi, İslâmî Araştırmalar ve İncelemeler Yüksek Enstitüsü, Nuakşot M. 2002.

el-Bou Ould Izid Bih el la, **L'enseignement Coranique Traditionnel Dans Les Mahadras De Nouakchott: Etats Des Lieux Et Perspectives**, Réseau Ouest et Centre Africain de Recherche en Education, Mauritania, 2009.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

el-Emîn, Muhammed es-Sûfî Veled Muhammed, **el-Mehâdiru'l-Moritâniyye ve âsâruhe't-terbeviyye fi'l-mücteme' el-Moritânî**, Kral Saud Üniversitesi, Riyad, 1986.

el-Emîn, Muhammed es-Sûfî Veled Muhammed, **İbnü't-telâmiz eş-Şinkîti hayâtühû ve âsâruhû fi'n-nahvi ve'l-lügati**, el-Fatih Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Trablus, 1984.

el-Ferd Bell, **“el-Fırâku'l-İslâmiyye fi'ş-şemâli'l-Efrîki mine'l-fethi'l-İslâmî hatta'l-yevm”** ter. Abdurrahman Bedevî, Baskı 2, 1981.

el-Habib, Seyyîd Muhammed İbn Seyyîd **“Nemâzec mine'n-neşâti's-sekaffi fi vülâtihi fi'l-karni't-tâsi' ‘aşar”**, Öğretmenlik Yüksek Okulu, Nuakşut, 1984-85.

el-Hasen, Ahmed Cemal Veled, **“Şi'r eş-Şinkîti fi'l-karn 13 Hicrî”**, De'vâ el-İslâmiyye el-Âlemiyye Topluluğu, Trablus, 1995.

el-Himyerî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Abdü'l-Mün'im, **“er-Ravzu'l-mi'târ fi Haberi'l-Aktâr”**, Lübnan Yayınevi, 1974.

el-Kâdî İyâz, **“Tertîbü'l-medârik ve takrîbü'l-mesâlik li ma'rifeti 'alam Mezhebi Malik”** Fas Vakıflar ve İslâmi İşler Bakanlığı Yayınları, 1984.

el-Mahbûbî, Mohamezen b. Ahmed, **“el-Menhec et-terbevi li Mahzara el-Moritâniyye”**, Dâru's-Sekâfe, t.y., Nuakşot.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

el-Makdisî, Şemsüddîn Ebî Abdillâh Muhammed, **“Ahsenü't-tekâsim fî ma'rifeti'l-ekâlim”**, Lidin Yayınları, 1906.

el-Mâmî, Şeyh Muhammed, **“Kitâbü'l-Bâdiye”**, Merkez Dirâsât es-Sahravîyye, 2014.

el-Melik Abdülhuseyn, **“el-Âsâru'l-Kâmile”**, Beyrut, 1973.

el-Merakeşî, Ahmed İbn Muhammed İbnu Azâra, **“el-Beyân el-Muğrib fî ahbâri Afrîkiyate ve'l-Endelûs ve'l-Mağrib”**, Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, Beyrut, 2013.

el-Muhtâr Muhammed Mûsâ, **“el-Mehâzıru'l-İslâmiyye fî Muritânya”**, el-Cemehiriyye el-'Arabiyye, *Eğitim Bilim ve Kültür Dergisi*, sayı 32 (1987).

el-Yedâlî, Muhammed, **“Nüsûs min Târîh el-Moritânî: (Şiyem ez-Zevâyâ-Emr el-Velî Nâsıru'd-Dîn-Risâletü'n-Nasîha)”**, thk. Mohamezen Veled Abbah, Beytü'l-Hikme Yayınevi, Kartaca, 1990.

en-Nahvî, el-Halîl, **“Bilâd-u Şımkît el-Menâra ve'r-Ribât”**, ALECSO, Tunus, 1987.

en-Nanî Veled el-Huseyn, **“Sahrâu'l-mülessemîn ve 'alakâtühâ bi şemâli ve ğarbi İfrîkiyâ min muntasafi'l-karni's-sâmin ilâ nihâyeti'l-karni'l-hâdî 'aşâri'l-milâdî”**, Muhammed el-Hamis Üniversitesi, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Rabat, 1999.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

en-Nâsirî, Ebü'l-Abbâs Ahmed İbn Hâlid, “**el-İstiksâ li ahhâri düveli'l-Mağribi'l-Aksâ**”, el-Kitâb Yayinevi, Dâru'l-Beyzâ, 1954.

en-Nedâ, Muhammed Mustafa, “**Devru'l-mehâdir fî Muritânya**”, *eş-Şu'a Dergisi* (1985), İslâmî Çalışmalar ve Araştırmalar Enstitüsü, Nuakşot, 1986.

Erin Pettigrew, “**Colonizing the Mahadra: Language, Identity, and Power in Mauritania Under French Control**”, *Ufahamu: Afrika Çalışmaları Dergisi*, 33 (2-3), 2007.

es-Sâlim, Veled, “**el-İslâm ve's-sekâfetü'l-'Arabiyye fî's-Sahrâ el-Kübrâ**”, el-Kütüb el-'İlmiyye Yayinevi, 2010.

es-Sünbül, Abdülazîz b. Abdullah, “**Devru'l-mahdarati fî Bilâdi Şinkît**”, el-Münazzametü'l-'Arabiyye Kültür ve Bilim Yayınları, Fas, ty.

eş-Şevvâf, Ahmed İbn Muhammed ebu Veled Ahtur, “**Dirâsetün li şahsiyyetihi'l-'ilmiyye ve âsârihi**”, İslâm Araştırmalar Yüksek Enstitüsü, 1986.

eş-Şinkîtî, Ahmed el-Emîn, “**el-Vâsıt fî terâcim üdebâi Şinkît**”, el-Hancî Kitabevi, Kahire, 2002.

eş-Şinkîtî, Mahmûd b. Muhammed el-Muhtâr, “**li Mâzâ eş-Şanâkita Yehfedûn**”, el-Ketrûnî Kitabevi, t.y.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

et-Tebenketî, Ahmed Baba, “Neylü’l-ibtihâc bi tatrîzi’d-dibâc”, el-Ulâ Baskısı, 1351 h.

et-Terbiyetü’l-İslâmiyye, Ma’hed et-Terbevî el-Vatanî, c. 1-10, Nuakşot, 2019 (Örgün Öğretim Ders Kitabı).

et-Tichittî, Hamahullah el-Müsellemî, “İrşâdü’l-hükkâm ile’l-ahkâm fî-mâ yez‘umü Ehlü Tîşît mine’l-Hisâm”, Dâr’us-Sekâfe Kütüphanesi, Nuakşot.

Francis Dechassey, “La Mauritanie, 1900-1975, L’etrier, la Houe et le Livre Ed. **Anthropos**”, Paris, 1977.

Francis Dechassey, “*Mauritanie, 1900-1975: Facteurs Économiques, Politiques, Idéologiques Et Éducatifs Dans La Formation D’une Société Sous-Développée*”, L’Harmattan, 1984.

Henry Vincent, “Voyage et expédition au Sénégal et dans les contrées voisines. Voyages dans l’Adrar et retour Saint Louis”, Paris, Tour du Monde, 1860.

Hüseyin, Taha, el-Eyyâm, el-Me‘ârif Yayınevi, Mısır, c. 1, s. 154.

İbn Abdülhakîm, “Fütûhu Mısır ve Ahbâruhâ”, Lidin Baskısı, 1920.

İbn Ahmed, Muhammed Mahfûz, “Mekânetü usûli’l-fıkhi fî’s-sekâfeti’l-mahzariyyeti’l-Moritaniyye”, Baskı 2, 2001.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

İbn Atvîrû'l-Cenne Tâlib Ahmed, “**Tarih İbn-i Atvîrû'l-Cenne**”, thk. Sid Ahmed b. Ahmed Sâlim, Me‘ârif el-Cedîde Matbaası, Rabat, 1995.

İbn Batuta, “**Tuhfetü'n-nazzâr fî ğarâibi'l-emsâr ve acaibi'l-esfâr**”, Kahire, 1960.

İbn Ebî Zar‘, “**el-Enîsü'l-mutarrib bi ravzi'l-kirtâsi fî ahbâri Medîneti Fâs**”, Dâr'ul-Mansûr, Rabat, 1972.

İbn es-Sa‘d, Muhammed el-Muhtâr, “**Nazratün târîhiyye ‘ala Şerbebeh**”, Öğretmenlik Yüksek Okulu, 1982.

İbn Haldun, “**el-Mukaddime**”, el-‘Asriyye Yayınevi, Beyrut, 2004.

İbn Hallikân, “**Vefâyâtü'l-‘ayan**”, thk. İhsan Abbas, es-Sadr Yayınevi, Beyrut, ty.

İbn Hamdân, “**Mevsûatü hayâti Moritânya**”, Moritani İlmi Araştırmalar Enstitüssü, Noakşut.

İbn Mayaba, Muhammed Habibullah, “**Delîlü's-sâlik ilâ Muvattai'l-İmâm Mâlik**”, Baskı 1, 1354 h.

İbn Üzara el-Merakeşî, “**el-Beyânü'l-Mağrib fî ahbâri İfrîkiyyeti ve'l-Endelûsî ve'l-Mağrib**”, Lifi Brufensal Baskısı, 1980.

İbnü'l-Mahbûb, Muhammed İbn Ahmed, “**el-Menhecü't-terbevî li'l-mahzarati'l-Moritâniyye, nazratün takvîmiyye ve vaz'un fi'l-mîzân**”, Müzekkirâtün Matbûatün, t.y.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

İdrisî, Ebû Ali el-Kalkamî, “**Alâmu’s-Şenâkitate fî’l-Hicaz ve’l-Meşrik: Cühûdühüm el-‘ilmiyye ve kadâyâhüm el-‘âmmе mine’l-karni’l-hâmis ila’l-karni’l-hâmis ‘aşar el-hicriyyeyn**” en-Neşru’d-Düvelî Yayın ve Dağıtım evi, Kahire, 2009.

Kablan, Süleyman. *"Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Teknolojik İmkânlar ve Kullanımı / Technological Facilities for Teaching the Quran and Their Usage / الإمكانيات التكنولوجية واستخدامها لتدريس القرآن الكريم". İlahiyat Akademi / 10 (Aralık 2019): 65-86.*

Korkmaz, Ömer Faruk, el-Medresetu’l-İslamiyye fî Moritanya Arzun anî’l-Mahdaratî’s-Şankitiyye, “*Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslamî İlimler (Uluslararası Sempozyum)*”, c. 2, s. 187-201, 29 Haziran-Temmuz 2012.

Lecourtois, **Etude expérimentale sur l'enseignement islamique traditionnel en Mauritanie**,

Mahmud İzid bih b. Muhammed, “**ez-Zevâyâ fî Bilâd Şînkît fî müvâceheti’l-istimâr el-Feransî: Füsûl fî’t-târîhi’s-siyâsiyyi’l-Muritâniyyi’l-hadîs**”, el-Vataniyye Matbaası, Moritanya, 2001

Mevlay, Muhammed b. Sîdî Muhammed, “**et-Tefsîr ve’l-Müfessirûn bi bilâdi Şînkît**”, İbn Taşfin Yayınevi, Moritanya, 2008.

Mohameden, İzidbih, “**el-Mahzara eş-Şînkîtiyye**”, Dâru’l-Mâzirî Yayınevi, Tunus, 2021.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Mohameden, Mohamedo, “Neş’etü’l-mahzarati ve evzâ’uhâ’r-râhinetü”, ty., Nuakşot.

Moors'un Anıları, *Français de l’Afrique Noire Enstitüsü*, n. 23, Dakar, 1953.

Moritanya Ulusal Arşivleri, Nuakşot, Dosya E 18 / İlköğretim Daire Başkanı Shinyu'nun raporu, 1 Ekim 1934 tarihli rapor: Rapor No. 795, 10/01/1934, Ulusal Arşiv, Nuakşot, Moritanya. Dosya 44.

Muhammed İbn Muhammed, “Neş’etü’l-mahzara ve evzâüha’r-râhine”, müzekkirâtün matbûatün, ty.

Muhammed b. Ebî Bekir, “Fethu’ş-şekûr fî ma’rifeti ‘ulemâi’t-Tekrûr”, Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1. Baskı, Beyrut, 1981.

Muhtâr, Muhammed Veled Muhammed, “Nizamü’t-takvîm fi’l-Medreseti’t-Takvîmiyye”, *et-Talim Dergisi/Moritanya*, sayı 28 (1418 h.).

Mukalled, Muhammed Yûsuf, **Şua’râü Moritanya el-kudemâ ve’l-muhaddisûn**, el-Ulâ Baskısı, 1962.

Nuakşot Gezi Rehberi, World66, erişim tarihi: 25 Aralık 2013.

Ould Ahmedou, Elghassem vd., “*Mise en place de passerelles entre les deux systèmes éducatifs moderne et traditionnel*”, Dactylo.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Ould Cheikh, A. W., “Nouakchott, capitale nomade, in Nouakchott capitale de la Mauritanie: 50 ans de defi”, *Saint Maur des Fossés: Sépia*, 2006.

Rams Project, **Rural Assessment and Manpower Surveys (Mauritania) (Non-Formal Education)**, 1981.

René Caillé, “**Voyage Tombouctou**”, Paris, 1989, Editions la Découverte.

Sériz D: Affaires militaires (1763-1920): Sous-série 1 D: Opérations militaires, Sénégal et Dépendances (1823-1894), Expédition contre les Maures, 1854-1856.

Şina, Muhammed Veled. “**et-Teknologiyyâ Teğazzu kal’a Muritâniyye el-‘İlmiyye**”, *el-Müctemi Dergisi*, (2013).

Taha Hüseyin, “**el-Mecmû‘atü’l-kâmile’l-mücelledü’l-evvel el-eyyâm**”, Kitâbi’l-Lübnânî Yayınevi, 1974.

Tarık Lı’cal, “**Mecelletü’l-me‘ârif li’l-bühûs ve’d-Dirâsât et-Târihiyye**”, cilt. 5, s. 11-50, Cezayir, 2018.

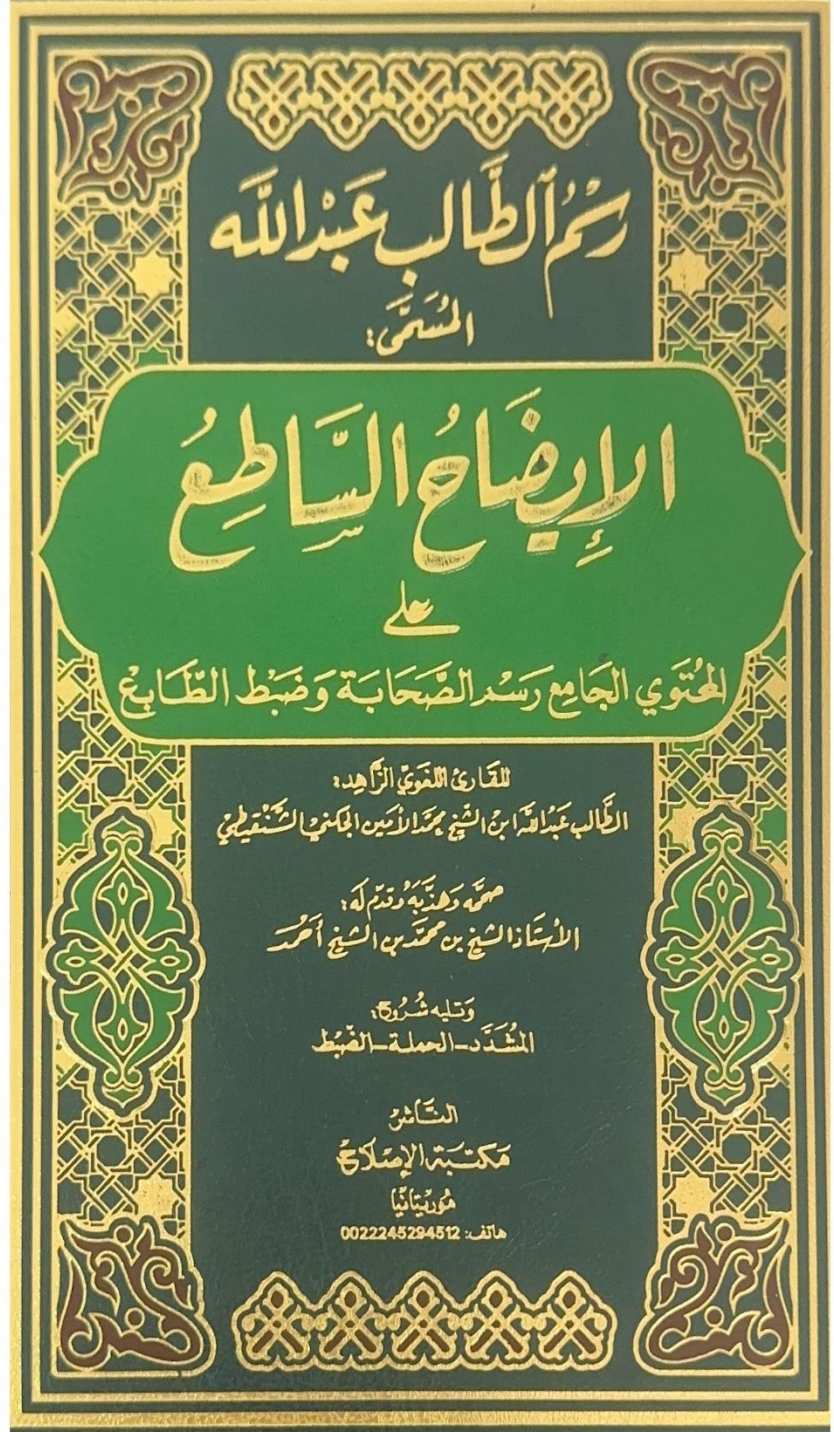
Yiğit, İsmail, “**Murâbıtlar**”, *TDV*, c. 31. ve 32, s. 152-155, Ankara, 2020.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Resim 1: Hâfızlığını bitiren bir öğrenciye verilen icâzet örneği

Resim 2: Lisâm ile örtünmüş bir Şeyh ve öğrencileri

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Resim 3: Resm ilminde okutulan kitap.

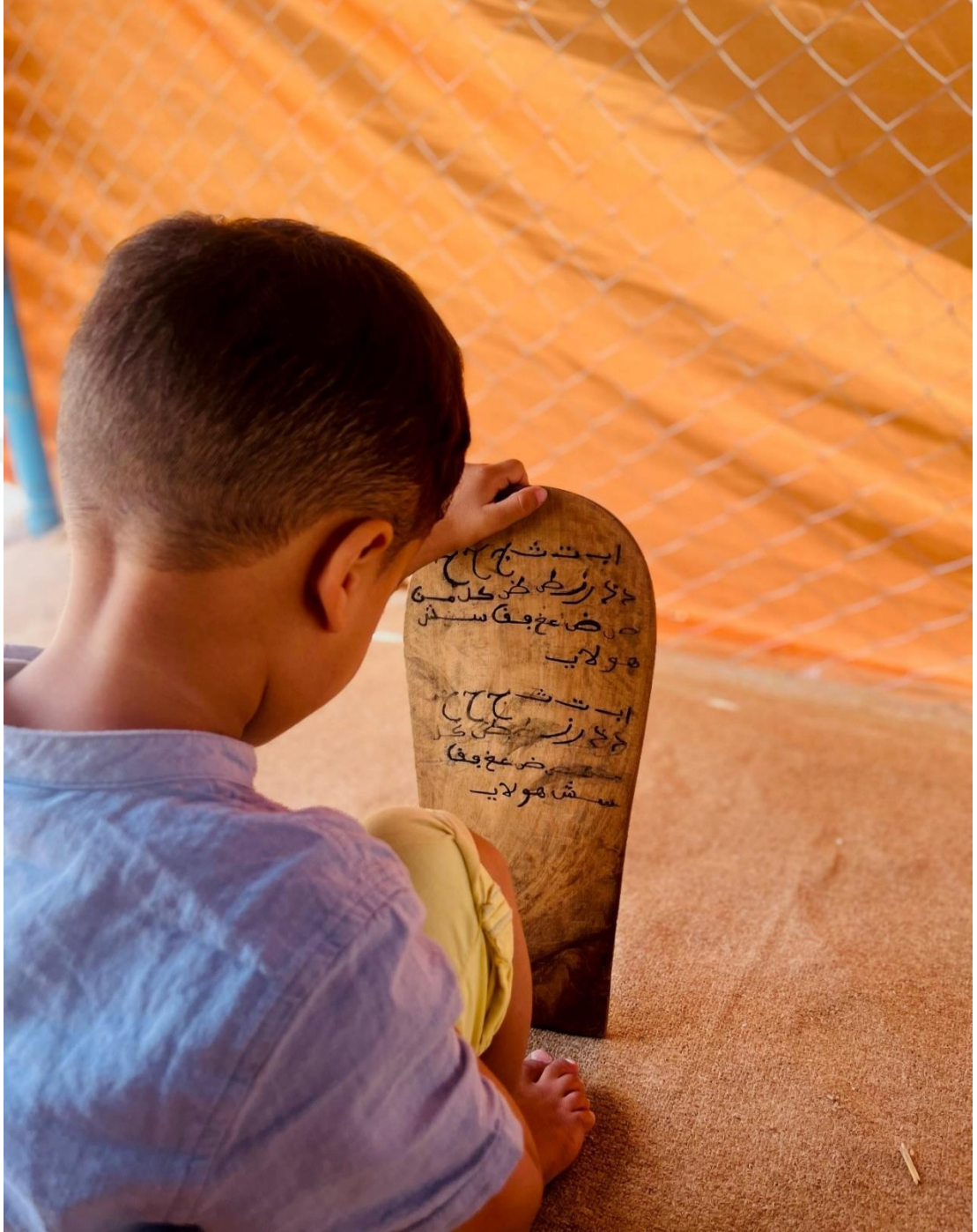

Resim 4: Nuakşot yakınlarında ziyaret edilen bir mahzarada Şeyh ve odası

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYYESESİ

Resim 5: Klasik ahşap levhler ile nadir de olsa kullanılan plastik levhler bir arada levh sandığında.

Resim 6: Ders çalışırken bir mahzara öğrencisi

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Resim 7: Ümmü'l-Kurâ Köyü mahzarasında kapalı bir derslik.

MORİTANYA'DA KUR'ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Resim 8: Hafif yapılı öğrencilerin ders çalıştığı bir derslik.

MORİTANYA’DA KUR’ÂN EĞİTİMİ VE TÜRKİYE İLE MUKAYESESİ

Resim 9: Ümmü'l-Kura Köyü mahzarası derslik (solda) ve köylüler ile öğrencilerin kaldığı evler (karşıda)

